

KILÁBALÁS

TANULMÁNY A MAGYAR GAZDASÁGI
NÖVEKEDÉS FELLENDÍTÉSÉRŐL

2008

Oriens

KILÁBALÁS

TANULMÁNY A MAGYAR GAZDASÁGI
NÖVEKEDÉS FELLENDÍTÉSÉRŐL

ORIENS

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető	5
1. Kettészakadt gazdaság és kifulladású növekedési modell	7
2. A lemaradás veszélye: a magyar gazdasági növekedés csapdája	10
2.1. Magas költségvetési kiadások	12
2.2. Munkát terhelő adók kiugróan magas szintje	13
2.3. Rossz allokáció	17
2.3.1. Rossz allokáció a nagyvállalati szektorban	17
2.3.2. Rossz allokáció a KKV szektorban	24
2.4. Munkakínálat	31
2.4.1. Az alacsony képzettség problémája	33
2.4.2. Az adó- és jóléti rendszer hatása a munkakínálatra	34
3. Javaslat a csapdahelyzetből való kilábalásra	47
3.1. Javaslatok az állami kiadások átalakítására	52
3.1.1. Az állami kiadások és a szociális ellátórendszer átalakításának sikerkritériumai	52
3.1.2. Az állami kiadásokra vonatkozó javaslatok összefoglalása	53
3.1.3. Javaslatok egyes szociális juttatások feltételeinek átalakítására	54
3.1.4. Javaslat a munkaerőpiaci programokra fordított kiadások átalakítására	58
3.1.5. Javaslatok az állami kiadások csökkentésére	58
3.1.6. Az állami kiadásokat érintő javaslataink összesített hatása	59
3.1.7. Értékelés a sikerkritériumok alapján	60
3.2. Az adórendszer átalakítása	61
3.2.1. Az adórendszer átalakításának célja	61
3.2.2. Az adórendszer átalakításának sikerkritériumai	62
3.2.3. A javasolt új adórendszer	64
3.2.4. Az adóváltoztatási javaslat értékelése	76
3.3. Forgatókönyv a foglalkoztatás emelkedése és a jövedelmek fehéredése esetén	81

Szerzők:

Barabás Gyula, ügyvezető igazgató, OTP Bank, a tanulmány külső szakértője
Holtzer Péter, partner, Oriens
Orbán Krisztián, ügyvezető partner, Oriens
Vojnits Tamás, vezető közgazdász és elemzési igazgató, partner, Oriens

A tanulmányban előforduló hibákért a felelősség a szerzőket terheli.

2008. május

BEVEZETŐ

A magyar gazdaság makro problémáinak tünetei meglehetősen világosak és széles körben ismertek. Mindannyian látjuk, hogy alacsony a gazdasági növekedés, magas a költségvetés kiadási szintje, az infláció és az államadósság, és gyakorlatilag a jövő lila ködébe veszik az euró bevezetése. Arról is konszenzus kezd kialakulni, hogy ezek közül az alacsony növekedés, pontosabban az alacsony középtávú növekedési lehetőség az, amelyik a legnagyobb fejfájást okozza, és amelyikről a legkevésbé tudjuk, hogy hogyan lehet kezelni.

Az elmúlt hónapokban számos értékes vélemény és javaslat látott napvilágot a kívánatos gazdaságstratégiát illetően. Kilábalás című tanulmányunk annyiban aspirál többre ezeknél, hogy nem csak stratégiai irányokat jelez, hanem részletesen kidolgozott, kézzelfogható és konkrétan megvalósítható intézkedések sorozatát tartalmazza.

A tanulmány kiindulópontja az a felismerés, hogy a magyar gazdaság kettészakadt egy nagyon hatékony külföldi, és egy, a fejlettségi szintünkhöz képest meglehetősen hatékonytalan hazai részre. A kettészakadás elsőszámú oka a munkákat terhelő magas adó- és járulékszint, amire nagyon eltérő módon reagált a gazdaság e két nagy csoportja. Előbbi a munkahelyteremtés szinte teljes leállításával és a munkaerő tőkebefektetéssel való helyettesítésével, utóbbi pedig megfelelő tőke hiányában szisztematikus adóelkerüléssel. Ennek köszönhetően előbbiben mára a túltőkésítettség, utóbbiban az alultőkésítettség és a modern vállalati formák hiánya a jellemző. Az adórendszer okozta torz ösztönzők az erőforrások rossz allokációjához vezettek.

A kettészakadás azt is jelzi, hogy a magyar növekedési modell gyakorlatilag kifulladt. A külföldieknek túltőkésítettségük miatt már egyre kevésbé éri meg hazánkban befektetni, miközben a hazai kis- és középvállalati (kkv) szektor a jelentős részben adóelkerülésre épülő üzleti modellje mellett nem képes gyorsan növekedni. Ez jelenik meg makro szinten úgy, mint alacsony középtávú növekedési lehetőség.

A fenti problémát tetézik a munkakínálattal kapcsolatos gondok. Hazánkban ugyanis a szociális juttatások rendszere nemcsak, hogy nem ösztönzi a munkavállalást, hanem éppen ellenkezőleg, kifejezetten visszafogja azt. Ennek eredményeképpen az ún. aktivitási rátánk alacsonyabb, mint bárhol máshol a fejlett világban Törökországot kivéve. Sajnálatos módon nemcsak a munkavállalási hajlandósággal, hanem a munkavállalók képzettségével is problémák vannak. Ezek közül is kiemelkedően fontos az a tény, hogy az alapfokú oktatásból kikerülők sokszor a legalapvetőbb tudással sem rendelkeznek, ezért néha szinte alkalmazhatatlanok.

Ebből a csapdából csak egy nagy első lépés segítségével lábalhat ki a magyar gazdaság. A cél ugyanis az, hogy az állam által meghatározott ösztönzők módosításával megváltoztassuk a gazdaság szereplőinek a viselkedését. Ahhoz pedig, hogy valódi cselekvésbeli változást érjünk el, az ösztönzők egyidejű, összehangolt és jelentős változtatására van szükség. Nem érdemes tehát az általunk javasolt lépéseket időben hosszan elnyújtva bevezetni, sőt, egy ilyen megközelítés könnyen kontraproduktív lehet.

Javasataink abból indulnak ki, hogy a költségvetési hiány jelenlegi szintje nem növelhető. Ennek megfelelően tanulmányunk a munkát terhelő adók célzott és jelentős csökkentését, a munkavállalást visszafogó szociális támogatások visszafogását és átalakítását, továbbá a költségvetési kiadások célzott csökkentését javasolja.

A költségvetési kiadások csökkentésére irányuló javasataink egyfelől lehetővé teszik az élők munká terheinek jelentős csökkentését, másfelől az adócsökkentéssel együtt jövedelemátcsoportosítást jelentenek az inaktívaktól a dolgozók irányába. Adócsökkentési javaslatunk már az első évben 1000 milliárd forinttal csökkenti az élők munká terheit, két év alatt pedig a terhek 20 százalékot meghaladó mértékű csökkentésére kerül sor. Javaslatunk számottevő mértékben, 25-30 százalékkal mérsékli a munkáltatók járulékkerheit, ami lehetővé teszi, hogy a foglalkoztatás költsége közel 10 százalékkal csökkenjen. A személyi jövedelemadórendszer úgy változik, hogy a 100 ezer forintnál magasabb bruttó bérrel rendelkezők, vagyis több mint 2,5 millió ember nettó jövedelme számottevő mértékben növekszik.

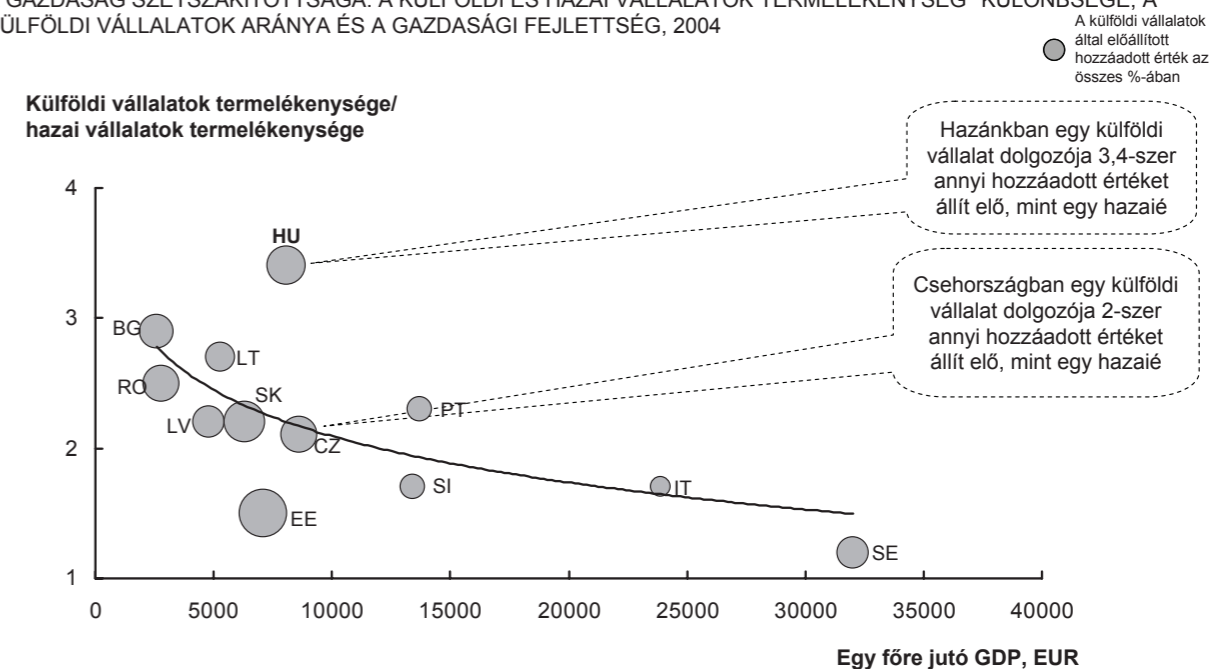
Meggyőződésünk, hogy megvalósításuk esetén a Kilábalás-ban megfogalmazott javaslatok lehetővé teszik, hogy a magyar gazdaság a jelenlegi csapdahelyzetből kitörve új növekedési pályára álljon.

1. KETTÉSZAKADT GAZDASÁG ÉS KIFULLADT NÖVEKEDÉSI MODELL

A magyar gazdaság kettészakadt. A gazdaság két pólusa – a külföldi, illetve a hazai tulajdonú vállalatok – között olyan nagy különbség van, amihez még csak hasonlót sem találunk az Európai Unióban. Ha az 1. ábrán megvizsgáljuk a külföldi és a hazai tulajdonú vállalatok hatékonyságának arányát az Unió ezen adatokat publikáló országaiban, akkor azt látjuk, hogy minél fejlettebb egy ország, annál kisebb a szóbanforgó hányados. Romániában és Bulgáriában magas, hisz ezekben az államokban még csak az elmúlt 5-6 évben indult meg az európai gazdaságba történő integráció, s ennek megfelelően a hazai vállalkozások felzárkózása az európai szintre.

1. ábra: A gazdaság szétszakítottsága

A GAZDASÁG SZÉTSZAKÍTOTTSÁGA: A KÜLFÖLDI ÉS HAZAI VÁLLALATOK TERMELÉKENYSÉG* KÜLÖNBSEGE, A KÜLFÖLDI VÁLLALATOK ARÁNYA ÉS A GAZDASÁGI FEJLETTSÉG, 2004

* GVA/foglalkoztatott
Forrás: Eurostat, Oriens IM

Jól látható, hogy a fenti összefüggés csak egyetlen ország, Magyarország esetében nem igaz. Hazánkban a külföldi tulajdonú vállalatok átlagos hatékonysága 3,4-szerese a hazaiak hatékonyságának. Azt is mondhatjuk, hogy a külföldi vállalatok gyakorlatilag zárványszerűen vannak jelen a magyar gazdaságban és mindmáig nem voltak képesek arra, hogy megfelelő módon „magukkal húzzák” a hazai vállalkozásokat.

E jelenség elsősorban tünete, de egy visszacsatoláson keresztül gátja is a magyar gazdaság növekedésének. Tünete, amennyiben a hatékonyságbeli szakadék elsősorban a két csoport által a munkát terhelő rendkívül magas adókra (a kifejezésbe beleértjük a járulékokat is) adott eltérő reakció eredménye.

A munkavállalás magas költségeire a külföldi vállalatok a munka tőkével való helyettesítésével reagáltak – többet költöttek gépekre, berendezésekre, s szinte alig növelték a foglalkoztatottak számát –, ami a 2000-es évek közepére a fejlettségi szintünkhöz viszonyított túltőkésítéshez vezetett. A túltőkésítés következményeképpen pedig jelentősen lecsökkent a Magyarországra befektetett tőke határhaszna, ezért a külföldiek egyre kevesebb beruházást eszközöltek. E jelenség mindmáig tart, s komoly akadályt jelent a jövőbeli növekedésünk számára is.

A munkát terhelő magas adókra a hazai kis- és középvállalkozások máshogy válaszoltak. A tőkésítés ugyanis számukra nem volt reális alternatíva. Amint azt egy, az Európai Bizottság által készített felmérés eredményei mutatják, a KKV-k tőkéhez (pontosabban hitelhez) jutási lehetősége valamennyi új tagország közül hazánkban a legrosszabb. Új gépek és berendezések hiányában az élők munkája erőteljes adóztatása miatt egyetlen út maradt a magyar vállalkozások számára, ez pedig az adóelkerülés. Amint azt később be fogjuk mutatni, az adóelkerülés mára a hazai KKV-k üzleti modelljének szerves részévé vált. Ez önmagában a növekedés szempontjából még nem is lenne probléma. Az adóelkerülés azonban csak személyesen végezhető – annak delegálása rendkívül kockázatos –, így a magyar vállalkozók csak ritkán alkalmazhatnak olyan, a vállalati fejlődéshez elkerülhetetlen megoldásokat, például a valóságot tükröző ügyviteli rendszert, amik az intézményesülés irányába vinnék a céget. Így azonban növekedési lehetőségük nagyon korlátozott – ezért van olyan kevés hazai tulajdonú lánc és részben ezért alacsony az átlagos vállalatméret Magyarországon. A jelenlegi keretek között a KKV szektor növekedési lehetőségei korlátozottak.

Összefoglalva, a magyar gazdaság két pólusa alapvetően különbözik egymástól vállalatméret, tőkeellátottság, adófizetési hajlandóság, foglalkoztatási szokások, továbbá készpénzhasználat szempontjából. A külföldi tulajdonú jellemzően 250 fő feletti nagyvállalatok tőkével elégségesen ellátottak vagy túltőkésítettek, és az ellenőrzésnek többnyire kitétt cégek jellemzően nem kerülnek el az adófizetést. Ezzel szemben a kisméretű (jellemzően 5 fő alatti) vállalkozások, melyek forráshiányosak, alultőkésítettek és az ellenőrzésnek kevésbé vannak kitéve, üzleti modelljük kulcseleme az adóelkerülés. Az ellenőrzésnek jobban kitétt cégek körében kevésbé jellemző az illegális foglalkoztatás és a készpénzalapú gazdálkodás. A kisvállalkozások a munkát terhelő magas adók miatt a munkaerő egy részét illegálisan foglalkoztatják. Az adóelkerülés és a fekete foglalkoztatás nagy mértéke miatt nagyarányú készpénzalapú gazdálkodást folytatnak.

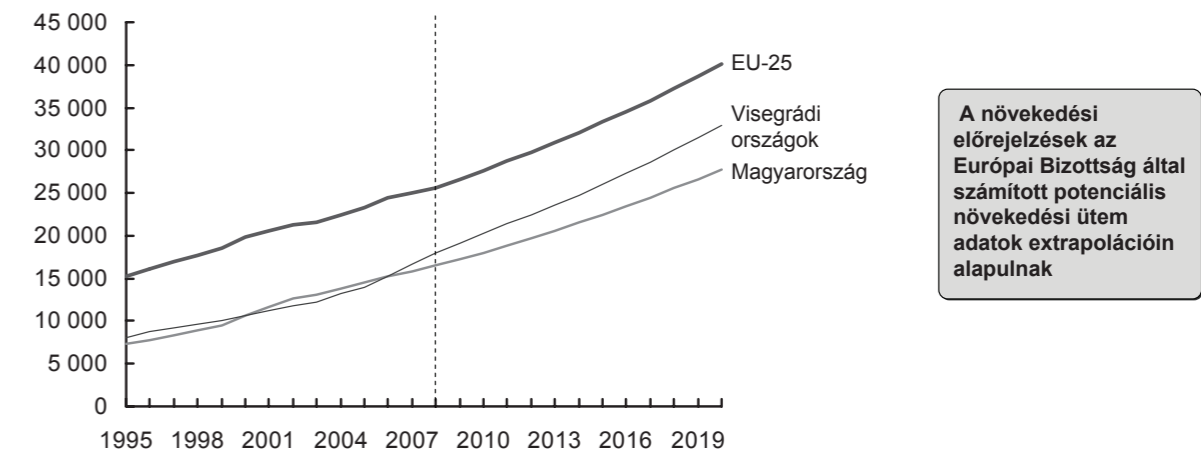
A kettészakadt gazdaság egyik fele sem képes azt a dinamikus növekedést produkálni, amit régiós társaink felmutatnak. A magyar gazdaság eddigi növekedési modellje kifulladt. A gazdaság növekedési lehetőségeinek szűkülését, szaknyelven a potenciális GDP lassulását, egészen 2006-ig elfedte a laza költségvetési politika átmeneti gazdaságélénkítő hatása. Tehát nem csak, sőt nem elsősorban a konvergencia program generálta rövid távú keresletcsökkenés jelent problémát (nem elvitatva annak nagy növekedési áldozatát), hanem a magyar gazdaság hosszú távú növekedési lehetőségét aláásó torz struktúra.

Beigazolódott az, amiről már annak idején, az alapvetően az adó- és járulékbévételek növelésére épített stabilizáció meghirdetésekor tartani lehetett: a kilátások csak tovább romolhatnak, ha a kereslet-visszafogás ezen átmeneti időszakában olyan mechanizmusokat erősít meg (nyomott üzleti bizalom, alacsony beruházási hajlandóság, foglalkoztatás csökkenése stb.), melyek a potenciális növekedési ráta további visszaeséséhez vezethetnek.

A növekedési lehetőség csökkenése pedig az EU-hoz történő felzárkózás lassulását, vagy akár elmaradását is eredményezheti. A 2. ábrán bemutatott, az Európai Bizottság potenciális növekedésre vonatkozó számításainak felhasználásával készült előrejelzésünk azt mutatja, hogy a jelenlegi pályán maradván, a következő tíz évben a magyar gazdaság felzárkózása teljesen megtorpan.

2. ábra: Éllóvasból sereghajtó – Növekedési kilátások

NÖVEKEDÉSI KILÁTÁSOK
Egy főre jutó GDP, EUR PPS

Forrás: Eurostat, Oriens IM

A növekedési előrejelzések az Európai Bizottság által számított potenciális növekedési ütem adatok extrapolációján alapulnak

Ezen időszak alatt várhatóan mintegy 15-18%-os életszínvonalbeli lemaradást fogunk felhalmozni a többi visegrádi ország átlagához képest. Számításaink szerint a jelenlegi potenciális növekedési ütemnél másfél százalékponttal magasabb éves expanzióra van szükség ahhoz, hogy ez a leszakadás ne valósuljon meg (a számításnál feltételeztük, hogy a körülöttünk lévő országok magasabb növekedési üteme idővel a felzárkózási szint mértékével arányosan csillapodik).

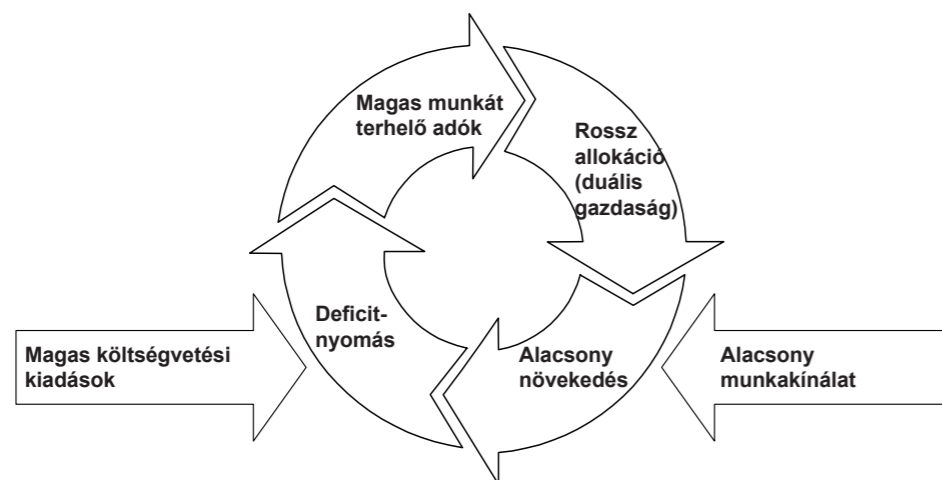
Ehhez azonban új növekedési pályára kell állnia a magyar gazdaságnak.

2. A LEMARADÁS VESZÉLYE: A MAGYAR GAZDASÁGI NÖVEKEDÉS CSAPDÁJA

Növekedési modellünk kifulladásának számos oka van, de ezek közül az elsősorban az a csapdahelyzet, amit a 3. ábra mutat be.

3. ábra: Lemaradási veszély: a magyar gazdaság növekedésének csapdája

LEMARADÁSI VESZÉLY: A MAGYAR GAZDASÁG NÖVEKEDÉSÉNEK CSAPDÁJA

Forrás: Oriens IM

A magas szintű költségvetési kiadások állandó deficitnyomást eredményeznek a magyar költségvetésben, amelyre a bevételek növelésével, ezen belül is elsősorban a munkát terhelő adók szintjének emelésével reagált szinte valamennyi korábbi kormány. A munkát terhelő adók magas szintje és folyamatos emelkedése eltorzítja a tőke és munka relatív, egymáshoz viszonyított árát: a tőke olcsóbbá válik a munkához képest. Az erre adott racionális vállalati reakció, a felhasznált tőke és munka mennyiségének módosítása, azonban nemzetgazdasági szinten kedvezőtlen eredményeket termel (ezért ezt „rossz allokációnak” nevezzük). A rossz allokáció eltérő mechanizmusokon keresztül megy végbe az ezáltal egyre inkább kettészakadó (duális) gazdaság két szektorában.

A külföldi/nagyvállalati szektor esetében a munka árának megnövekedésére a vállalatok a munkakereslet csökkentésével és a tőke túlzott mértékű allokációjával válaszolnak. Ez rövid távon látványos hatékonyságnövekedéshez vezet, hosszú távon azonban a tőke határhozadékának csökkenésével jár. A tőke határhozadékának csökkenése viszont a beruházások szintjének csökkenését vonja maga után, egyúttal lassabb gazdasági növekedést eredményez.

A kisvállalati szektor esetében a vállalkozások a munka növekvő terheire nem válaszolhatnak tőkésítéssel, mert a KKV-k tőkéhez jutásának feltételei valamennyi új EU tagország közül hazánkban a legkedvezőtlenebbek. Ezért e cégek csak adóelkerülő technikák alkalmazásával, illetve feketén történő foglalkoztatással alkalmazkodhatnak a munka mesterségesen magas árához. Ez azonban növekedési akadályt jelent, hisz ahogy az adóelkerülés és a fekete foglalkoztatás a hazai vállalkozások üzleti modelljeinek központi elemévé vált, drámaian lelassult vagy teljesen megállt intézményesülésük, racionalizálódásuk folyamata. Az adóelkerülés ugyanis lehetetlenné teszi az átláthatóságot igénylő hatékonyabb vállalati megoldások bevezetését.

A külföldi/nagyvállalati szektorban tehát elsősorban a tőke munkához képest túlzott mértékű felhasználása jellemző, míg a kisvállalati szektorban elsősorban a bejelentett munka mennyisége indul csökkenésnek. A rossz allokáció kedvezőtlen struktúrákat, a tőke hozadékának csökkenését, a beruházási kilátások romlását és a munka alacsonyabb szintű felhasználását eredményezik, ami a gazdasági növekedés lassulásához vezet.

A növekedési kilátásokat tovább rontja a nemzetközi összehasonlításban kirívóan alacsony munkakínálat is. Az alacsony munkakínálat problémája is eltérő módon jelentkezik a gazdaság két pólusát jelentő szektorokban: a nagyvállalatoknál döntően a képzett munkaerő hiánya, míg a kisvállalati szektorban az alacsony munkavállalási hajlandóság gátolja a foglalkoztatás növelését.

Az alacsony gazdasági növekedés további terheket ró a költségvetés egyenlegére, erősítve ezzel a deficitnyomást. Hazánk gazdasági növekedése így csapdahelyzetbe került, a kialakult kedvezőtlen folyamatok egymást erősítve lehetetlenítik el a gyors gazdasági növekedést, a fejlett országokhoz történő felzárkózást.

A hazai gazdasági növekedés természetesen nem csupán a fent vázolt folyamatok miatt alacsony szintű, hanem egyéb strukturális problémák is akadályozzák egy magasabb növekedési potenciál elérését. Egyéb strukturális problémák alatt olyan, az intézményi keretrendszerhez tartozó problémákat értjük, amelyek megoldása hazánk fejlettségi szintjén elvárható lenne, és amelyek csökkentik a verseny optimalizációs funkciójának hatékonyságát. Az egyéb strukturális problémákat három fő csoportra oszthatjuk:

- *Intézményi hibák.* A legfontosabb intézményi hibák közé sorolhatjuk az üzleti környezet problémáit, illetve a jogi szabályozás nehézségeit.
- *Piaci kudarcok.* A hazai gazdaság legfontosabb piaci kudarcait a KKV-k költséges finanszírozása, illetve a munkaerő immobilitása jelentik.
- *Magas tranzakciós költségek.* Az adórendszer mellett jelentős tranzakciós költségeket jelent a gazdasági szereplők számára az infrastruktúra fejletlensége, illetve az adminisztratív eljárások magas költségei is.

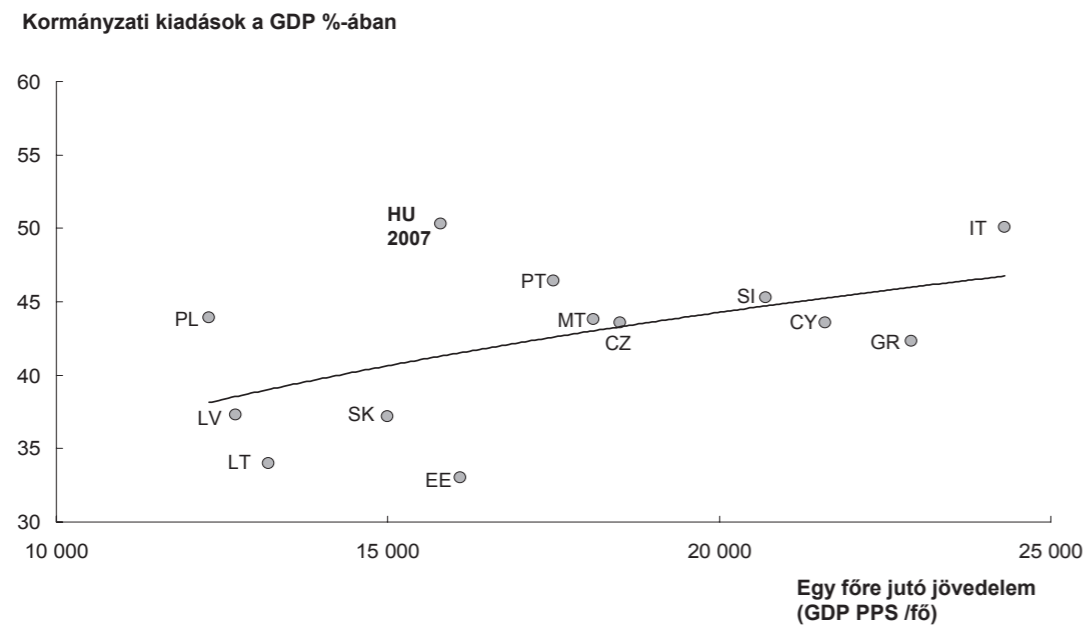
Ezen egyéb strukturális problémák kezelése hosszú távú feladat. Meglátásunk szerint azonban rövid és közép-távon lényegesen fontosabb a korábban felvázolt csapdahelyzetből való kilábalás.

2.1. MAGAS KÖLTSÉGVETÉSI KIADÁSOK

Magyarországon a költségvetési kiadások 2007-ben a GDP 50,3%-át tették ki. Amint azt a 4. ábra mutatja, ez a szint lényegesen magasabb, mint ami fejlettségünk alapján indokolható lenne – pontosabban a legmagasabb az Európai Unió átlag alatti fejlettségű országai körében.

4. ábra: Kormányzati kiadások és gazdasági fejlettség

KORMÁNYZATI KIADÁSOK ÉS GAZDASÁGI FEJLETTSÉG AZ EU ÁTLAG ALATTI JÖVEDELMŰ ORSZÁGAIBAN, 2006

Forrás: Eurostat, PM, OTP Bank, Oriens IM

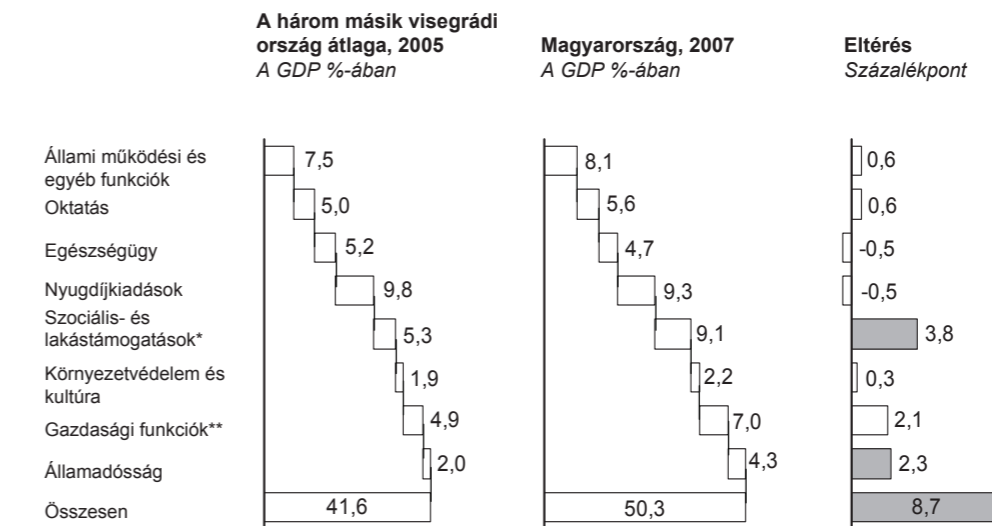
A költségvetési kiadások funkciók szerinti vizsgálata alapján pontosabb képet kaphatunk arról, hogy mik a kiugró kiadási szint legfontosabb okai. Az 5. ábra Magyarország kiadásait a visegrádi országok (Lengyelország, Csehország és Szlovákia) kiadási szerkezetével hasonlítja össze. A 8,7 százalékpontnyi többlet költséget alapvetően három területen tapasztalható eltérések okozzák:

- *Szociális és lakástámogatások.* Magyarország családtámogatásokra, munkanélküli, rokkantsági, táppénz, illetve lakástámogatásokra fordított kiadásai jelentős mértékben, közel 4 százalékponttal meghaladják versenytársaink kiadási szintjét.

- *Gazdasági funkciók.* A gazdasági szervezeteknek juttatott beruházási támogatások, illetve közvetlen transzferek esetében a GDP több mint 2 százaléka tehető a magyar „túlköltsézés”.
- *Államadósság.* A költségvetés hiányának felhalmozódása az államadósság versenytársainkhoz képest magasabb szintjét eredményezte, ez tükröződik az államadósság kamataira fordított kiadások különbségében is.

5. ábra: A kormányzati kiadások funkciók szerinti szerkezete

A KORMÁNYZATI KIADÁSOK FUNKCIÓK SZERINTI SZERKEZETE

* Családtámogatások, munkanélküli ellátások, táppénz és rokkantsági ellátások, lakástámogatások
** Gazdaságfejlesztés, gazdasági támogatások, kedvezményes hitelek
Forrás: Eurostat, MNB: Elemzés a konvergenciafolyamatokról 2008. március, Oriens IM

Ez az összehasonlítás azt sugallja, hogy a költségvetési kiadások mérséklésének elsősorban a szociális kiadások és a gazdasági támogatások területére kell koncentrálnia. Az államadósság kezelése területén tapasztalható többletköltségek a magas kiadási szint eredményének tekinthető.

2.2. MUNKÁT TERHELŐ ADÓK KIUGRÓAN MAGAS SZINTJÉ

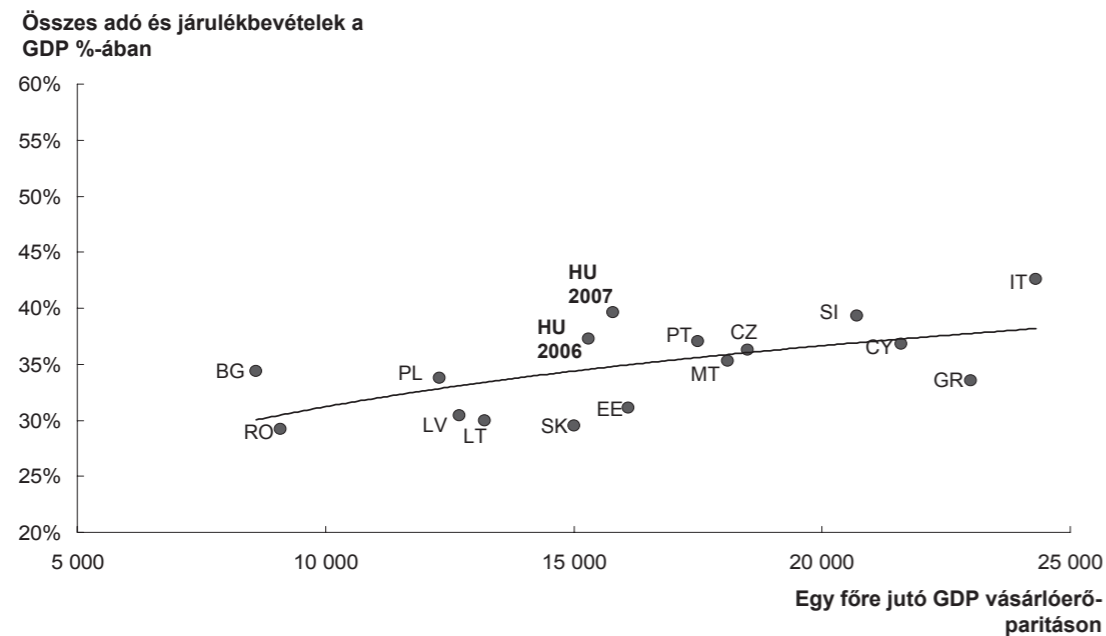
A magas szintű költségvetési kiadások deficitnyomást eredményeznek, amelyre a hazai döntéshozók az elmúlt másfél évtizedben szinte automatikusan bevételnövelő lépésekkel válaszoltak, és ezen belül is kitüntetett szerepet adtak a munkát terhelő adóknak és járulékoknak. A 2006-ban életbe lépett deficitcsökkentő intézkedések

például túlnyomó részben a bevételek növelésére koncentráltak, míg a kiadások szintje csak kisebb mértékben változott.

A 6. ábrán az EU átlag alatti jövedelemmel rendelkező tagországainak összes adó- és járulékbevétele látható a fejlettségi szintjük tükrében. Az ábrából kitűnik, hogy a magyar költségvetés már 2006-ban is fejlettségi szintjéhez képest magas bevételi szinttel rendelkezett: Szlovákia és Észtország adó- és járulékbevételei a GDP 30%-át tették ki a magyar 37,3%-os adattal szemben. A deficit gyors csökkentésére irányuló, elsősorban bevétel-növelésen alapuló konvergencia program 2007-re a GDP közel 40%-ára emelte az adókból és járulékokból származó bevételek szintjét, ezáltal még jobban elszakítva az országot a régiós országok körében tapasztalható trendtől.

6. ábra: Adóteher és gazdasági fejlettség

ADÓTEHER ÉS GAZDASÁGI FEJLETTSÉG AZ EU-ÁTLAG ALATTI JÖVEDELMMELE
RENDELKEZŐ ORSZÁGOKBAN, 2006

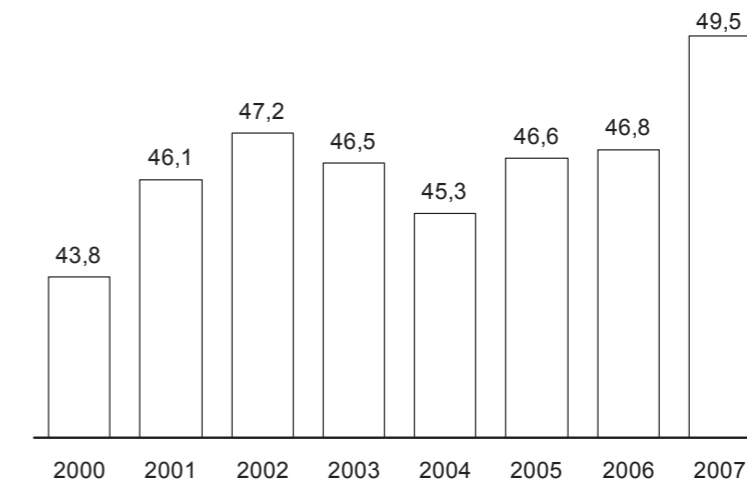

Forrás: Eurostat, PM, OTP Bank, Oriens IM

A mind régiós összehasonlításban, mind pedig gazdasági fejlettségünkhöz viszonyítva magasnak tekinthető adóterhek legnagyobb mértékben a munkával kapcsolatos költségeket növelik. A munkát terhelő adók aránya 2004 óta dinamikusan növekszik a költségvetési bevételeken belül. A 7. ábrán jól látható, hogy a 2006-ról 2007-re bekövetkezett hiánycsökkentés a munkát terhelő adók összes költségvetési bevételhez viszonyított arányának közel 3 százalékpontos növekedése mellett ment végbe. Így 2007-re elértük azt az állapotot, hogy a költségvetés összes bevételének csaknem fele a munkát terhelő adókból és járulékokból származik.

7. ábra: A munkát terhelő adók aránya a költségvetési bevételekből

A MUNKÁT TERHELŐ ADÓK ARÁNYA A KÖLTSÉGVETÉSI BEVÉTELEKBŐL
Költségvetési bevételek %-a

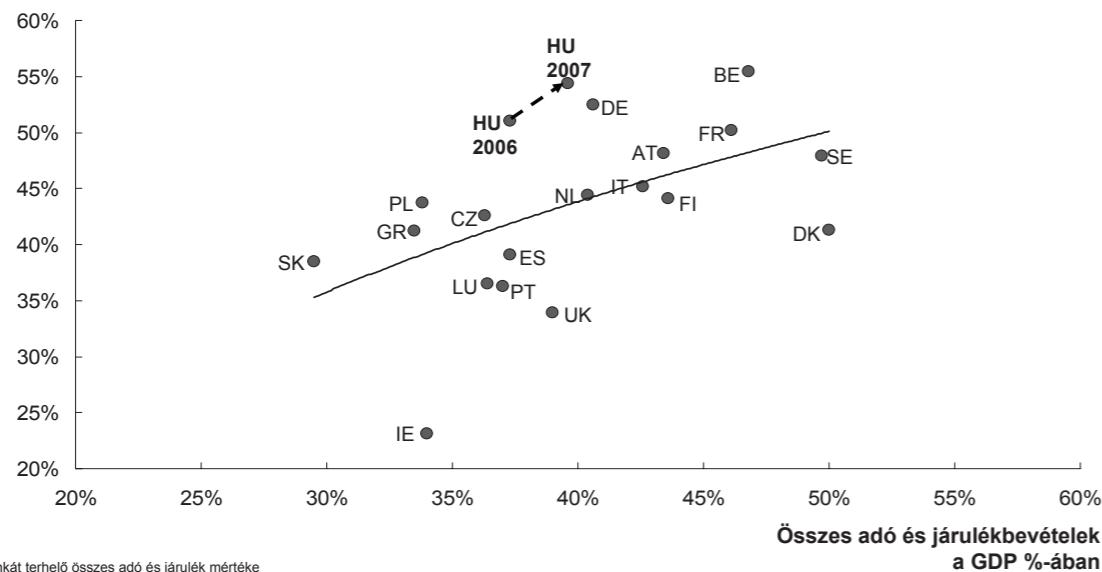
Forrás: Eurostat, PM, OTP Bank, Oriens IM

A munkát terhelő adók és járulékok összes adóbevételhez viszonyított mértéke kiemelkedően magas Magyarországon. A 8. ábra az átlagjövedelmet terhelő adóék (munkát terhelő összes adó és járulékok mértéke az összes munkaerőköltség százalékában) nagyságát mutatja az összes adó- és járulékbevétel tükrében.

8. ábra: Összes adóterhelés és munkát terhelő adók, 2006

ÖSSZES ADÓTERHELÉS ÉS MUNKÁT TERHELŐ ADÓK, 2006

Adók* az átlagjövedelem esetén (%)

* A munkát terhelő összes adó és járulék mértéke
Forrás: Eurostat, OECD, PM, OTP Bank, Oriens IM

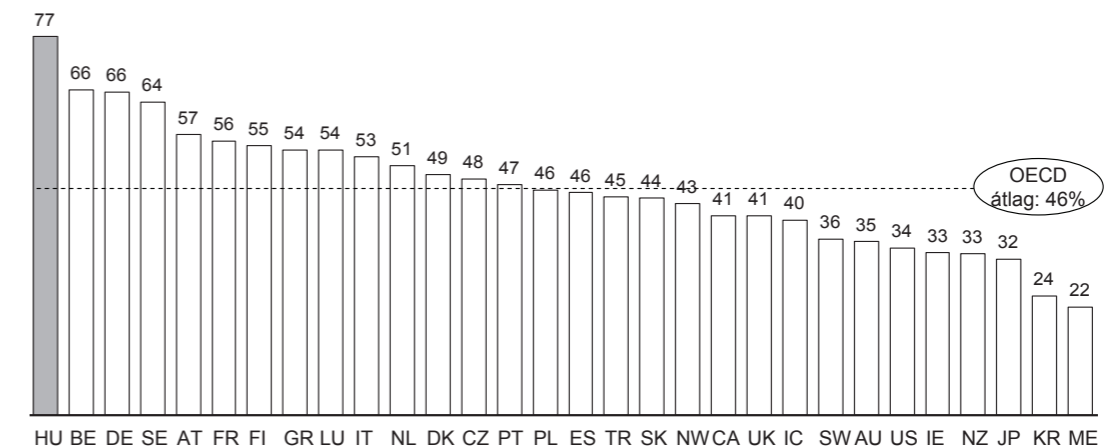
Magyarországon a munkát terhelő költségek mértéke nem csupán a hozzánk hasonló fejlettségű országokhoz, vagy a hozzánk hasonló mértékű adóbevételekkel rendelkező országokhoz képest tekinthető magasnak, hanem abszolút értelemben is. Az OECD országok közül egyedül Belgiumban tapasztalható a magyarhoz hasonló szintű munkát sújtó adóterhelés.

Az adók nagysága felhívja a figyelmet a magyar adórendszernek arra a rendkívül torzító hatású jelenségére, mely szerint már az átlagjövedelem is a legmagasabb személyi jövedelemadó kulccsal adózik. Az átlagjövedelem legmagasabb kulccsal történő adóztatása pedig példa nélküli a progresszív adórendszerrel rendelkező fejlett európai országok körében.

A 9. ábra egyben felhívja a figyelmet az elmúlt években megvalósított hiánycsökkentés módjának fundamentális problémájára: a bevételek, azon belül is elsősorban az adók növelésén keresztül megvalósult kiigazítás még messzebb vitte hazánkat régiós versenytársaitól és az elfogadott nemzetközi szinttől.

Bár az átlagjövedelmet terhelő adók nagysága „csak” második az OECD országok között (az első hely kétes dicsősége Belgiumot illeti), az átlagjövedelem esetén érvényes marginális adók nagysága azonban hazánkban a legnagyobb valamennyi fejlett ország közül: 2007-ben az átlagjövedelemmel rendelkező munkavállaló bérére költött minden további 100 Ft-ból 77%-ot tett ki a munkavállaló és munkáltató által befizetett adók és járulékok nagysága. (9. ábra)

9. ábra: Marginális adók az átlagjövedelem esetén, 2007

A MARGINÁLIS ADÓK AZ ÁTLAGJÖVEDELEM ESETÉN, 2007
Százalék

Forrás: OECD Taxing Wages 2007, Oriens IM

2.3. ROSSZ ALLOKÁCIÓ

A munkát terhelő magas adók eltérő mechanizmusokon keresztül eredményeznek rossz allokációkat a döntően külföldi tulajdonban levő nagyvállalati, illetve a főként hazai kis- és középvállalati szektorban, ezért a következőkben külön-külön vizsgáljuk meg a két szegmensben lezajló folyamatokat.

2.3.1 ROSSZ ALLOKÁCIÓ A NAGYVÁLLALATI SZÉKTORBAN

A döntően külföldi tulajdonban levő nagyvállalati szektorban a munkát terhelő adók magas és növekvő szintje a munkaerő költségének emelkedését, a tőkéhez viszonyított relatív árának növekedését eredményezi. A külföldi vállalatok a tőke-munka allokáció változtatásával reagálnak a megváltozott relatív árakra: egyrészt csökkentik a munkaintenzív ágazatokba történő befektetéseket, és inkább az alacsony munkaerő-költségű, tőkeintenzív ágazatokba fektetnek be, másrészt az ágazatokon belül egyre inkább tőkével váltják ki a munkaerőt. Így alakult ki

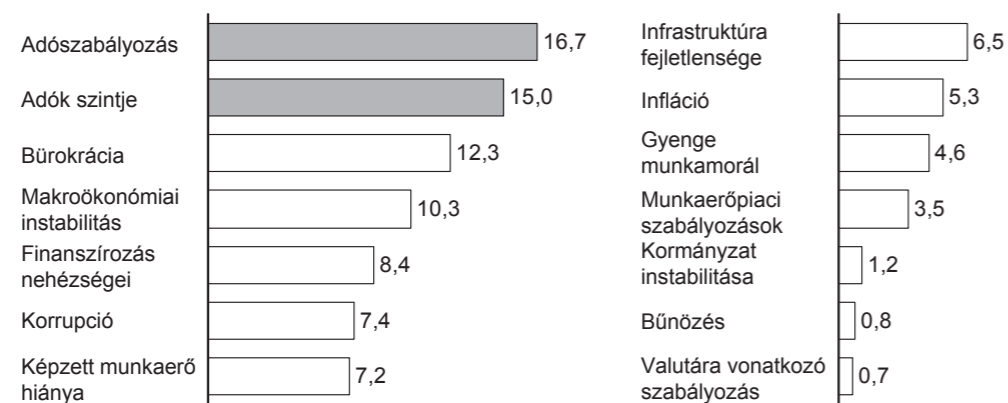
a magyarországi külföldi tulajdonú vállalatok túltőkésítettsége, ami alacsony foglalkoztatási szinttel párosul. A tőkésítés hatékonyságelőnyei egy ideig kompenzálták a magas munkaerőköltséget, de a fejlettségi szintünkhöz képest túltőkésített vállalatokban a tőke határhaszna egyre alacsonyabbá vált, s így egyre kevésbé érte meg új tőkebefektetéseket eszközölni. Az állam növekvő mértékű beruházási támogatásokkal és adókedvezményekkel igyekszik ösztönözni a beruházási hajlandóságot, de ez is kevésnek bizonyult a külföldiek beruházási kedvének fellendítéséhez. A külföldiek magyarországi befektetései csökkenő tendenciát mutatnak, ezzel jelentősen csökkentik a magyar gazdaság beruházási szintjét. Miután a csökkenés eredője a túltőkésítettség, azt csak a tőke-munka árviszonyának megváltoztatásával, azaz a munkát terhelő adók csökkentésével lehet orvosolni.

Magas adóterhek, drága munkaerő

Az előző fejezetben részletesen szoltunk a magas adóterhek, különösen a munkát terhelő költségek magas szintjéről. Az alábbi ábrán egy nemzetközi versenyképességi kutatás eredményeit láthatjuk. A kutatás megállapítása az, hogy a Magyarországon tevékenykedő vállalatok az adórendszer szabályozásait és az adók magas szintjét tekintik a növekedésüket legnagyobb mértékben akadályozó tényezőnek. A vállalatok az adórendszert nagyobb visszafogó tényezőnek tartják, mint bármi mást.

10. ábra: Vállalkozások tevékenységét akadályozó tényezők rangsora

VÁLLALKOZÁSOK TEVÉKENYSÉGÉT AKADÁLYOZÓ TÉNYEZŐK RANGSORA
A válaszadók által megadott pontszámok súlyozott átlaga

Forrás: The Global Competitiveness Report 2007-2008 (World Economic Forum), Oriens IM

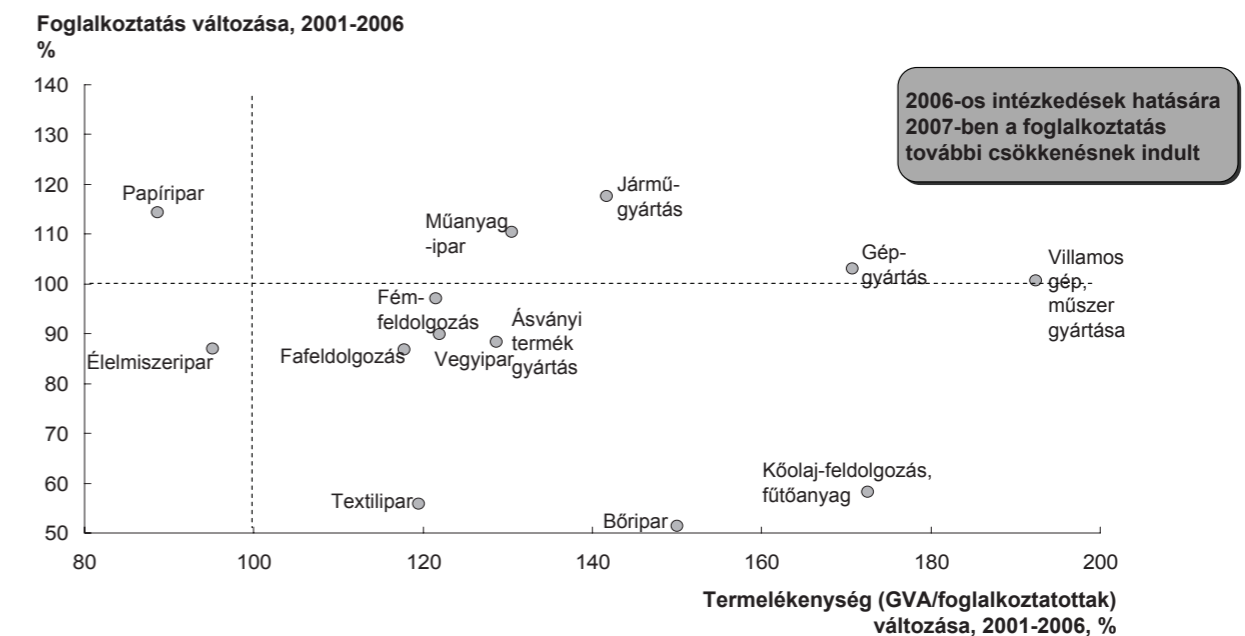
A Német-Magyar Ipari és Kereskedelmi Kamara közelmúltban megjelent konjunktúra-felmérése is hasonló eredményekről tanúskodik. A felmérésben résztvevő 179, túlnyomó részben német hátterű, Magyarországon tevékenykedő vállalat körében 2008-ban a legsürgetőbb kérés a gazdaságpolitika felé az adórendszer átalakítása volt. Az adórendszer átalakításán belül is legfontosabbnak az adóterhek mérséklését és az adórendszer egyszerűsítését tartják a külföldi vállalatok. A bérköltségek folyamatos emelkedését a felmérésben résztvevő cégek egyötöde nagyon súlyos problémának tartja.

Túltőkésítettség

A munkaerő növekvő költségei megváltoztatják a munkának a tőkéhez viszonyított árát, ezért a vállalatok befektetéseiket a munkaintenzív termelési fázisokból a tőkeintenzív fázisokba csoportosítják át, vagy egész egyszerűen csak beruháznak, új munkahelyet viszont nem teremtenek. A feldolgozóipari ágazatok elmúlt években nyújtott teljesítményének vizsgálata során jól látható a munkaintenzív szektorok versenyhelyzetének gyengülése, és a tőkeintenzív ágazatok szinte kizárólag növekvő tőkésítettségen keresztül megvalósuló termelékenységnövekedése. (11. ábra)

11. ábra: A feldolgozóipari termelékenység és foglalkoztatás változása

A FELDOLGOZÓIPARI TERMELÉKENYSÉG ÉS FOGLALKOZTATÁS VÁLTOZÁSA

Forrás: KSH, Oriens IM

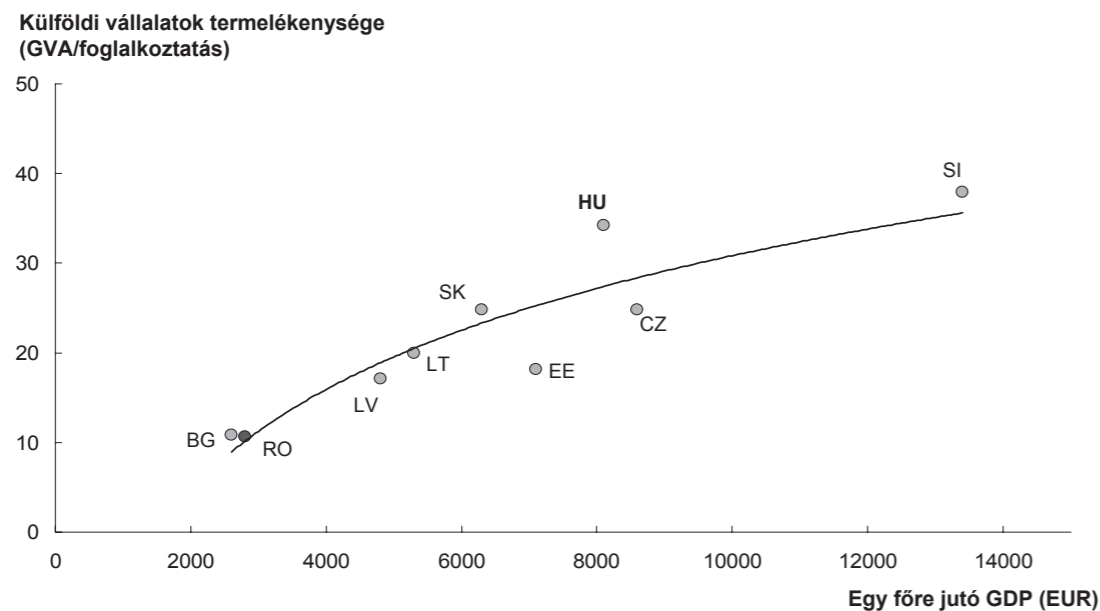
A fenti ábrán jól látható, hogy 2001 és 2006 között alig volt olyan feldolgozóipari ágazat, amely egyidűleg tudott jelentős foglalkoztatásnövekedést és termelékenységnövekedést felmutatni, azaz valódi expanzió a vizsgált időszakban csupán a járműgyártás és a műanyagipari termékek előállításában volt megfigyelhető.

A tipikusan munkaintenzív szektorok, mint a textilipar, papíripar és élelmiszeripar teljesítménye tekinthető a leggyengébbnek, csökkenő vagy alig növekedő foglalkoztatás és termelékenységváltozás tapasztalható ezekben az ágazatokban. A jellemzően tőkeintenzív szektorokban ezzel szemben stagnáló, vagy csökkenő foglalkoztatás mellett jelentős termelékenységnövekedés ment végbe, ami pedig csak nagyarányú tőkeállomány-növekedésen keresztül valósulhatott meg.

Ezt támasztja alá az, hogy a magyarországi külföldi tulajdonú vállalatok termelékenységét nemzetközi összehasonlításban vizsgálva azt látjuk, hogy a vállalatok az ország fejlettségi szintjéhez képest jelentősen túl vannak tőkésítve. Az 12. ábra a külföldi vállalatok termelékenységét vizsgálja a gazdasági fejlettség tükrében az EU új tagországai esetében (a legfrissebb vonatkozó Eurostat adatok 2004-esek, felhasználásuk mégis indokolt, hisz a termelékenység adatok egyik évről a másikra nem változnak jelentősen).

12. ábra: A külföldi vállalatok termelékenysége és a gazdasági fejlettség

A KÜLFÖLDI VÁLLALATOK TERMELÉKENYSÉGE ÉS A GAZDASÁGI FEJLETTSÉG, 2004

Forrás: Eurostat, Oriens IM

A fenti ábrából kitűnik, hogy a vizsgált országok körében a külföldi vállalatok termelékenysége a gazdasági fejlettséggel párhuzamosan növekszik. A Magyarországon tevékenykedő külföldi vállalatok termelékenysége azonban igen magasnak bizonyul fejlettségünkhöz képest: a hozzánk hasonló jövedelemszinttel rendelkező

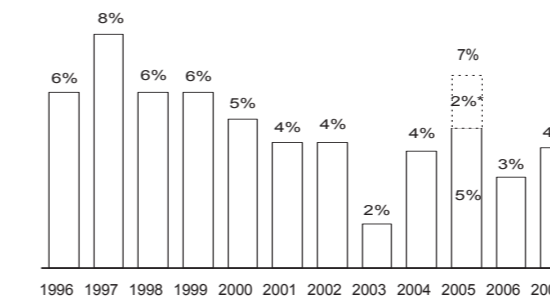
Csehországhoz viszonyítva csaknem másfélszer nagyobb termelékenység tapasztalható a külföldi vállalatok körében, ugyanakkor gyakorlatilag azonos szinten van a lényegesen magasabb egy főre jutó jövedelemmel rendelkező Szlovénia vonatkozó adatával. A fejlettségünkhöz képest tapasztalható magas termelékenység szintén a nagyvállalati szektor túltőkésítetttségére utal.

A túltőkésítetttségnek köszönhetően azonban a tőke határozódéka egyre alacsonyabbá válik, emiatt fokozatosan csökken a külföldi működőtőke beáramlása, és a külföldi érdekeltségű vállalatok által megtermelt jövedelem egyre kisebb része kerül visszaforgatásra.

13. ábra: Az FDI és a külföldi vállalatok visszaforgatott profitjának alakulása

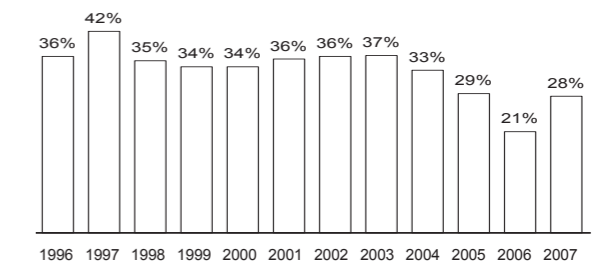
AZ FDI ÉS A KÜLFÖLDI VÁLLALATOK VISSZAFORGATOTT PROFITJÁNAK ALAKULÁSA

Az FDI alakulása
GDP %-ában

* A reptér privatizációja
Forrás: MNB, Oriens IM

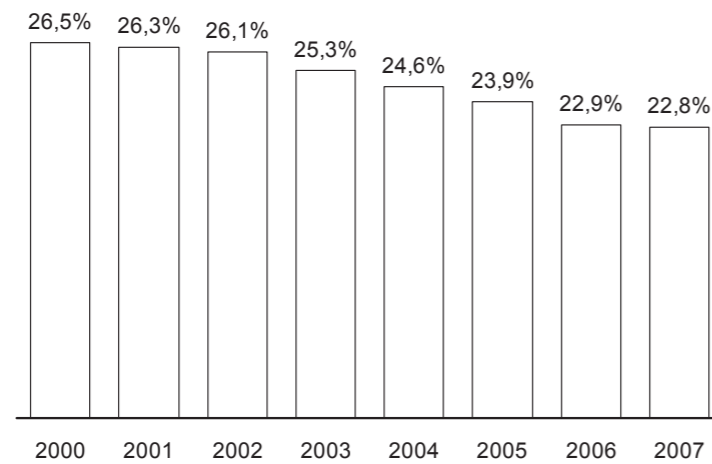
A külföldi vállalatok visszaforgatott profitja
A külföldi vállalatok jövedelmének %-ában

A kilencvenes évek második felétől az ezredforduló elejéig az éves külföldi működőtőke-beáramlás viszonylag stabilan a GDP 6%-a körül alakult, majd a 2000-es évek elejétől fokozatosan csökkent, értéke ma a GDP 3-4%-a körül ingadozik. Az FDI csökkenésénél is fontosabb jelenség, hogy az utóbbi években a külföldi érdekeltségű vállalatok jövedelmük mind kisebb hányadát forgatták vissza beruházásként a magyarországi leányvállalatukba. Ez pedig azt jelenti, hogy a hazánkban tevékenykedő, a viszonyokat jól ismerő vállalatok egyre kevésbé tartják vonzóknak a magyarországi tőkebefektetéseket.

14. ábra: Magyarország részesedése a visegrádi országok összes exportjából

MAGYARORSZÁG RÉSZESÉDÉSE A VISEGRÁDI ORSZÁGOK ÖSSZES
EXPORTJÁBÓL
%

Forrás: Eurostat, Oriens IM

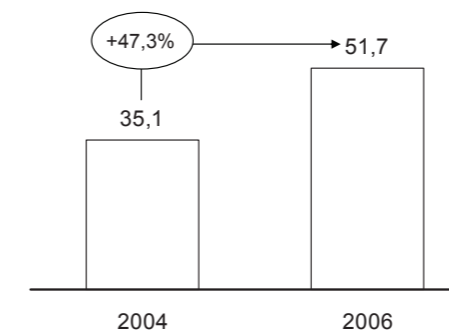
A nagyvállalati beruházások csökkenése azt is eredményezi, hogy az elsősorban külföldi tulajdonú vállalatok által generált export tekintetében egyre inkább lemaradunk a régió többi országától. A visegrádi országok exportjából realizált piaci részesedésünk 2000 óta folyamatosan csökken: a 2000-ben mért 27%-ról 2007-re 23%-ra esett vissza.

Mindeközben a külföldi befektetések csökkenését ellensúlyozandó a magyar állam jelentősen növelte a vállalatoknak nyújtott támogatásokat. Az 15. ábrán látható, hogy 2004 és 2006 között a 10 mrd Ft-nál nagyobb értékű beruházások számára nyújtott adókedvezmények mértéke csaknem 50%-kal emelkedett. Nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedőnek bizonyul a magyar költségvetés által vállalatok számára nyújtott támogatás: Magyarországon a GDP közel 1%-át teszik ki a mezőgazdasági és közlekedési vállalatok támogatásai nélkül számított gazdasági transzferek, szemben a régió többi országával, ahol ez az érték csupán a GDP 0,5%-át jelenti.

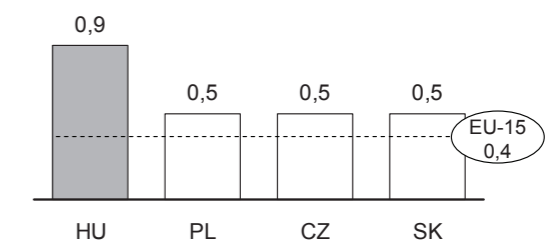
15. ábra: A vállalatoknak nyújtott állami támogatások mértéke

A VÁLLALATOKNAK NYÚJTOTT ÁLLAMI TÁMOGATÁSOK

A 10 mrd Ft-nál nagyobb értékű
beruházások számára nyújtott
adókedvezmények mértéke
Mrd Ft

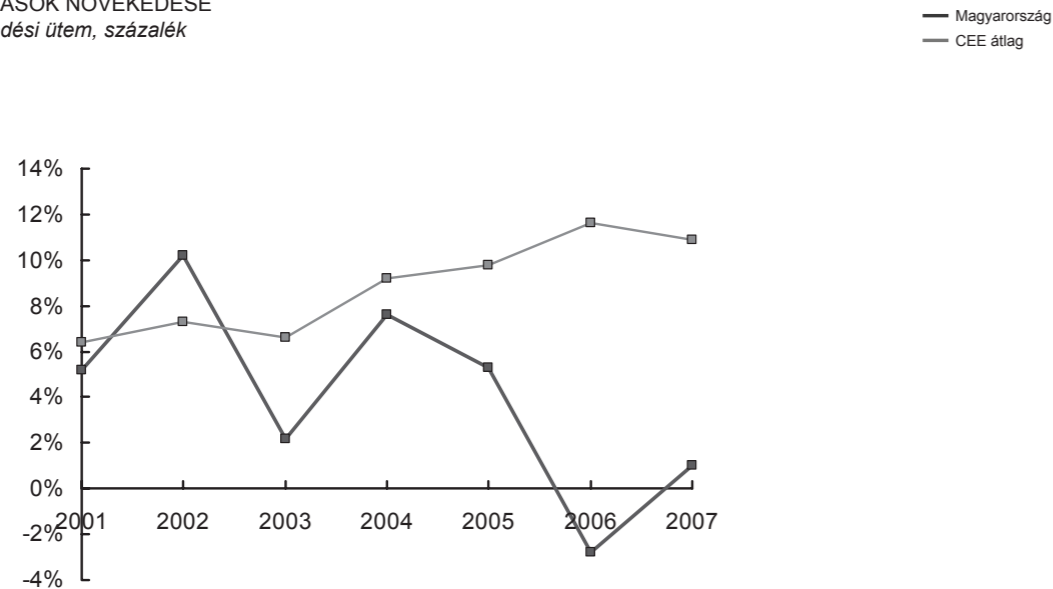
A vállalatoknak nyújtott állami támogatások
nagysága (mezőgazdasági és közlekedési
támogatások nélkül), 2006
GDP %

Forrás: ÁSZ: Jelentés a gazdaságfejlesztésről, 2008., EU Commission Competition, State aid control, Oriens IM

A támogatások szintjének jelentős emelkedése azonban nem hozta meg a kívánt eredményt, jelentős részben a nagyvállalati szektor alacsony beruházási szintje miatt. A 16. ábra a beruházások alakulását mutatja Magyarországon és a közép-európai országokban. Hazánk 2003 óta jóval a régiós szint alatt teljesít, 2006-ban pedig még csökkenést is mutatott a beruházás alakulása.

16. ábra: A beruházások növekedése

A BERUHÁZÁSOK NÖVEKEDÉSE
Éves növekedési ütem, százalék

Forrás: Eurostat, Oriens IM

Kimondható tehát, hogy a magyar növekedési modell exportorientált, külföldi érdekeltségű, működőtőke-beáramlás által vezérelt lába a feljűk nyújtott masszív állami támogatás dacára kifulladásban van, ahogy azt a csökkenő beruházások, a legjobb esetben is csak stagnáló foglalkoztatás és a csökkenő exportpiaci részesedés adatai tükrözik.

2.3.2 ROSSZ ALLOKÁCIÓ A KKV SZEKTORBAN

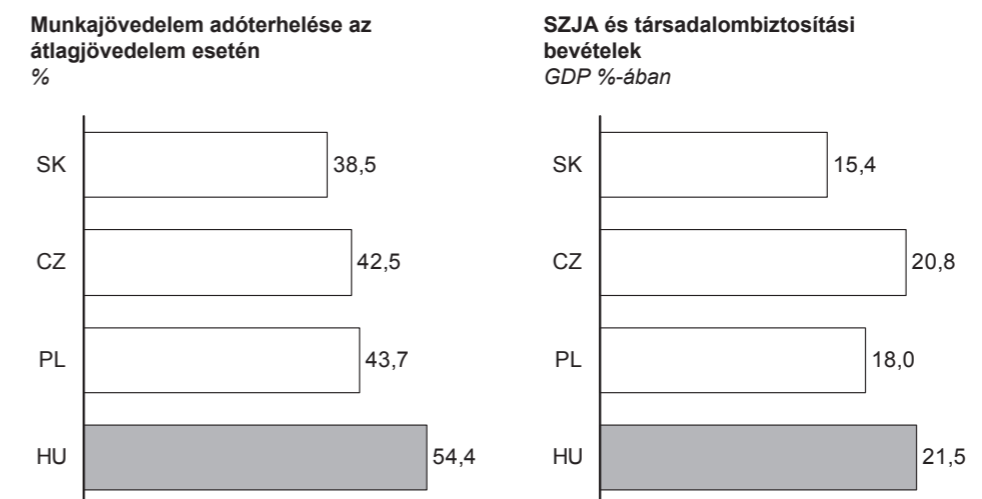
A túlnyomó részben hazai tulajdonban levő kis- és középvállalkozások a munkát terhelő rendkívül magas adókra növekvő mértékű adóelkerüléssel válaszolnak. Ennek legelterjedtebb formája a be nem jelentett vagy fekete foglalkoztatás. Az adóelkerülés következményeképpen magas mértékű hazánkban a rejtett gazdaság. Az adóelkerülési technikák alkalmazásának következménye, hogy a vállalkozások vezetői személyes kontrollon keresztül kénytelenek irányítani cégeiket, ez pedig jelentős mértékben korlátozza és behatárolja növekedési lehetőségeiket. Az adóelkerülés az üzleti modell központi részévé vált a KKV-k esetében, így nem mehet végbe az üzleti folyamatok személytelenedése, a növekedéshez elkerülhetetlen vállalati átláthatóság megteremtése, valamint a tulajdonosi és menedzseri funkciók széleskörű különválása. A problémát tetézi, hogy hazánkban, az adóelkerülés szintjétől nyilván nem függetlenül, nagyon nehéz a KKV-k tőkéhez jutása. Mivel az adóelkerülés-

ből származó hasznok sok esetben lényegesen nagyobbak, mint a hatékonyságnövelésből, hazai és nemzetközi terjeszkedésből származó jövedelmek, továbbá a bővüléshez szükséges tőke nehezen elérhető, a legtöbb magyar KKV nem is tervez jelentős bővülést. Ez a rossz allokáció pedig a magyar gazdaság másik potenciális motorjának beindulását akadályozza.

Adóelkerülés és rejtett gazdaság

Az adóelkerülés hazai elterjedtségének becslését az átlagos adóterheléssel beszedhető bevételek segítségével végezzük el. Az alábbi ábrán látható, hogy az átlagjövedelem adóterhelése Magyarországon 54% felett van, míg a többi visegrádi országban lényegesen alacsonyabb, 40% körüli az átlagjövedelem adóterhe. Ennek ellenére Magyarországon mégsem sikerült lényegesen nagyobb bevételekre szert tenni a személyi jövedelemadó és a társadalombiztosítási bevételekből, mint a többieknél: hazánkban közel ugyanakkora az ilyen bevétel, mint a nálunk 12 százalékponttal alacsonyabb adóterheléssel rendelkező Csehországban.

17. ábra: A munkát terhelő adók szintje és az adóbevételek a visegrádi országokban, 2005

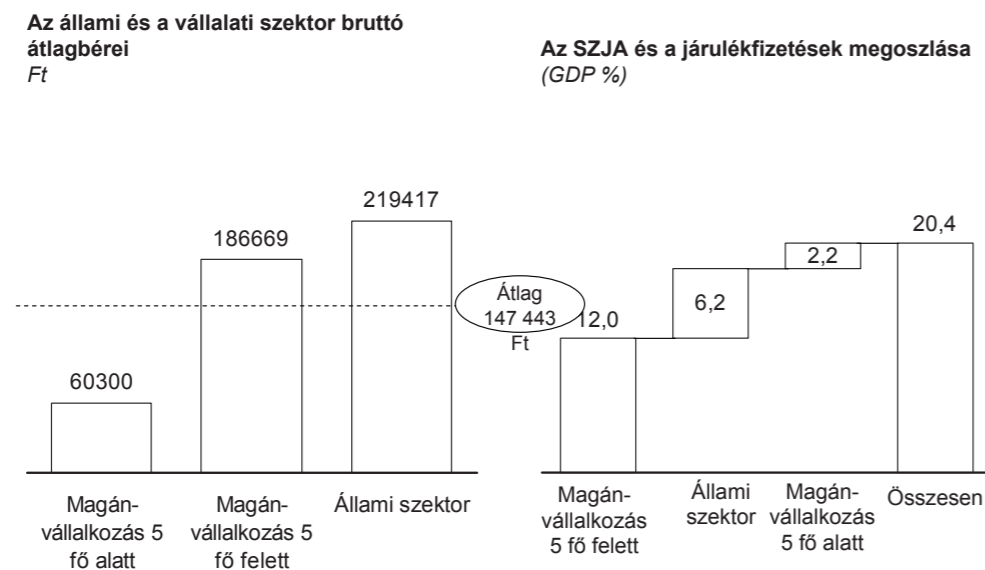
A MUNKÁT TERHELŐ ADÓK SZINTJE ÉS AZ ADÓBEVÉTELEK A VISEGRÁDI
ORSZÁGOKBAN, 2005

Forrás: OECD, PM, OTP Bank, Oriens IM

Az adóelkerülés nagyobb mértékben érinti a kis- és közepes vállalkozásokat, mint a nagyvállalatokat. Ezt a jelenséget szemlélteti nagyon plasztikusan a személyi jövedelemadó- és járulékbefizetések megoszlásának rendkívüli egyenetlensége. A 18. ábrán látható, hogy 2006-ban az 5 főnél kisebb vállalkozások munkavállalóinak bevallott havi átlagos jövedelme nem érte el a minimálbér szintjét sem, miközben az 5 főnél több alkalmazottal rendelkező vállalkozások esetében a vonatkozó átlagfizetés kb. háromszor akkora volt.

18. ábra: Az SZJA és járulékbefizetések megoszlása és az átlagbérek, 2007

AZ SZJA JÁRULÉKBEFIZETÉSEK ÉS AZ ÁTLAGBÉREK, 2007

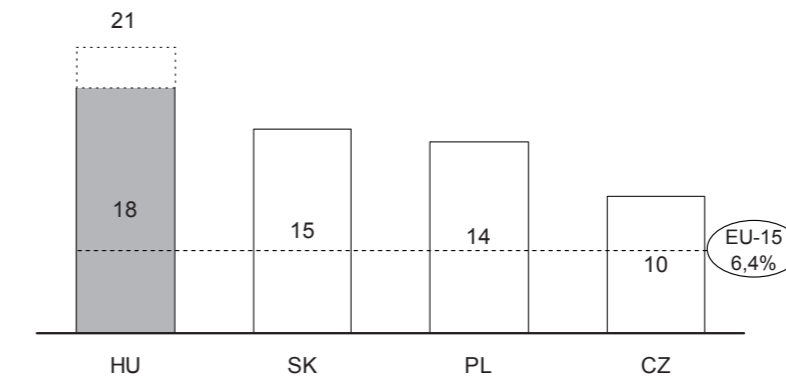
Forrás: PM, APEH, Oriens IM

Egy, az Európai Unió által 2004-ben készített kiadvány az egész régióból Magyarország esetében becsüli legmagasabbnak az illegálisan foglalkoztatottak által megtermelt jövedelem mértékét. A tanulmány szerint 2000-ben Magyarországon a GDP 18%-át állította elő a rejtett szektor, szemben a lényegesen alacsonyabb értékeket mutató visegrádi országokkal (19. ábra). A rejtett gazdaság és a be nem jelentett foglalkoztatás nemzetközi kiterjedtségére vonatkozó becslések és felmérések országokként jelentős módszertani eltéréseket mutatnak, így természetesen az eredményeik kellő óvatossággal kezelendők. Az EU-s tanulmány megállapításaival cseng egybe az egyik legfrissebb, a rejtett foglalkoztatás témájában elkészült hazai kutatás, amelyik a 2004-es adatok alapján az illegális foglalkoztatás mértékét 20-21 százalékosra becsülte.

19. ábra: Az illegális foglalkoztatás mértéke

AZ ILLEGÁLIS FOGLALKOZTATÁS MÉRTÉKE

Az illegálisan foglalkoztatottak által megtermelt jövedelem, 2000
GDP %-a

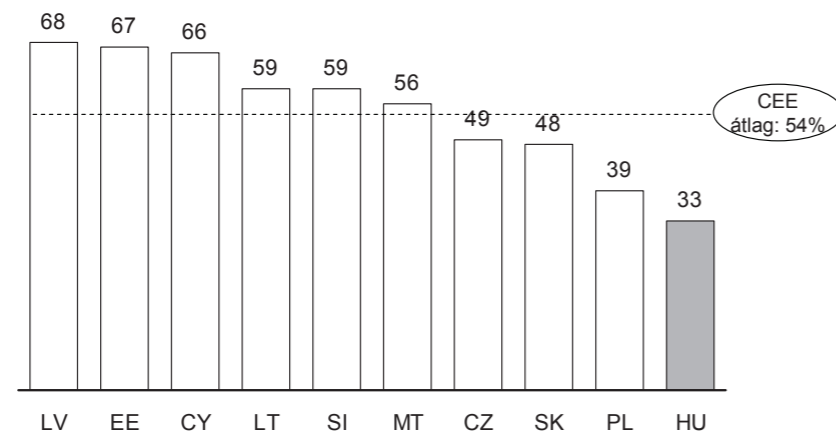
• A legfrissebb magyarországi kutatások szerint az illegális foglalkoztatás mértéke 2004-ben 20-21% körül volt

* Írország, Luxemburg, Spanyolország nélkül
Forrás: Undeclared Work in an Enlarged Union, EC Directorate-General for Employment and Social Affairs, 2004, Elek-Scharle-Szabó: A bérekhez kapcsolódó adóelkerülés Magyarországon, 2008 március, Oriens IM

Az adóelkerülés és az illegális foglalkoztatás elterjedtsége miatt a banki hitelek nehezen elérhetők a KKV-k számára, hiszen működésükben olyan kockázatok keletkeznek, amelyek jelentősen megdrágítják a hiteleket. Egy a KKV szektorban végzett Eurobarométer felmérés alapján hazánkban csak a vállalkozások 33%-a tartja egyszerűen elérhetőnek a banki finanszírozást, szemben a kelet-európai 54%-os átlaggal.

20. ábra: A banki finanszírozás elérhetősége a KKV-k számára

A BANKI FINANSZÍROZÁS ELÉRHETŐSÉGE A KKV-K SZÁMÁRA
A banki finanszírozás elérhetőségét egyszerűnek találó vállalatok aránya, %

Forrás: SME Access to Finance in the New Member States, European Commission – Eurobarometer 2006, Oriens IM

Példák a rossz allokáció kialakulására néhány iparágban

A következőkben részletesen is megvizsgálunk néhány olyan szektort, ahol a leginkább tetten érhető az adóelkerülés révén kialakuló rossz allokáció jelensége.

- **Építőipar.** Az építőipar európai sajátosságai közé tartozik, hogy jelentős részben állami megrendeléseken alapszik és a fekete foglalkoztatás által is erősen érintett szektornak tekinthető. A hazai építőipar esetében az európai átlagot messze meghaladóan magas a fekete foglalkoztatás aránya, ezért nem jöttek létre nagyméretű, saját személyzetet alkalmazó nagy építőipari vállalkozások, hanem rengeteg kisebb alvállalkozó közbeiktatásával dolgozó „mérnöki irodák” a legnagyobb hazai cégek is. Az iparág elaprózottsága minden valószínűség szerint óriási hatékonyságvesztéshez vezet, s egyértelműen korlátozza a szereplők növekedési lehetőségét. A 21. ábra bemutatja, hogy a régiós országok közül Magyarországon kirívóan alacsony az egy építőipari vállalkozásra jutó foglalkoztatottak száma: míg Szlovákiában 19 főt, addig hazánkban átlagosan csupán 3 főt foglalkoztat egy átlagos építőipari cég.

21. ábra: Rossz allokáció az építőiparban

ROSSZ ALLOKÁCIÓ AZ ÉPÍTŐIPARBAN

Építőipar sajátosságai

- Jelentős részben állami megrendeléseken alapuló ágazat
- Fekete munka által erősen érintett szektor
- Hazai sajátosság: a drága munkabér miatt kirívóan magas a fekete foglalkoztatás aránya, ezért nem alakult ki saját személyzettel rendelkező nagy építőipari vállalkozás, alvállalkozók közbeiktatásával dolgoznak
- Növekedési lehetőségek kihasználása korlátozott, nem működik a minőségbiztosítás

Egy építőipari vállalkozásra jutó foglalkoztatottak száma, 2005

Forrás: Eurostat, Oriens IM

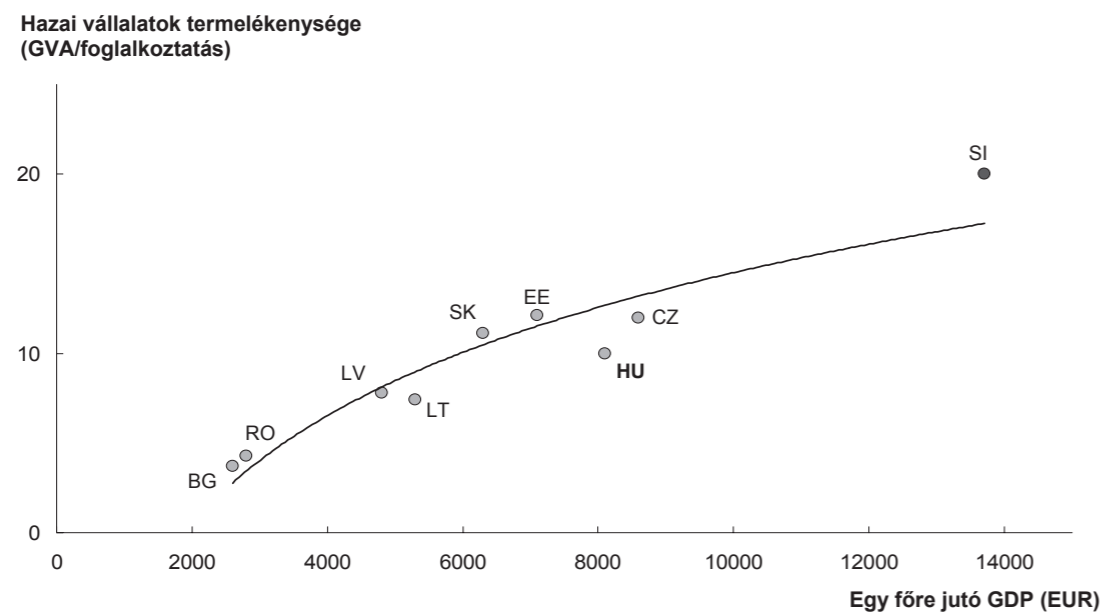
- **Fodrászipar.** A fodrászipar nemzetközi fejlődése a fodrászati láncok előnyeinek növekvő kihasználása felé mutat; a fodrászati láncok olcsóbb beszerzési lehetőségeket biztosítanak, lehetővé teszik stabil ügyfélkör kiépítését, a szezonálisból adódó finanszírozási nehézségek kezelését és saját márkás termékek piaci bevezetését. Magyarországon azonban a fodrásziparban tapasztalható rendkívül nagy mértékű fekete foglalkoztatás következtében nem jönnek, jöhetnek létre a hatékonyságnövelést segítő láncok. A hazai fodrászati cégek alacsony árakat elsősorban az illegális megoldások segítségével tartják fenn, mert a méretgazdaságosságból származó előnyök kisebbek lennének, mint a jelenleg alkalmazott adóelkerülő technikák révén keletkező haszon. Az adóelkerülés jelenléte megköveteli, hogy a tulajdonos mindent személyesen intézzon, s ez akadályozza a hazai fodrászati láncok kialakulását. Az elmúlt években történt, kisebb láncok kiépítésére vonatkozó kezdeményezések sorra kudarcba is fulladtak.
- **Nagykereskedelem.** A nagykereskedelem nemzetközi fejlődési tendenciái közé tartoznak a folyamatos IT fejlesztések a készletszint optimalizálása érdekében, a fél-kiskereskedelmi működés felé történő nyitás, illetve a banki finanszírozás igénybevétele a tőke optimális kihasználása érdekében. A hazai nagykereskedelemben azonban igen magas az adóelkerülés. A szabálytalanságok megkövetelik, hogy a tulajdonos mindent személyes kontrollján keresztül végezzen, ezért a hazai cégek nem tudnak több telephelyen megjelenni, készletszintjük pedig nagyon távol van az optimális szinttől. Az adóelkerülés miatt a nagykereskedelmi cégek könyvelése nem felel meg a valóságnak, emiatt banki finanszírozási lehetőségeik korlátozottak, illetve sokkal drágábbak, mint amit valódi kockázati szintjük indokolna. A valóságnak

nem megfelelő könyvelés problémát okoz a tulajdonosok számára azáltal is, hogy nem tudnak tőkeerős befektetőket bevonni, hiszen az adóelkerülés jelentette speciális kockázatokat csak magánszemélyek képesek felvállalni.

A rossz allokáció eredményeképpen a hazai tulajdonú vállalatok termelékenysége a nálunk fejletlenebb régiós országokhoz képest is alacsonynak tekinthető.

22. ábra: A hazai vállalatok termelékenysége és a gazdasági fejlettség, 2004

A HAZAI VÁLLALATOK TERMELÉKENYSÉGE ÉS A GAZDASÁGI FEJLETTSÉG, 2004

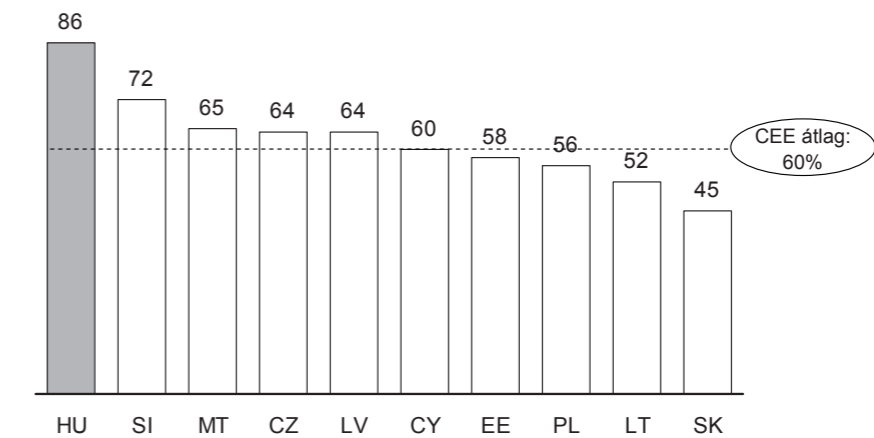
Forrás: Eurostat, Oriens IM

Alacsony növekedési potenciál

A tőkehiányos, kedvezőtlen adózási és intézményi feltételek között a hazai KKV-knak csak töredéke képes valódi előrelépést felmutatni. Az Eurobarométer korábban idézett felmérése alapján a hazai vállalatoknak csupán 14 %-a volt képes 2006-ban expanzióra, ezzel az eredménnyel régióink legrosszabbjaként teljesítettek a magyar vállalkozások. A hazai vállalkozások kilátástalan helyzetét alátámasztja az a felmérés is, amely a cégek finanszírozási helyzetükkel való elégedettségét vizsgálta. Magyarország kakukktójásként szinte az egyetlen olyan ország, ahol a banki finanszírozáshoz való viszonylagos nehéz hozzáférés ellenére a cégek döntő többsége, mintegy 86%-a elégedett jelenlegi finanszírozási helyzetével.

23. ábra: A KKV-k finanszírozási helyzetükkel való elégedettsége

A KKV-K FINANSZÍROZÁSI HELYZETÜKKEL VALÓ ELÉGEDETTSÉGE
A jelenlegi finanszírozási helyzettel elégedettek aránya, %

Forrás: SME Access to Finance in the New Member States, European Commission – Eurobarometer 2006, Oriens IM

A banki finanszírozás rossz elérhetősége és a finanszírozási helyzettel való elégedettség együtt arra enged következtetni, hogy a kisvállalati körben a vállalatok döntő többsége nem tervez expanziót a következő időszakban.

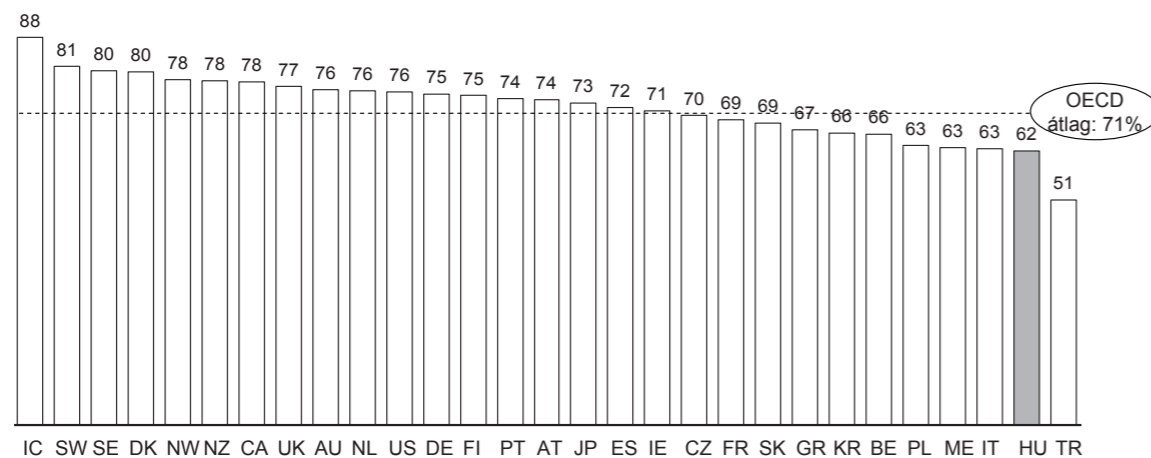
Láthatjuk tehát, hogy a kisvállalatok körében, a nagyvállalatoknál megfigyelthez hasonlóan, de más módon a növekedési képesség romlását tapasztaljuk. A gazdaság két pólusán némileg eltérő formákban, de ugyanúgy a növekedési potenciál csökkenését, a kilencvenes években még sikeresnek ítélt növekedési modell kifulladásának jeleit észlelhetjük.

2.4. MUNKAKÍNÁLAT

Magyarország gazdasági csapdahelyzetét tovább súlyosbítja az alacsony munkakínálat problémája. Hazánkban tapasztalható a fejlett országok körében az egyik legalacsonyabb aktivitási ráta. A következő ábrán látható, hogy a hazai munkaképes korú lakosság 62%-os aktivitási aránya közel 10 százalékponttal van a fejlett országok átlaga alatt, és csupán Törökországban tapasztalható a hazainál kisebb mértékű gazdasági aktivitás.

24. ábra: Aktivitási ráta, 2006

AKTIVITÁSI RÁTA, 2006
Aktív népesség/15-64 éves korú lakosság, százalék

Forrás: OECD Employment Outlook 2007, Oriens IM

Az aktivitási adatokat részletesebben, iskolai végzettség, életkor és nem függvényében megvizsgálva három nagy problémás csoportot azonosíthatunk.

- **Legfeljebb alsófokú végzettségűek.** Kortól és nemtől függetlenül a legfeljebb alsófokú végzettségűek aktivitása marad el legnagyobb mértékben az OECD átlagától. A 15-64 éves, alacsony végzettségű népesség esetében 20 százalékpontnyi az aktivitási ráta nemzetközi átlagtól való elmaradása.
- **Középfokú végzettségű 40 év feletti férfiak.** Jelentős az aktivitásbeli elmaradás a 40 év feletti, legfeljebb középfokú végzettséggel rendelkező férfiak körében is, az 5 éves kohorszokat tekintve 10-15 százalékpontnyi az aktivitásbeli elmaradás a csoport esetében.
- **Közép és felsőfokú végzettséggel rendelkező fiatal nők.** A harmadik problémás csoport a gyermekvállalási korban levő közép és felsőfokú végzettséggel rendelkező nők. Az egyes kohorszok aktivitásbeli elmaradása a nemzetközi átlagtól 6-13 százalékpontnyi.

A nemzetközi szinten rendkívül alacsony gazdasági aktivitás alapvetően két kulcstényezőre vezethető vissza: a munkaerő alacsony képzettségére és a torz szociális ösztönzési rendszerre.

- **Képzettség.** A foglalkoztatási problémák jelentős része az alacsony képzettségűek gazdasági aktivitásához kötődik, amely a legnagyobb mértékben marad el a nemzetközi átlagtól. Az alacsony képzettségűek elhelyezkedésének gátját képezi, hogy a csoport nem rendelkezik a munkaerő-piaci részvételhez minimálisan szükséges tudással és képességekkel. A képzett munkaerő hiánya komoly problémát jelent a vállalkozások, elsősorban a nagyvállalati szféra számára.

- **Ösztönzési rendszer.** A munkát terhelő magas közterhek, a magas adók a szabadidő felértékelődését eredményezi, miközben a bőkezű szociális ellátások tovább csökkentik a munkavállalási hajlandóságot, különösen a családtámogatások, a szociális segélyek és a rokkantsági ellátások területén.

2.4.1 AZ ALACSONY KÉPZETTSÉG PROBLÉMÁJA

A legnagyobb aktivitásbeli elmaradás a legfeljebb alsófokú végzettségűek körében mutatható ki. A közoktatás eredményességét mérő nemzetközi PISA felmérések kimutatták, hogy hazánkban a 15 éves korú tanulók mintegy 20-25%-a nem rendelkezik az alapvető szintű olvasási és matematikai készségekkel sem. A munkaerő-piaci részvételhez minimálisan szükséges alapvető készségek hiánya megakadályozza, hogy az iskolarendszertől kikerülő munkát vállalhassanak.

A közhiedelemmel ellentétben a közoktatás területén meglepően rövid idő alatt érhető el látványos eredmények. Lengyelország hazánkhoz hasonlóan a 2000-es PISA vizsgálatokon gyengén teljesített, különösen a minimális szintet sem elérő hallgatók aránya volt magas. Az iskolarendszer reformjával, az általános képzési idő meghosszabbításával a 2003-as felméréseknél már jelentős javulást értek el a leggyengébben teljesítő diákok körében.

25. ábra: Példa az oktatási reform néhány év alatt elérhető eredményeire – Lengyelország 1999–2000

PÉLDA AZ OKTATÁSI REFORM NÉHÁNY ÉV ALATT ELÉRHETŐ EREDMÉNYEIRE –
LENGYELORSZÁG 1999-2000

Oktatási rendszer a reform előtt	PISA vizsgálatokon elért eredmények	
	2000	2003
<ul style="list-style-type: none"> • Alsófokú oktatás: 8 éves általános iskola • Középfokú oktatás: <ul style="list-style-type: none"> – 4 éves általános, érettségig adó képzés – 5 éves szakmai, érettségig adó képzés – 3 éves szakmai, érettségig nem adó képzés • PISA teszteken átlag körüli eredmények, a legnagyobb probléma a szakiskolákba járó tanulók eredményeivel volt 	<ul style="list-style-type: none"> • A reform célja az általános képzési idő meghosszabbítása: <ul style="list-style-type: none"> – Alsófokú oktatás: 6 éves általános iskola – Alsó középfok: 3 éves gimnázium – Felső középfok: 3 éves általános, 3-4 éves szakmai képzések • Alapanterv kialakítása • Új érettségi rendszer bevezetése 	<ul style="list-style-type: none"> • Átlagos pontszám: 479 (2000) → 497 (2003) • 400 alatt teljesítők: 21,4% (2000) → 15,0% (2003) • 600 felett teljesítők: 10,6% (2000) → 13,7% (2003)

Forrás: OECD Working Paper 2006/23: Poland's Education and Training, Wisniewski: Secondary Education in Poland – 18 years of changes, 2007, Oriens IM

A nemzetközi összehasonlítások alapján a legsikeresebben működő, legstabilabb eredményeket felmutatni képes országban, Finnországban is viszonylag rövid idő alatt, mintegy 10-15 év alatt érték el drámai javulást az oktatási rendszer működésében. A finn siker az alapfokú oktatás teljes körű reformján, az iskolázottság szintjének gyors növelésén és mindenekelőtt a tanárképzés fontosságának hangsúlyozásán alapult.

26. ábra: Példa az oktatási reform néhány év alatt elérhető eredményeire – Finnország 1970-es évek

PÉLDA AZ OKTATÁSI REFORM NÉHÁNY ÉV ALATT ELÉRHETŐ EREDMÉNYEIRE –
FINNORSZÁG 1970-ES ÉVEK

<p>A finn oktatási reform (1972-77) legfontosabb elemei</p> <ul style="list-style-type: none"> • Alapfokú oktatás reformja <ul style="list-style-type: none"> – Oktatási expanzió – Az iskola célja valamennyi diák oktatása, az egyéni igényekhez való alkalmazkodás • A siker kulcsa a tanárképzés <ul style="list-style-type: none"> – Nagy presztízsű a tanári pálya – A legjobb szaktudással rendelkezőkből lehetnek csak tanárok – Az iskolai osztályok vezetői a tanárok közül is csak a legjobb pedagógiai képességűek lehetnek 	<p>Elért eredmények</p> <ul style="list-style-type: none"> • Iskolázottság gyors növekedése: <ul style="list-style-type: none"> – A középfokúnál alacsonyabb végzettségűek aránya: <table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>1960</th> <th>1980</th> <th>2002</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Finnország</td> <td>84%</td> <td>56%</td> <td>25%</td> </tr> <tr> <td>EU-15</td> <td>76%</td> <td>56%</td> <td>34%</td> </tr> </tbody> </table> • Kiváló teljesítmény: <ul style="list-style-type: none"> – PISA vizsgálatokon 1991 óta stabilan 1. helyezett Finnország – valamennyi ország közül a finneké a legkisebb a tanulók teljesítménye közti különbség – családi háttér szerepe elhanyagolható az iskolai teljesítményben 		1960	1980	2002	Finnország	84%	56%	25%	EU-15	76%	56%	34%
	1960	1980	2002										
Finnország	84%	56%	25%										
EU-15	76%	56%	34%										

Forrás: Frideriksson: What is so special about education in Finland?, Institute For Labor Market Policy Evaluation, 2006., Oriens IM

2.4.2 AZ ADÓ- ÉS JÓLÉTI RENDSZER HATÁSA A MUNKAKÍNÁLATRA

A munkát terhelő adók szintje és a szociális rendszer munkavállalásra ösztönző hatása jelentős mértékben befolyásolja egy ország munkakínálatát. Hazánkban a munkát terhelő magas adók és a torz ösztönzési rendszer a munkakínálat jelentős mértékű csökkenését eredményezi. A magas adókulcsok, a magas egyéni adó- és járulékteher a szabadidő felértékelését eredményezi a munkához képest, így csökkenti az egyén munkakínálatát. A szociális támogatások is a munkakínálat csökkenéséhez vezetnek, különösen olyan esetekben, ha a támogatásokra csak azok jogosultak, akik nem dolgoznak. A munkavállalási hajlandóságra jelentős hatással vannak a szociális támogatások egyéb szabályai is: a magas helyettesítési ráták, hosszú jogosultsági idők szintén a munkavállalási hajlandóság csökkentését eredményezik. Az összehangolatlan támogatási és adórendszer eredm-

nyeként kialakulhatnak olyan helyzetek, amelyek esetében igen jelentős a munkavállalási ellenőztönzés, egyes esetekben előfordul, hogy több bevételre lehet szert tenni szociális támogatásokból mint munkabérből.

1. Magas közterhek

A munkát terhelő adók és a munkaerőpiac összefüggéseivel foglalkozó nemzetközi szakirodalom az adóék munkakínálatra gyakorolt negatív hatását mutatta ki. A következőkben néhány fontosabb kutatás eredményeit emeljük ki:

- Az EU-8 ország adatait vizsgálva azt tapasztalták, hogy adott növekedési ütem mellett egy százalékponttal magasabb adóék átlagosan 0,5-0,8 százalékpontnyi foglalkoztatás csökkenést eredményez, az alacsony képzettségűek magas aránya és a minimálbér átlagbérhez viszonyított relatív magas szintje tovább erősíti az adóék foglalkoztatásra gyakorolt kedvezőtlen hatását. (*World Bank EU8 Quarterly Economic Report 2005: Labor Taxes and Employment in the EU8*)
- Hosszú idősorokat vizsgálva is kimutatható az összefüggés:
 - o 1983-2003 közötti időszakban az OECD országokban átlagosan 10 százalékponttal csökkent az adóék, míg a munkanélküliség 2,8 százalékponttal csökkent.
 - o 1965-1995 között az EU országokban a 14 százalékpontos adóék növekedést 4 százalékpontos munkanélküliség emelkedés kísérte. (*World Bank: Fiscal Policy and Economic Growth, 2007*)

2. Magas szintű és rossz struktúrájú szociális támogatások

A következőkben a szociális támogatások rendszerének munkakínálatra gyakorolt hatásait vizsgáljuk néhány olyan támogatási területre koncentrálna, amelyek esetén kiemelkedő a munkavállalási ellenőztönzés mértéke, így kitérünk a szociális segély, a rokkantsági ellátások valamint a családtámogatások területén felmerülő problémákra.

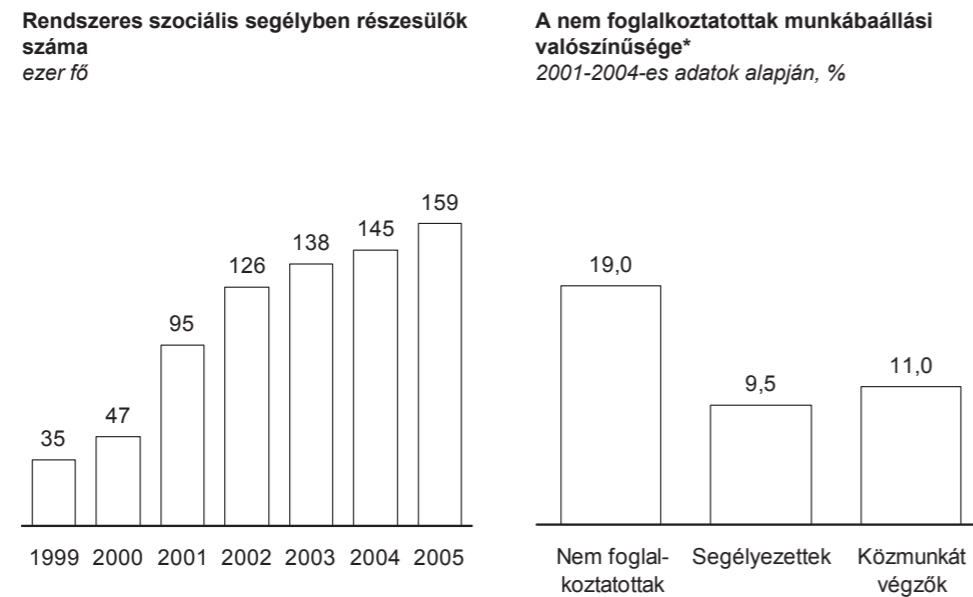
Szociális segély

A rendszeres szociális segélyt a munkanélküli járadékra nem jogosult, munkahellyel és jövedelemmel nem rendelkezők ellátására hozták létre. A jóléti ellátásra való jogosultságot az egy háztartásban élők összjövedelme alapján határozza meg a helyi önkormányzat és a jogszabályban meghatározott összegre (a nyugdíjminimum 90%-ára) egészíti ki a fogyasztási egységre jutó jövedelmet.

Az alábbi ábrán látható a segélyben részesülők számának alakulása. Az 1999 és 2001 közötti segélyben részesülők számában bekövetkezett jelentős növekedés annak köszönhető, hogy a rendszeres szociális segélyt az ezredfordulón fokozatosan vezették be a korábbi jövedelempótló támogatás helyett, és csak 2001-re vette át teljes mértékben az előző támogatástípus szerepét. 2001 után is azonban jelentősen növekedett a támogatásban részesülők száma: 2001 és 2005 között közel 50%-kal több állampolgár részesült ebben a típusú jóléti ellátásban.

27. ábra: A rendszeres szociális segély munkakínálati hatása

A RENDSZERES SZOCIÁLIS SEGÉLY MUNKAKÍNÁLATI HATÁSA

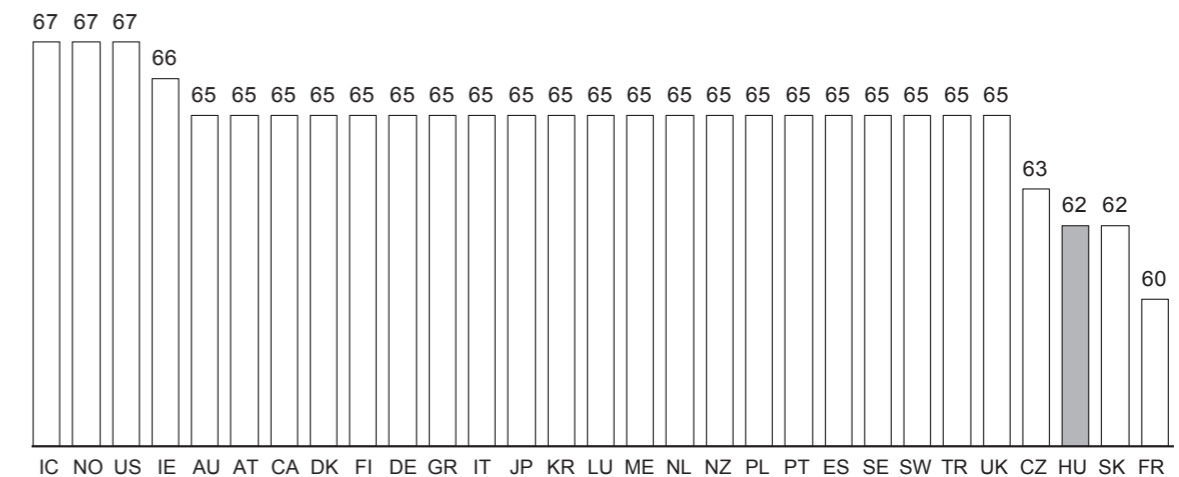
Forrás: Cseres-Gergely – Scharle: Jóléti ellátások és munkakínálat, Közelkép 2007., Oriens IM

Az ábra jobb oldala egy 2001-2004-es adatok alapján készült felmérés eredményeit mutatja a nem foglalkoztatottak munkába állási valószínűségével kapcsolatban. Látható, hogy a nem foglalkoztatottak átlagos munkába állási esélye közel 20 százalék, míg a szociális segélyben részesülők körében már csak feleakkora eséllyel az elhelyezkedés valószínűsége. A rendszeres szociális segély tehát számottevő mértékben, mintegy felére csökkenti a munkanélküliek munkába állási hajlandóságát.

Alacsony hivatalos és effektív nyugdíjkorhatár

A magyarországi korhatár elmarad a legtöbb EU és OECD országtól. Ismert adat az is, hogy szintén nemzetközi összehasonlításban igen keveset töltünk életveinkből munkával.

28. ábra: A nyugdíjkorhatár az OECD országokban, 2007

NYUGDÍJKORHATÁR AZ OECD ORSZÁGOKBAN, 2007
Év

Forrás: OECD Pensions at a Glance, 2007

A várható élettartam emelkedésével elkerülhetetlenné válik a nyugdíjkorhatár emelése, különösen, hogy a nyugdíjba vonulás effektív korcentruma Magyarországon 58,6 év. Ez azt jelenti, hogy Magyarországon már a 62 éves korhatár előtt átlagosan mintegy 3,5 évvel távoznak az emberek a munkaerőpiacról.

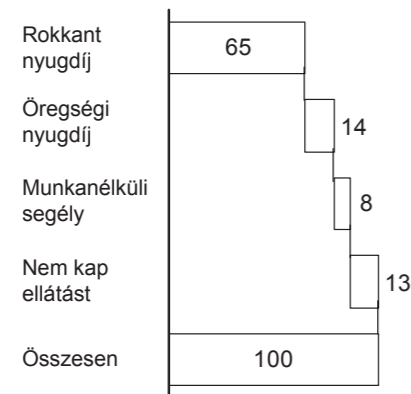
Öregségi és rokkantsági nyugdíjazás

Hasonlóan jelentősen csökkentik a munkavállalási hajlandóságot a rokkantságinnyugdíj-ellátások is. Az aktivitás szempontjából egyik kiemelten problémás csoport, a 40 év feletti férfiak esetében jelentős szerepe van a rokkantsági ellátásnak, az inaktív férfiak mintegy 65%-a részesül ebben a típusú jóléti juttatásban. Az alábbi ábrán látható egy 2002-ben, inaktív férfiak körében végzett felmérés eredménye a munkavállalási hajlandósággal, illetve munkavállalási képességgel kapcsolatban. Néhány támogatástípusban részesülő csoport esetében igen magas még az önmagukat valóban betegnek tartó férfiak körében is a munkavállalási hajlandóság, míg a rokkantnyugdíjban részesülők körében a betegek és nem betegek is egyaránt rendkívül alacsony munkavállalási hajlandóságot mutatnak.

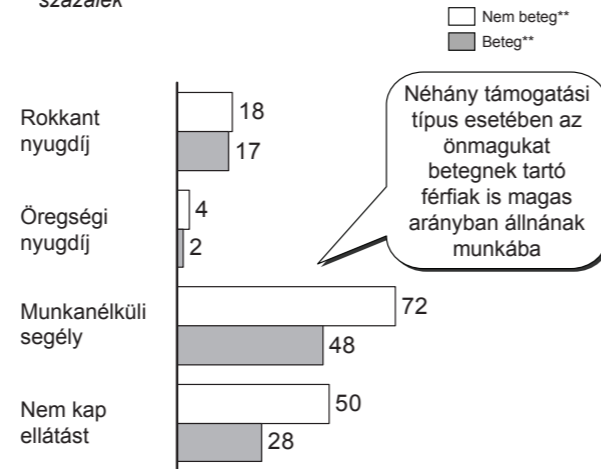
29. ábra: A szociális juttatások hatása az inaktív férfiak munkakínálatára

A SZOCIÁLIS JUTTATÁSOK HATÁSA AZ INAKTÍV FÉRFIAK MUNKAKÍNÁLATÁRA

A 40-59 éves inaktív férfiak megoszlása a kapott juttatások alapján, 2002
százalék

A munkábaállási hajlandóság az inaktív férfiak körében*, 2002
százalék

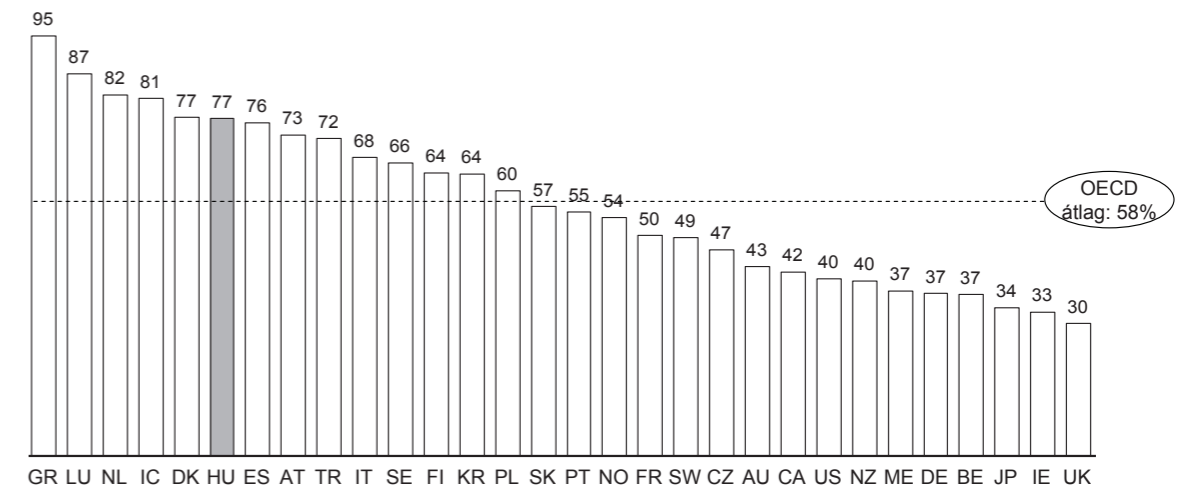

* A „Szeretne-e rendszeres munkát?” kérdésre igennel válaszolók aránya
** Magukat betegnek illetve nem betegnek tartók saját bevallás alapján
Forrás: Lelkes – Scharle: Miért inaktív az 50 éves magyar férfiak egyharmada? – A gazdasági aktivitás és a jóléti ellátások összefüggéséről, Oriens IM

Szót kell ejteni a nyugdíjak szintjéről és különösképpen a rókkantnyugdíjazás hazai gyakorlatáról is. Az átlagos nyugdíjellátások átlagbérhez viszonyított nagysága nemzetközi összehasonlításban magasnak mondható, ahogy azt az alábbi ábra is mutatja.

30. ábra: A férfiak átlagos nyugdíjának értéke az átlagbérhez képest, 2007

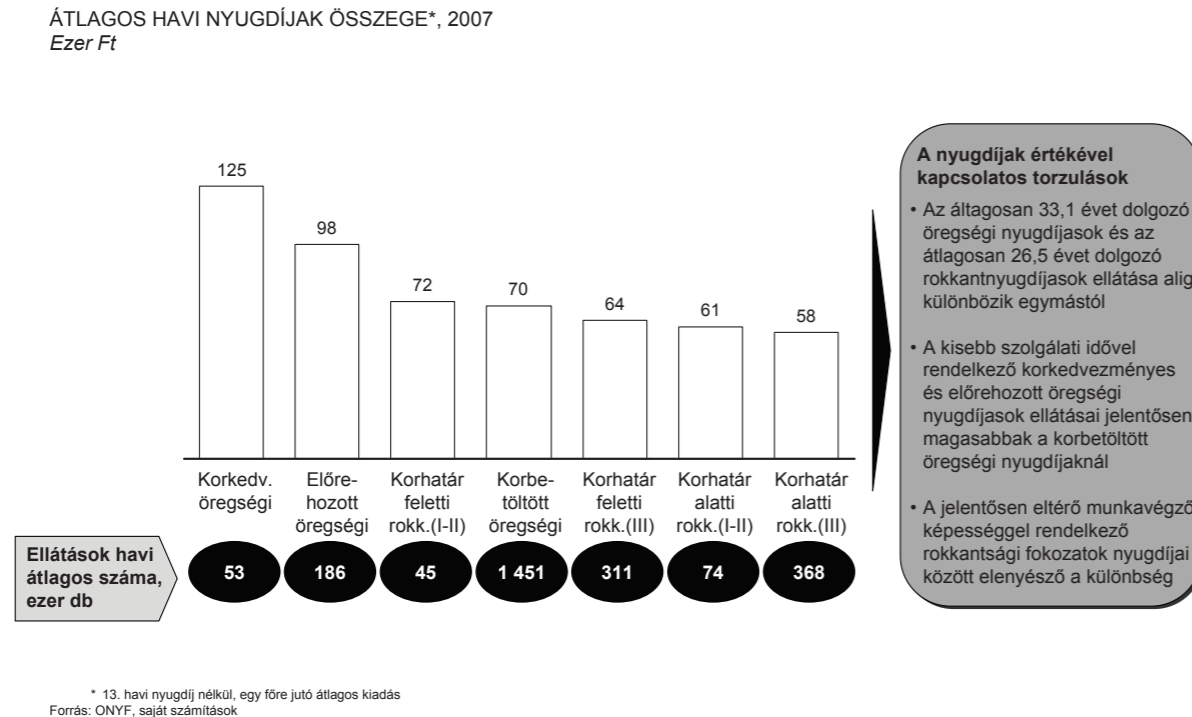
A FÉRFIAK ÁTLAGOS NYUGDÍJÁNAK ÉRTÉKE AZ ÁTLAGBÉRHEZ KÉPEST, 2007
Átlagos nyugdíj/átlagbér, %

Forrás: OECD Pensions at a Glance, 2007, Oriens IM

A magyar nyugdíjrendszer sajátossága, hogy nem differenciál jelentős mértékben az egyes ellátástípusok között a letöltött szolgálati idő, illetve a rókkantsági nyugdíjak esetén a munkavégző képesség függvényében. Ha megnézzük a különböző jogcímen juttatott nyugdíjak átlagos értékeit, furcsa aránytalanságokat találunk.

31. ábra: Az átlagos nyugdíjak havi összege, 2007

Egyrészt a kisebb szolgálati idővel rendelkező kerkedvezményes és előrehozott öregségi nyugdíjasok ellátásai jelentősen magasabbak a korbetöltött öregségi nyugdíjaknál. A kerkedvezményes öregségi nyugdíjak átlagos havi összege 2007-ben 125 ezer forint volt, az előrehozott öregségi nyugdíjaké pedig 98 ezer, míg a korbetöltött öregségi nyugdíjak átlagos értéke 70 ezer forint.

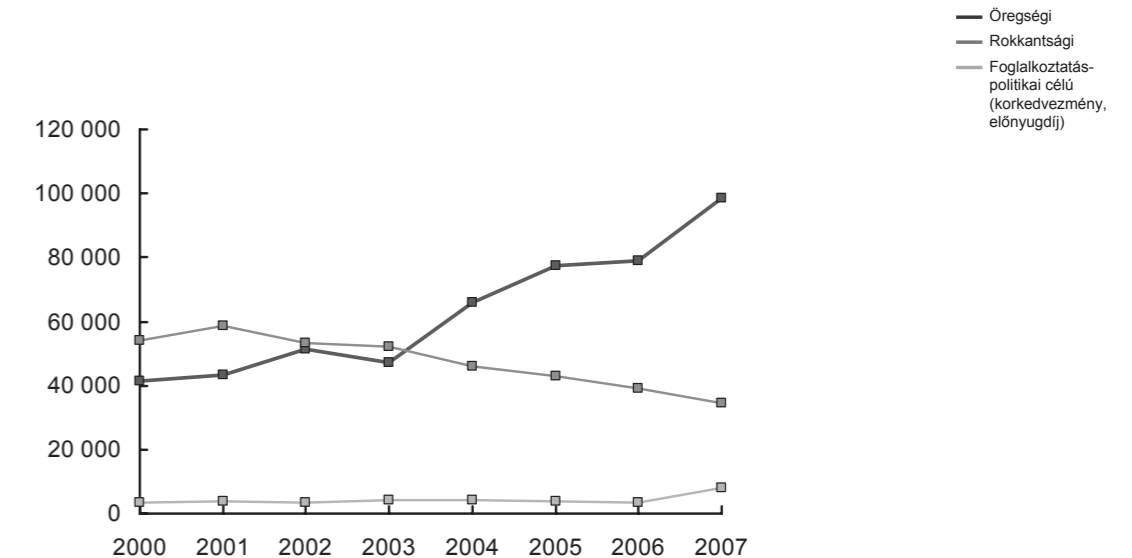
Másrészt az öregségi és a rokkantnyugdíjak átlagos értéke közötti különbség alig több, mint 10 százalék, holott az öregségi nyugdíjasok átlagosan közel 7 évvel többet dolgoztak. Vagyis a ledolgozott évek számát nem tükröző mértékű különbség mutatkozik a leszállékoltak nyugdíja és azok ellátása között, akik átlagosan jóval több, 33 munkában töltött év után mentek rendes öregségi nyugdíjba.

További aránytalanság, hogy a jelentősen eltérő munkavégző képességgel rendelkező rokkantsági fokozatok nyugdíjai között elenyésző a különbség. Az I. és II. kategóriájú korhatár alatti leszállékoltak átlagos havi 61 ezer forintos ellátásához képest a korhatár alatti III. kategóriájú rokkantnyugdíjasok átlagos havi nyugdíja – ebbe a kategóriába 368 ezer ember tartozik – 58 ezer forint volt 2007-ben.

Pozitív változás a rokkantnyugdíjazás gyakorlatában, hogy az utóbbi években jelentősen csökkent az újonnan megállapított rokkantnyugdíjak száma, azonban az új nyugdíjak egynegyede még mindig ebből az ellátási típusból kerül ki. Figyelemreméltó, hogy a foglalkoztatáspolitikai célú új nyugdíjak száma 2006 és 2007 között csaknem megháromszorozódott.

32. ábra: Adott évben megállapított saját jogú nyugdíjak számának alakulása

ADOTT ÉVBEN MEGÁLLAPÍTOTT SAJÁT JOGÚ NYUGDÍJAK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA
darab

Forrás: ONYF

Családtámogatások

Magyarország családtámogatási rendszere is jelentős mértékben csökkenti a munkakínálatot. Hazánkban jutnak legjelentősebb szerephez az alanyi jogon járó, fix összegű juttatások, illetve nálunk a leghosszabb a nőket munkaerőpiacról távol tartó támogatások jogosultsági ideje. A jelenlegi családpolitika eredményezi azt a helyzetet, hogy az OECD országok körében hazánkban az egyik legmagasabb a GDP arányos családtámogatási kiadások mértéke, azonban mindemellett a kisgyermekkel rendelkező nők foglalkoztatási rátája a legalacsonyabbak között van.

33. ábra: A családtámogatások szintje és a nők foglalkoztatása, 2006

A CSALÁDTÁMOGATÁSOK SZINTJE ÉS A NŐK FOGLALKOZTATÁSA, 2006

		Családtámogatásokra fordított kiadások, GDP %		
		2% alatt	2-3% között	3% felett
3-5 éves legkisebb gyermekkel rendelkező nők foglalkoztatási rátája, %	75% felett		• FI	• SE • DK
	55-75% között	• PT • NL • DE	• BE • IE • UK • FR	• AT
	55% alatt	• ES • IT • GR • CZ • SK		• HU

Forrás: OECD Social Expenditures Database, 2006, OECD Babies and Bosses, 2007, Oriens IM

A fenti ábrán látható, hogy Magyarországon a legfejlettebb tagországokhoz hasonlóan a GDP több mint 3%-át fordítják családtámogatási kiadásokra, míg a nők foglalkoztatása a legalacsonyabbak között, 55% alatt van a 3-5 éves legkisebb gyermekkel rendelkező nők körében.

A következő ábra a svéd és magyar családtámogatási ellátások rendszerét hasonlítja össze. Mindkét ország kiemelkedő mértékben költ a gyermekes családok támogatására, azonban jelentősen eltérő eredményekkel: Svédországban az egyik legnagyobb a gyermekes nők foglalkoztatása és a gyerekvállalási hajlandóság, szemben Magyarországon fejlett országok körében tapasztalható leggyengébb adataival. A két ország támogatási rendszere alapvetően a támogatások munka melletti igénybe vehetőségében, a támogatások időtartamában illetve a gyermekellátási intézményrendszerek kiterjedtségében különbözik egymástól.

34. ábra: Családtámogatási ellátások Svédországban és Magyarországon

CSALÁDTÁMOGATÁSI ELLÁTÁSOK SVÉDORSZÁGBAN ÉS MAGYARORSZÁGON

	Svédország	Magyarország
Szülési szabadság	<ul style="list-style-type: none"> • 13 hónapig a fizetés 80%-a, további 3 hónapig alacsonyabb fizetéstől független összeg • Rugalmasság, részben is igénybe vehető 	<ul style="list-style-type: none"> • 168 napig a fizetés 70%-a, a gyermek 2 éves koráig a fizetés 70%-a jövedelemlafonnal, további 1 évig alacsony fix összeg • Munkavégzés mellett nem vehető igénybe
Gyorsasági prémium	<ul style="list-style-type: none"> • Ha a két gyermek között kevesebb, mint 30 hónap van, kedvezőbb helyzetbe kerülnek a szülők 	<ul style="list-style-type: none"> • Nincs anyagi ösztönzés a további gyermekek vállalására
Apai szabadság	<ul style="list-style-type: none"> • Gyermekek születése után 10 nap 	<ul style="list-style-type: none"> • Gyermekek születése után 5 nap
Gyermekek után igénybe vehető betegség-szabadság	<ul style="list-style-type: none"> • Gyermekenként 120 nap évente 	<ul style="list-style-type: none"> • 1-3 éves gyermekek után évi 84 nap, 3-6 év között 42 nap, 6-14 év között 14 nap
Intézmény-rendszer	<ul style="list-style-type: none"> • Egésznapos bölcsődék, óvodák és iskolák 	<ul style="list-style-type: none"> • Bölcsődék és óvodák hozzáférése korlátozott

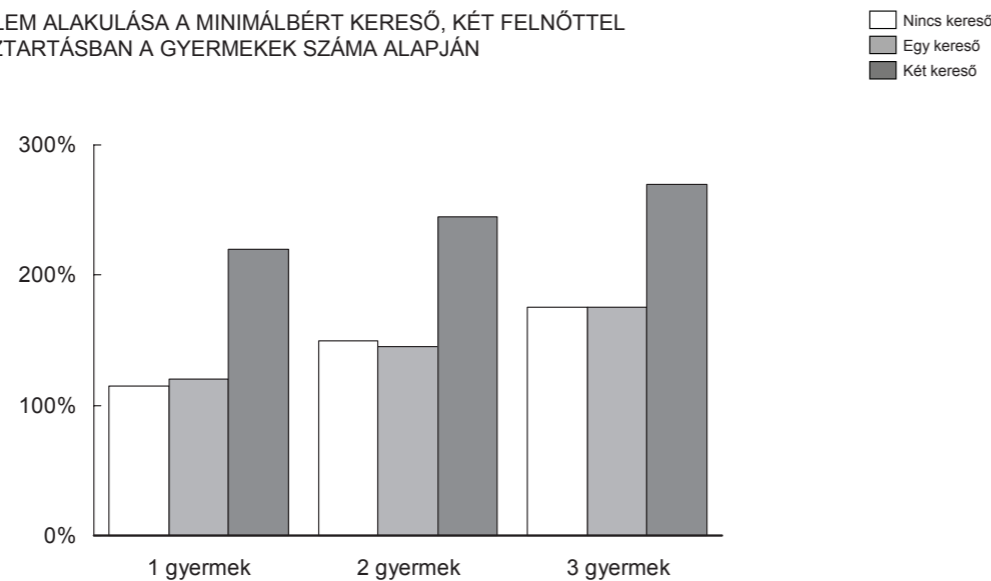
Forrás: SZMM, Jan M. Hoem :Why does Sweden have such high fertility?, 2005, Oriens IM

3. Alacsony jövedelemkülönbség dolgozás és inaktivitás között

A magas és rossz struktúrájú támogatások mellett komoly problémát jelent a támogatások magas szintje a munkával megszerezhető jövedelemhez képest, vagyis a magas helyettesítési ráták. A családtámogatási rendszert vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a gyermeket nevelő családok által igénybe vehető szociális és egyéb támogatások az átlagjövedelem szintjén kereső családok esetében még nem okozzák a munkavállalási hajlandóság csökkenését, a támogatásokból megszerezhető bevételek munkabérhez viszonyított nettó helyettesítési rátája az OECD átlag alatt marad. Azonban a minimálbér környékén kereső családok esetében komoly munkavállalástól visszatartó ereje van a szociális és családtámogatásokból megszerezhető jövedelemnek. A következő ábra mutatja a két felnőtt és gyermekkel rendelkező háztartások esetén megszerezhető jövedelmeket a minimálbér arányában a gyermekek számának és a keresők számának függvényében. Jól látható, hogy a bőkezű ellátásoknak köszönhetően nincsen különbség a család jövedelmi helyzetében, ha egyik szülő sem dolgozik, vagy ha az egyik munkába áll.

35. ábra: Családi jövedelem alakulása a minimálbért kereső, két felnőttel rendelkező háztartásban a gyermekek száma alapján

CSALÁDI JÖVEDELEM ALAKULÁSA A MINIMÁLBÉRT KERESŐ, KÉT FELNŐTTEL
RENDELKEZŐ HÁZTARTÁSBAN A GYERMEKEK SZÁMA ALAPJÁN
Minimálbér %-a

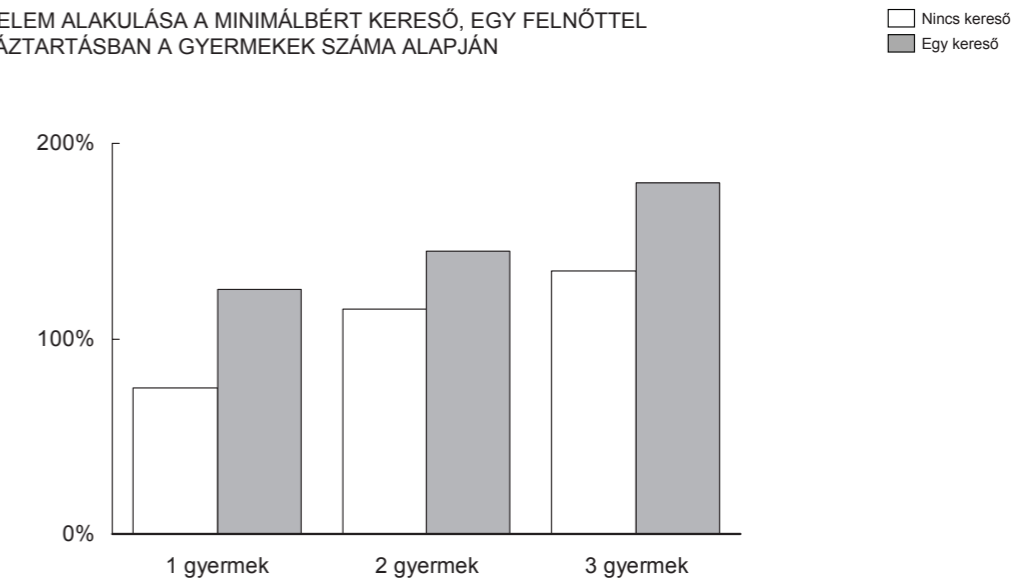

Forrás: OECD Economic Survey Hungary, 2007, Oriens IM

Az egy felnőttel rendelkező háztartás esetében már van némi különbség a munkavállalással, illetve a szociális és családtámogatásokból megszerezhető jövedelmek között a minimálbér körül keresők esetében is, azonban a különbség nem elegendően nagy mértékű ahhoz, hogy a munkavállalással kapcsolatos minimális költségeket (utazás, ruházkodás stb.) fedezze, így feltehetően még mindig megéri a szociális juttatásokat választani a munkába állás helyett. (37. ábra)

36. ábra: Családi jövedelem alakulása a minimálbért kereső, egy felnőttel rendelkező háztartásban a gyermekek száma alapján

CSALÁDI JÖVEDELEM ALAKULÁSA A MINIMÁLBÉRT KERESŐ, EGY FELNŐTTEL
RENDELKEZŐ HÁZTARTÁSBAN A GYERMEKEK SZÁMA ALAPJÁN
Minimálbér %-a

Forrás: OECD Economic Survey Hungary, 2007, Oriens IM

Aktív munkaerő-piaci programok

Ma közel 30 jogcímen lehet különféle munkaerő-piaci támogatási formákhoz jutni, és bár az ezen célokra fordított összeget az adatok teljességének hiányában nehéz pontosan megbecsülni, a rendelkezésünkre álló adatok alapján nagyságrendileg 200 milliárd forintra rúg.

A rendszeres szociális segély és közmunkaprogramok alapvetően a helyi kommunális feladatok elvégzésére, és a legszegényebb családok helyi döntései alapján történő passzív segélyezésére szolgálnak, mintsem a munkapiacra történő visszajutás támogatására.

A munkakínálat növelését célzó aktív munkaerő-piaci programokra fordított kiadások az elmúlt években jelentősen növekedtek: míg 2000-ben 38 mrd Ft-ot, az összes munkaerő-piaci kiadás 28%-át, addig 2006-ban már közel 80 mrd Ft-ot, az összes munkaerő-piaci költség csaknem 40%-át tették ki az aktív programokra fordított kiadások. Mindeközben a programokban résztvevők aránya csökkent, az ún. aktiválási ráta¹ a 2000-es 19,4%-ról 2006-ra 13,8%-ra csökkent. A növekvő kiadások és csökkenő részvétel azonban nem hozott magával jelentős hatékonyságnövekedést sem, a programok többsége nem tud számottevő eredményeket felmutatni az elhelyezkedési esélyek javítása tekintetében.

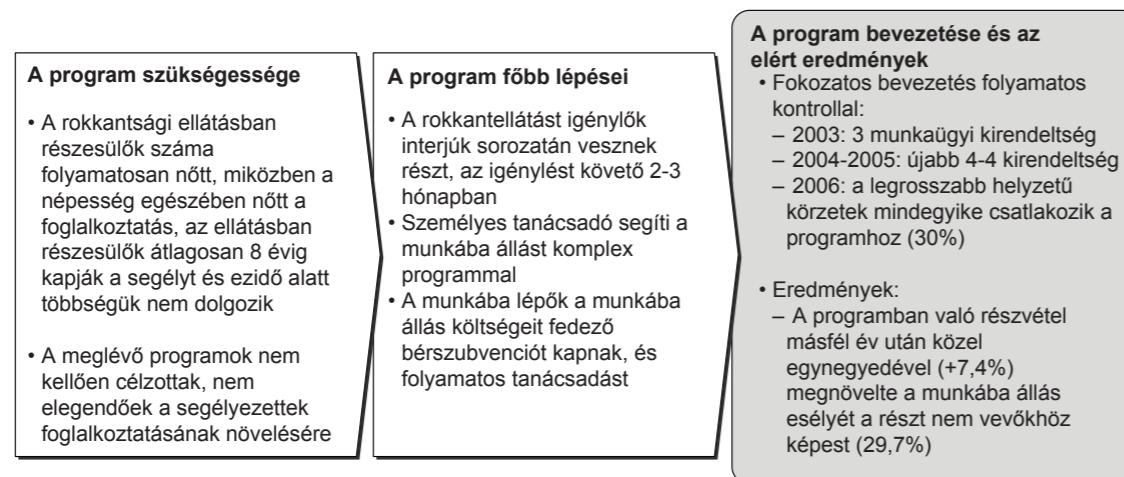
¹ Programokban résztvevők száma/(Programokban résztvevők+ Regisztrált munkanélküliek)

- *Munkaerő-piaci képzések.* A képzésből kikerült munkanélküliek aránya 50% alatt van.
- *Közhasznú foglalkoztatás.* A támogatás nélküli továbbfoglalkoztatás aránya nem éri el a 2%-ot sem.
- *Bértámogatás.* A támogatást igénybe vevő munkáltatók 20-25%-a nyilatkozott úgy, hogy az alkalmazottat támogatás nélkül is felvette volna.

Az aktív munkaerő-piaci programok növekvő költségei és a gyér eredmények a munkaerő-piaci politika átalakításának szükségességét támasztják alá. A következő ábrán egy sikeresen működő munkaerő-piaci program bevezetésének módját mutatjuk be – a siker kulcstényezői a fokozatosság, az eredmények mérése, rendszeres nyomon követése és szükség esetén a mért eredmények tükrében a program változtatása.

37. ábra: Példa a rokkantellátásban részesülők munkavállalásának ösztönzésére

PÉLDA A ROKKANTELLÁTÁSBAN RÉSZESÜLŐK MUNKAVÁLLALÁSÁNAK
ÖSZTÖNZÉSÉRE – NAGY-BRITANNIA: PATHWAYS TO WORK, 2003-2007

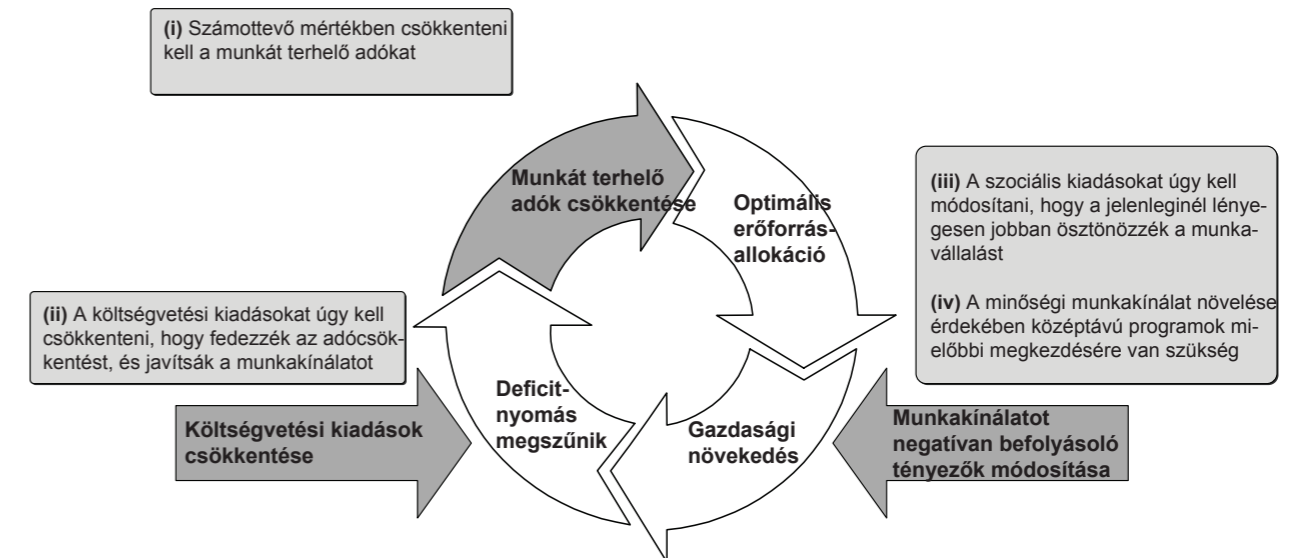
Forrás: Bewley – Dorsett – Hail: The Impact of Pathways to Work, 2007, www.dwp.gov.uk, Oriens IM

3. JAVASLAT A CSAPDAHELYZETBŐL VALÓ KILÁBALÁSRA

Elemzésünk bemutatta, hogy a magyar gazdaság növekedési csapdáját a (i) magas állami kiadások miatt állandósuló deficitnyomás, a (ii) foglalkoztatást terhelő magas adó-, és járuléktérhek által indukált rossz allokáció, (iii) a szociális célú költségvetési kiadások rossz szerkezetének a kelleténél alacsonyabb munkakínálatot konzerváló jellege, és (iv) a munkakínálat minőségi problémái okozzák. Ezért a növekedési csapdából való kilábaláshoz olyan intézkedésekre van szükség, melyek az első három területen egyidejű és azonnali, a negyedikben pedig néhány éven belüli érdemi változásokat eredményeznek, és ezáltal olyan ösztönzőket hoznak működésbe, melyek alapján Magyarországon megéri majd dolgozni és növekedni (ma nem ez a helyzet). Nagyobb növekedési ütemhez ugyanis sokkal magasabb foglalkoztatásra és több vállalati beruházásra van szükség.

38. ábra: A növekedési csapdából való kilábalás stratégiája

JAVASLAT A CSAPDAHELYZETBŐL VALÓ KITÖRÉSRE

Forrás: Oriens IM

Javaslatunk egy két év alatt végrehajtható program legfontosabb nélkülözhetetlen elemeit összegzik úgy, hogy azok túlnyomó többsége már az első évben életbe lépne, így rövid idő alatt beindulnának a növekedés motorjai. A program kétéves időhorizontja azon a koncepción alapul, hogy a növekedésserkentő folyamatok beindulását követően képződő tartalékokat mihamarabb visszaforgassuk a gazdaságba a lehető legmagasabb potenciális gazdasági növekedés elérése érdekében. Véleményünk szerint ez a megközelítés biztosítja, hogy a gazdaság a makrogazdasági egyensúly felborulása nélkül elmozduljon egy magasabb növekedési pálya felé, továbbá hogy a

gazdasági szereplők számára kedvező folyamatok tartóssá tételével hiteles maradhasson a program, ami pedig kulcsfontosságú a befektetői bizalom erősítése szempontjából. Így biztosítható, hogy a gazdasági szereplők higgyenek a programban, és a növekedéshez elengedhetetlenül szükséges, de ma hiányzó bizalom helyreálljon.

Elérendő célok

A mainál lényegesen magasabb potenciális gazdasági növekedés eléréséhez az alábbi célokat szükséges elérni:

1. Csökkenteni kell a munkát terhelő adókat. Csak így lehetséges, hogy bővüljön a munkaerő iránti kereslet, mérséklődjön az adóelkerülés, a kisvállalatoknak pedig megérje legálisan gazdálkodva bővülni.
2. Meg kell változtatni a szociális ösztönzők rendszerét, hogy a nem aktívak támogatásai ne gátolják a munkavállalási hajlandóságot, a munkakínálat növekedését. Ugyanis a foglalkoztatás növeléséhez a kereslet mellett a munkakínálat bővülésére is szükség van.
3. Javítani kell a munkaerő képzettségi szintjét. A foglalkoztatás középtávú emelkedésének kulcsa a munkaerő minőségének javítása.
4. Csökkenteni kell a költségvetési kiadásokat és átalakítani azok szerkezetét. Kisebb kiadás kell, hogy megszűnjön az állandó deficitnyomás és a hiány növelése nélkül lehessen az élőmunka terheit csökkenteni. A költségvetési kiadások szerkezetét pedig úgy kell átalakítani, hogy az érzékelhető jövedelemát-csoportosítást jelentsen az inaktívaktól a dolgozó emberek felé.

39. ábra: A kilábalási stratégiát megalapozó program célja, eszközei és a sikerkritériumok

A JAVASLATOK CÉLJAI ÉS SIKERKRITÉRIUMAI

	Célok	Sikerkritériumok
Munkát terhelő adók csökkentése	<ul style="list-style-type: none"> • Munkakereslet növelése • Az adóelkerülés mérséklése • A legális üzleti modellek kifizetődővé tétele 	<ul style="list-style-type: none"> • Kézzelfogható munkát terhelő adó- és járuléktérhek csökkentés • Jelentős bértelhercsökkentés a munkavállalók többségénél • Jelentős marginális kulcs csökkentés
Munkavállalási hajlandóságot csökkentő tényezők kezelése	<ul style="list-style-type: none"> • A munkavállalási hajlandóság számottevő növelése • Ellenösztönzők kiiktatása 	<ul style="list-style-type: none"> • Szociális juttatások csak a ténylegesen rászorulókhöz jussanak • Jelentősen növekedjen a munkával és a munka nélkül szerezhető jövedelem közti különbség
A munkaerő alacsony képzettségének kezelése	<ul style="list-style-type: none"> • Az alacsony képzettségűek arányának csökkentése • Az alacsony képzettségűek ismeretei minőségének javulása 	<ul style="list-style-type: none"> • Az általános iskolások PISA tesztjei eredményének szignifikáns javítása • Általános iskola után továbbtanulók és érettségizők arányának növelése
Költségvetési kiadások csökkentése	<ul style="list-style-type: none"> • Deficitnyomás megszüntetése • Adócsökkentés fedezetének megteremtése • Kiadások átstrukturálása a foglalkoztatás növelése érdekében 	<ul style="list-style-type: none"> • Deficit szintje nem nőhet • Hosszú távú fenntarthatóság felé mutasson • Kézzelfogható kiadási átcsoportosítás az inaktívaktól az aktívák irányába

Forrás: Oriens IM

Sikerkritériumok

1. A munkaerő iránti kereslet növelésének legfontosabb eszköze a foglalkoztatásra rakódó adó- és járuléktérhek csökkentése. Ezt nem lehet sok kis lépésben megvalósítani. A költségvetési korlátok által megszabott keretek tiszteletben tartása mellett, de nagy mértékben kell csökkenteni ezeket a terheket, méghozzá úgy, hogy a tényleges és potenciális munkavállalók lehető legnagyobb tömegénél és minél nagyobb mértékben csökkenjenek a bérköltségek és marginális kulcsok. A program egyik sikermutatója az, hogy mind a munkakereslet bővülését, mind a többletfoglalkoztatást, mind a többletjövedelem bevallását széles tömegeknél támogassa. *Mérhető sikermutató, hogy a gazdaságilag aktívak mekkora hányadánál milyen mértékű bérköltség-csökkenés valósul meg, továbbá milyen mértékben csökken a pótlólagos jövedelem összes közterbe, azaz 100 forint nettó bérfejlesztés összes terbe.*

2. A munkakínálat bővítésének egyik eleme a munkavállalási hajlandóság növelése. Ezt úgy tudjuk előmozdítani, ha a munkával és munka nélkül szerezhető jövedelmek közötti, ma aránytalanul kicsi különbség jelentősen emelkedik. Emellett fontos, hogy a szociális juttatások ténylegesen a szociálisan rászorulókhöz, és a munkavállalásra egészségügyi vagy más, rajtuk kívül álló okokból alkalmatlanokhoz jussanak el. *Mérhető kritérium, hogy a program javaslatai alapján hány százalékkal változik a munkával, illetve az állami juttatás valamilyen formájával szerezhető jövedelem aránya. Ugyancsak mérhető, hogy a juttatások mennyire differenciálnak jól a rászorultság függvényében (mennyiben ismerik el a korábbi munkavégzést). Legvégül mérhető kritérium, hogy mindezek következtében az intézkedések hány új embert aktivizálnak, hoznak be a munkaerőpiacra rövid és középtávon.*

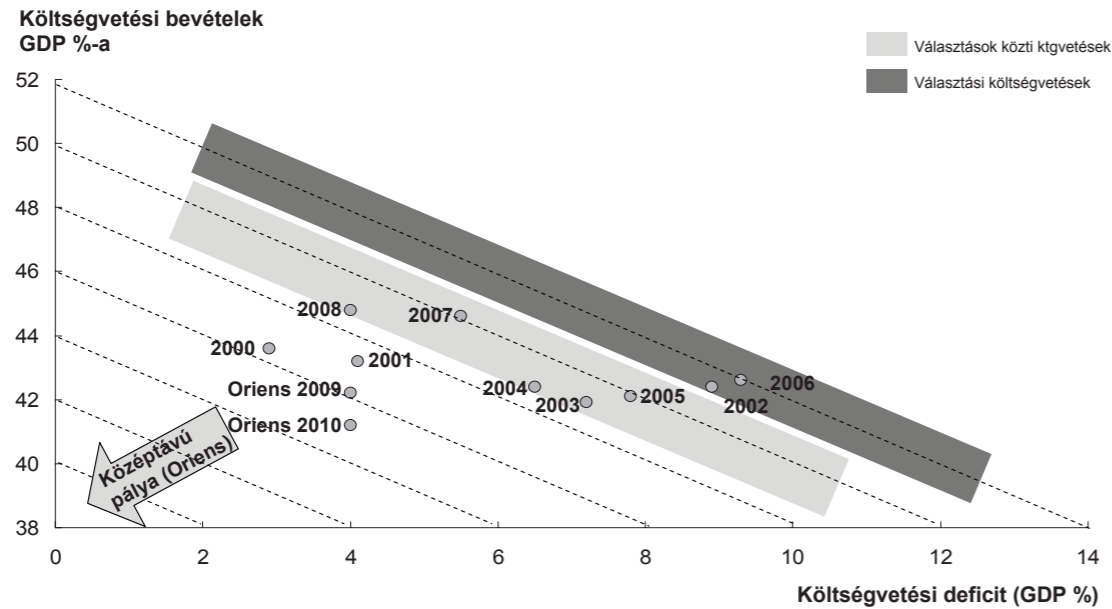
3. A munkakínálat hosszú távú bővítésének másik kulcseleme a foglalkoztathatóság javítása. Hazánk és számos fejlett ország példája igazolja, hogy a képzettség emberek munkavállalási esélyei a tanulással arányosan nőnek. Nyilvánvaló, hogy a gazdaságilag aktív korú népesség képzettségének látványos növelése nem megy márról holnapra. Ugyanakkor haladéktalanul tenni kell azért, hogy csökkenjen az alacsony képzettségűek aránya, és folyamatosan bővüljön a magasabb képzettségűek ismerete². *Ennek sikermutatói lehetnek az általános iskolából kikerülők PISA tesztjeinek eredményei, az általános iskola után továbbtanulók és érettségizők aránya és az idegen nyelvet beszélők aránya.*

4. Az újratermelő deficitnyomás megszüntetése az állami kiadások egészének csökkentésén és átalakításán keresztül történhet meg. A szociális célú kiadások célzott átalakítása mellett minden olyan állami kiadást, mely pazarló vagy nem hatékony, racionális szintre kell hozni. *Ennek jól mérhető sikerkritériuma, hogy a GDP hány százalékát teszi ki a tartós kiadáscsökkentés, hogy hány százalékkal csökkenti az állambáztartás strukturális hiányát, és milyen mértékű átcsoportosítást okoz az inaktívaktól a foglalkoztatottak irányába.*

² Ezekbe a kérdésekbe az 1. keretes írás ad betekintést.

40. ábra: Az Oriens programjának várható következménye a makrogazdasági egyensúlyra

A KÖLTSÉGVETÉSI HIÁNY ÉS A KORMÁNYZATI BEVÉTELEK ALAKULÁSA, 2000-2010

Forrás: Eurostat, Oriens IM

A fenti ábrán jól látható, hogy 2002-től kezdődően a magyar költségvetés folyamatosan ugyanazon a magas kiadási szintet jelentő pályán van. Ezen kiadási szintet (a két tengely összegét) más és más bevétel-deficit kombinációkkal finanszírozta, de ettől lényegileg csak választási években tért el – akkor is felfelé. Ha megnézzük, a 2007-es és 2008-as, ún. konvergencia költségvetések ugyanabban a kiadás sávban helyezkednek el, mint a 2002-es választást követő 2003-as, 2004-es és 2005-ös költségvetések, csak a hiány egy részét „sikerült” adóbevételekkel betömni. A jelenlegi keretek közt borítékolható, hogy a következő költségvetés is ugyanezen sávon belül fog mozogni.

A 2006-2007-es kiigazítás az adók emelése mellett a költségvetési kiadásokat is csökkentette, de csak olyan mértékben, hogy az lényegében a választást megelőző évek szintjére tért vissza. 2006 után a hiány-költségvetési bevétel koordinátarendszerben balra felfelé, vagyis a kisebb hiány, de magasabb adóbevételek irányába történt elmozdulás, miközben a kívánatos középtávú elmozdulási irány balra lefelé, vagyis a kisebb hiány, kisebb adóbevételek irányába van. A hiányt valóban sikerült lecsökkenteni, a gazdaság mozgatórugói azonban nem változtak meg, sőt a torz ösztönzők még erősödtek is. A hiány lecsökkenése után emiatt nincs olyan mechanizmus, ami a gazdaság motorjait beindítaná. Nincsen pozitív visszacsatolás, nincs gyors gazdasági növekedés, ami lehetővé tenné az adók csökkentését és a hiány további mérséklését, vagyis az ábrán az elmozdulást az origó felé.

Az Oriens által javasolt program alapvetően más megközelítést követ. A fő cél, hogy a gazdasági szereplők ösztönzői, motivációi megváltozzanak, megérje dolgozni és növekedni. Ha az ösztönzők rendben vannak, akkor automatikusan beindul egy pozitív visszacsatolás, vagyis egyszerre lehet örülni a gyors gazdasági növekedésnek

és a csökkenő költségvetési hiánynak. Mivel a költségvetési hiány már lényegesen alacsonyabb, mint 2006-ban volt, rövid távon nem jelent problémát, ha nem csökken nagyobb mértékben a hiány. Ezért kétéves programunk a hiány szinten maradása mellett a gazdaság motorjainak beindítását tűzte ki célul. Az ábrán tehát az Oriens program az első lépésben lefelé, vagyis az alacsonyabb adók és kiadások, de ugyanakkora hiány irányába indul el. Ugyanakkor a javaslatok azt célozzák, hogy középtávon beinduljanak azok a mechanizmusok, amik lehetővé teszik a gyors gazdasági növekedést, valamint az adók és a hiány egyidejű mérséklését.

Az imént megfogalmazott kritériumrendszer alapján egy olyan pályára állhat a gazdaság, amely a maival elmentetben a makrogazdasági egyensúly fenntartása mellett biztosítja a tartósan magas gazdasági növekedést. A programban javasolt intézkedések egy magasabb szintű és tartósabb egyensúly-növekedés kombinációba célozzák juttatni a gazdaságot.

1. keretes írás: A közoktatás és a foglalkoztathatóság

A foglalkoztathatóság javítása terén Magyarországon is elsősorban arra van szükség, hogy a közoktatásban, az általános iskolában ne morzsolódjon le annyi gyermek, akik azután szinte egész életük során alkalmazhatatlannak válnak. Közismertek azok az adatok, hogy ma minden negyedik-ötödik fiatal funkcionális analfabétaként hagyja el az iskolát. Ezen a kérdéskörön belül is különösen erős problémák jelentkeznek a szakiskolák esetében, amelyek szinte maradék elven működnek (aki sehova máshová nem juthat el, az kerül szakiskolába), ahol a felmérések a valódi használható írásbeliség drámai hiányáról árulkodnak.

Amint a nemzetközi példák (lengyel, finn) is alátámasztják, az oktatás területén áttörést elérni az eszközök rendkívül koncentrált tárházával és csak valódi elszántsággal lehetséges, ekkor viszont egyáltalán nem lehetetlen. Az eredmények egy része már viszonylag rövidebb, néhány éves távlatban, mások csak ennél hosszabb idő alatt juthatnak felszínre. A 2009-10-es évekre vonatkozó számszerűsített ajánlásainkban ezeket nem részletezzük, azonban kiemeljük, hogy egy foglalkoztatásbővítésre építő gazdasági növekedési stratégiának ezek alapvető elemei kell, hogy legyenek.

Az Oktatási Kerekasztal (OKA) az elmúlt egy évben hatalmas munkát végzett a diagnózis és a javaslatok elkészítésében. Az elmúlt időszakban ezek egy részének a valóságba történő átültetésére vonatkozólag is történtek kormányzati bejelentések. Fontos lenne, hogy ezek valóban megvalósuljanak, és hogy az OKA további ajánlásai is előtérbe kerüljenek. A teljesség igénye nélkül ki kell emelnünk, hogy a pedagógus-szakma presztízsének érdemi emelésére van szükség, amelynek fontos, de messze nem egyetlen eleme a fizetés. A pályára kerülőknek már a felsőoktatási felvételnél történő szűrése, a képző intézmények számának és színvonalának erőteljes revíziója, a teljesítmények mérésének erősítése, az önkormányzatok illetve a központi kormány ellátási kötelezettségre vonatkozó szerepének felülvizsgálata mind olyan elemek, amelyek ha ma megvalósulnak, akkor is több év múlva kezd hatásuk jelentkezni, ugyanakkor nem megkerülhető az erőfeszítés és a döntések mielőbbi meghozatala. Az egyik további elkerülhetetlen fókusz a kisgyerekkori fejlesztés, az óvoda szerepének további erősítése, ahol a gyermek későbbi fejlődésének jelentős része kezd eldőlni. Ez még alapvetőbb akkor, ha az anyasági pénzbeli támogatási rendszer hosszának csökkentése is szempont.

3.1. JAVASLATOK AZ ÁLLAMI KIADÁSOK ÁTALAKÍTÁSÁRA

A költségvetési kiadások átalakításánál két fő cél vezérel bennünket. Lehetőséget akarunk teremteni az adócsökkentésre, és meg akarjuk változtatni a foglalkoztatás növelése ellen ható ösztönzőket. Az utóbbi a munkavállalási hajlandóság és a munkaképesség növelését célzó intézkedésekkel teremthető meg. Fontosnak tartjuk továbbá az állami újraelosztás mérséklését, az állami kiadások hosszú távú csökkentését. Ezért az adórendszerhez hasonlóan az általunk definiált sikerkritériumok alapján javasoljuk a kiadások átalakítását.

3.1.1 AZ ÁLLAMI KIADÁSOK ÉS A SZOCIÁLIS ELLÁTÓRENDSZER ÁTALAKÍTÁSÁNAK SIKERKRITÉRIUMAI

1. Nem engedhető meg az államháztartási hiány emelkedése. Még átmenetileg sem nőhet a költségvetési hiány. Annak ellenére, hogy sokkal inkább a gazdaság strukturális problémáinak tartós megoldására, mint a hiány gyors csökkentésére kell fókuszálni, a költségvetési hiány növelése rövid távon sem elfogadható megoldás. A növekvő hiány ugyanis olyan mértékű letérést jelentene a konvergencia program pályájáról, amit a befektetők – még a remélt középtávú hasznok ellenére – sem tolerálnának. A program megvalósítása szempontjából kulcsfontosságú a hitelesség és a befektetők bizalma. Ugyanakkor nyilvánvaló korlátokkal szembesülünk, hiszen önmagában az adórendszer átalakításával nem érhető el olyan mértékű megtakarítások, melyek biztosítanák, hogy a költségvetési hiány ne növekedjen. Ezért is elkerülhetetlen az állam kiadásainak mérséklése. **Sikerkritérium: Mennyivel, a GDP hány százalékával csökkennek tartósan az állami kiadások? A GDP hány százalékát teszi ki az államháztartási hiány (v.ö. konvergencia program)?**

2. Nem szabad a kiadásokat fűnyíróelszerűen megkurtítani. A költségvetési kiadások rövid távú csökkentésének lehetősége korlátozott. A költségvetési kiadások szükséges csökkentésének számottevő része csak középtávon, a meglévő struktúrák megváltoztatásával lehetséges. Nem érdemes fűnyíró elven végrehajtott, illetve a gazdaság középtávú növekedését mérséklő kiadáscsökkentési intézkedéseket meglépni, csak azért, hogy nagyobb adócsökkentést lehessen végrehajtani. Az ilyen megoldások általában visszajukra fordulnak, és nem eredményeznek tartós megtakarítást. A magyar költségvetés elsősorban a szociális kiadásokra és az általános működési kiadásokra költ többet, mint más országok. A szociális kiadásoknál ugyanakkor a legtöbb esetben nem az a gond, hogy egyszerűen magasak az ellátások, hanem az, hogy az ellátottak száma magas. Ilyen esetben a kiadások csökkentése nyilván időigényesebb, hiszen az ellátásokhoz való hozzájutás rendszerének megváltoztatásán keresztül valósítható meg. Az azonnali kiadáscsökkentő lépések mellett legalább ilyen fontosnak tarjuk azoknak az átalakításoknak a megkezdését, amelyek 3-5 éves időtávon fognak számottevő kiadáscsökkentést eredményezni. Ezzel együtt aszerint kell meghatározni a már rövid távon is megtakarítást eredményező kiadáscsökkentéseket, hogy azok összhangban legyenek az állami kiadások tartós megtakarítást eredményező, hosszú távú csökkenésével. **Sikerkritérium: a kiadáscsökkentés milyen mértékben csoportosít át az inaktívaktól az aktívok felé, mennyiben válik célzottabbá?**

3. A tényleges rászorultak kapják a szociális juttatásokat, és ezek ne fogják vissza a munkavállalási hajlandóságot, azaz növeljék a munkával, illetve munkavégzés nélkül elérhető jövedelmek közötti különbséget. A szociális juttatások mai rendszere számos területen jelentősen korlátozza a munkavállalási hajlandóságot, és tartósan kívül tartja a segélyezettteket a munkaerőpiacról. Ennek oka sok esetben a nem kellően szigorú jogosultsági feltételekben keresendő, és számos esetben aránytalanul magas a pénzbeli juttatások szintje. Olyan átalakításokat érdemes elindítani, melyek eredményeként csökken a munka nélkül szerezhető jövedelmek aránya a munkával szerezhetőhöz képest. **Sikerkritérium: Hány százalékkal változnak meg a munkával, illetve a munka nélkül (állami juttatással) szerezhető jövedelmek közötti arányok?**

4. A kiadások átalakítása elsősorban abban a körben éreztesse hatását és változtassa meg a munkával és a munkavégzés nélkül szerezhető jövedelmek arányát, ahol a foglalkoztatás növekedésének mértéke a legnagyobb lehet. A szociális juttatásokat úgy érdemes átalakítani, hogy abban a körben növekedjen a munkavállalási hajlandóság, amely egyúttal kedvezményezettje az adórendszer átalakításának. A vállalatok munkakereslete az alacsonyabb jövedelmű, képzetlenebb munkaerő esetében rugalmasabb, ráadásul hazánkban itt vannak a legnagyobb foglalkoztatási tartalékok is. Javaslatunk alapján elsősorban az alacsony jövedelmű képzetlenebb munkaerő foglalkoztatási költségei csökkenének, és az ő esetükben növekedne leginkább a munkával és az inaktivitással szerezhető jövedelem különbsége, a munkakinálat emelkedése is mindenekelőtt ebben a körben kívánatos, hogy ezáltal a két hatás erősítse egymást. **Sikerkritérium: Hány embert aktivizálnak, tesznek foglalkoztathatóvá az intézkedések?**

3.1.2 AZ ÁLLAMI KIADÁSOKRA VONATKOZÓ JAVASLATOK ÖSSZEFOGLALÁSA

A sikerkritériumok alapján az állami kiadások átalakítását a szociális célú támogatások között mindenekelőtt a korai nyugdíjazás különféle formái és a nyugdíjba menetel feltételei, a családtámogatások rendszere és a munkaerő-piaci programok területén látjuk indokoltnak. A nem szociális célú kiadások terén az állami alkalmazottakra vonatkozó béripolitikában és a gazdasági társaságoknak juttatott támogatások rendszerében javaslunk átalakítást.

Javasolt intézkedés	Költségvetési hatása (Mrd Ft)	
	2009	2010
Nyugdíjak indexálásának átalakítása, differenciált indexálás bevezetése	90	150
Nyugdíjkorhatár emelése férfiaknál	-	80
Családi pótlék jogosultság változásai	80	80
Munkaerő-piaci programok racionalizálása	80	80
Állami alkalmazottak új bérfeljesztése	310	510
Vállalatok állami támogatásának mérséklése	140	150
Összesen	700	1050
A GDP százalékában	2,4	3,4

A programban javasolt intézkedések 2009-ben összesen 700 milliárd forinttal, a GDP 2,4%-ával, 2010-ben több mint 1000 milliárddal, a GDP 3,4%-ával mérséklék az állami kiadásokat. A kiadáscsökkenésnek az első évben 40 százaléka, a második évben 30 százaléka származik közvetlenül a szociális juttatásokat érintő intézkedésekből, a többit az állami alkalmazottak bruttó bérének befagyasztása, valamint a kisebb beruházás-ösztönzés és vállalati támogatás teszi ki.

3.1.3 JAVASLATOK EGYES SZOCIÁLIS JUTTATÁSOK FELTÉTELEINEK ÁTALAKÍTÁSÁRA

1. Javasoljuk a nyugdíjak indexálási rendszerének átalakítását, a nyugdíjak differenciált indexálását.

Az adórendszer általunk javasolt átalakítása önmagában is indokolja az ún. svájci indexálás - mely főszabályként a nettó bérek és az infláció átlagával emeli a nyugellátásokat - megváltoztatását. Az általunk javasolt adócsökkentések esetén a nettó jövedelmek emelkedése a nyugdíjak közgazdaságilag indokolatlan és fiskálisan megterhelő mértékű emelését vonná maga után a svájci indexálás differenciálatlan alkalmazása esetén.

A svájci indexet Magyarországon kívül egyébként is igen kevés országban alkalmazzák, legtöbb esetben vagy csak az inflációt (korrigált nyugdíjas fogyasztói kosárral), vagy esetleg az inflációt nagyobb, a béremelkedést kisebb mértékben veszik figyelembe. Javaslatunk az inflációkövető indexálásra történő áttérést szorgalmazza.

A tiszta inflációkövető nyugdíjmelés önmagában eléri azt, hogy a nyugdíjak megőrizzék reálértéküket. Az efellett pótlólagosan, a béremeléseket is részben követő emelések már olyan további szociális transzfert jelentenek, amelyek nem kizárólag fiskálisan terhelik meg a rendszert, hanem igazságossági kérdéseket is felvetnek. Például: miért éppen a nyugdíjas csoportok részesülnek ilyen kiemelt redistribúcióban, és miért nem inkább a gyermekszegénységet kezeli a társadalom erőteljesebben az aktív adófizetők által megtermelt jövedelemből? Hiszen a gyermekek egyáltalán nem tehetők felelőssé élethelyzetükért és nem tudnak változtatni rajta, míg a nyugdíjasok esetében, egy aktív életpálya során ez nem volt így. Azt is tudni kell, hogy – ellentétben egyes véleményekkel – a nyugdíjasok nem tekinthetők egységesen „szegény” társadalmi csoportnak, sok más hátrányos helyzetű réteg van sokkal rosszabb helyzetben, akiknek egy része adott esetben – a leírt foglalkoztatásnövelő stratégia sikere esetén is – erőteljesebben rá lesz szorulva szociális transzferekre az egyébként szűkös központi (adófizetők által megtermelt) forrásokból.

Továbbá a nyugdíjas csoport nem is kezelhető és kezelendő ily módon egységesen: az igen kedvező feltételekkel, igen korán nyugdíjba menekült emberek esetében nem célszerű ugyanúgy „honorálni” az aktív életpálya korszak teljesítményét, mint azoknál, akik végigdolgozták az egyébként elvárt, de kevesek által teljesített időt. A közelmúltban ennek korrekciójára megszülettek az első kiigazító lépések, amelyek remélhetőleg a jövő tekintetében helyreállítják ezt a kérdést. Azonban **semmi ok nincs arra, hogy az utóbbi évek igen laza szabályozása nyomán kialakult egyenlőtlenségek ára az legyen, hogy a „becsületes” nyugdíjasok fizessék meg az „ügyes” nyugdíjasok járandóságának egy részét.**

Mindezek ismeretében a nyugdíjak elmúlt időszakban kialakult indexálása több problémát is felvet. Ezért a nyugellátások olyan éves indexálásának bevezetésére teszünk javaslatot, mely a betöltött szolgálati idő és a munkavégző képesség tekintetében fennálló aránytalanságokat idővel megszünteti.

Ennek érdekében a szolgálati évek száma, a nyugdíjak szintje és a nyugdíjba vonulás koréve alapján átmeneti differenciált nyugdíjmelésre teszünk javaslatot. Ez a kordedvezményes és rokkantnyugdíjasok, valamint az előrehozott öregségi nyugdíjasok esetében alacsonyabb emelést, vagy az emelés elmaradását eredményezné, míg a korhatár feletti öregségi nyugdíjasok nyugdíjmelése átlagosan nem térne el a főszabálytól (azaz az infláció-követéstől). Javaslatunk szerint a sok szolgálati évvel rendelkező nyugdíjasok az inflációnál magasabb összegű emelésben részesülnének. Összességében mintegy 3 százalékos átlagos nyugdíjmeléssel számolunk a következő 2 évben.

Ezzel egyidejűleg javasoljuk a helyettesítési ráták olyan irányú átalakítását, hogy a nyugdíjba vonuláskor kapott ellátás arányosabban tükrözze a munkával töltött évek számát.

Emellett javasoljuk, hogy a munkavégző képesség szerinti nagyobb differenciálás érdekében a III. kategóriájú korhatár alatti rokkantsági nyugdíjasok - munkavégző képességüket még teljességében el nem veszítő, a munkaerőpiacra potenciális visszatérési lehetőséggel rendelkezők - ellátása 2009-ben 10%-kal csökkenjen, és 2010-ben ne változzon. Ez 368 ezer ember aktív korú ember esetében jelent effektív nyugdíj csökkenést, költségvetési hatása becslésünk szerint 30 milliárd forint.

Figyelembe kell azonban venni, hogy a rendszerváltást követően, a kilencvenes évek első felében az állam maga igyekezett sokakat egyszerű, korai nyugdíjba segíteni. A megszűnt iparágak, ágazatok, a korábbi házon belüli rejtett munkanélküliség lehetőségének megszűnése igen magas kimutatott munkanélküliségi rátát eredményezett volna, s helyett nyíltak meg ezek a könnyített „menekülési pályák”. Ezért nem lenne igazságos most ugyanezt a csoportot csökkentett nyugdíjmeléssel büntetni. Arról nem is beszélve, hogy ezeket a csoportokat, az elmúlt tíz év kedvezményes nyugdíjasaihoz képest sokkal kevésbé érintette az is, hogy aránytalanul magas nyugdíjat állapítottak volna meg számukra. Mindezeket figyelembe véve a következő két évre vonatkozó differenciált nyugdíjmelési javaslatunk kizárólag az 1997-ban vagy azt követően nyugdíjazottakat érintené.

Számításaink szerint javaslatunk 2009-ben 89 milliárd forinttal, a GDP 0,3%-ával, 2010-ben 148 milliárd forinttal, a GDP 0,5%-ával eredményeznek alacsonyabb nyugdíjjellegű kiadást, mint a svájci indexálás differenciálatlan alkalmazása esetén. A különbségnek jövőre 25, 2010-ben 30%-a származik az inflációkövető indexálásból, a többi a differenciált emelésből.

A konkrét javaslatok mellett fontosnak tartjuk a korai és kedvezményes nyugdíjba vonulás jogosultságainak további szigorítását, és olyan programok indítását, melyek képesek érdemben növelni a munkába állás esélyét. (Mint láttuk, a személyre szóló tanácsadáson illetve a munkába állás költségeit fedező program jelentős eredményeket ért el a rokkantsági ellátásban részesülők munkába való visszatérésében Nagy-Britanniában.)

2. Javasoljuk a nyugdíjkorhatár két évenként történő 1 évvel való emelését, 65 éves korig.

A már eddig életbe léptetett szigorítások, illetve a javasolt változtatások megalapozhatják, hogy az átlagos effektív nyugdíjba vonulási korcentrum közelít a jogszabályi 62 éves korhoz. Ekkor van értelme arról is beszélni, hogy ez a törvényes korhatár önmagában is alacsony, és nem elkerülhető további emelése. Sem fiskális szempontból, sem pedig azért, mert az ország dinamikus növekedési pályára tereléséhez szükséges foglalkoztatásbővülés elvárásai nem engedik meg a korhatár-emelés halogatását.

Mivel az elfogadott jogszabály szerint a nőknél 2009-ben esedékes a korhatár emelésének utolsó lépése, s ekkorra beáll az egységes 62 év, a javasolt intézkedés legközelebb 2010-ben jelentene korhatáremelést a férfiaknál.

Azt is tapasztaltuk, hogy az elmúlt tíz évben lezajlott korhatáremelésnek volt valójában az egyetlen kézzelfogható pozitív hatása a foglalkoztatásra (a megemelt korhatár mellett több százezren valóban bent tudtak maradni a munkaerőpiacon). Végül az emelkedő várható élettartam is lehetővé teszi a korhatáremelést.

A nyugdíjkorhatár emelése következtében kétfajta költségvetési hatással indokolt számolni. A korhatáremelés egyfelől közvetlenül csökkenti a közvetlen nyugdíjcélú kiadásokat, másfelől a munkában maradásból adódó többletfoglalkoztatás növeli az adó-és járulékbételeket.

Számításaink szerint a javasolt intézkedés 2010-ben 27 milliárd forinttal kevesebb nyugdíjkiadást és 51 milliárd forinttal több adó-és járulékbételelt eredményezne. A két hatás együttesen 78 milliárd forint, ami az akkori GDP 0,3%-át teszi ki.

3. Javasoljuk a családi támogatások rendszerének átalakítását. Ennek jegyében javasoljuk a családi pótlék jogosultsági feltételeinek szigorítását és az anyasági támogatásokra való jogosultság idejének rövidítését.

Láthattuk, hogy habár hazánkban rendkívül magas a családtámogatásokra fordított kiadások szintje, a gyermekes nők foglalkoztatása a legalacsonyabbak között van. A nemzetközi szakirodalom szerint a gyermekkel otthon töltött időnek 1,5 éves korig van kimutatható pozitív hatása a gyermek fejlődésére, az ezt követő időszakban a gyermek szempontjából nem indokolt az anya munkától való távolmaradása.

Ezért megfontolásra javasoljuk az anyasági támogatásokra való jogosultság idejének a jelenlegi felére, 18 hónapra való rövidítését. A támogatásokra 2008-ban összességében 83 milliárd forint áll rendelkezésre. Noha a rendszer ily módon való átalakítása kisebb állami kiadást jelentene, véleményünk szerint a felszabaduló forrásokat a napközbeni gyermekelhelyezés rendszerének bővítésére, a bölcsődei és óvodai férőhelyek számának azonnali növelésére indokolt fordítani. Ezért megítélésünk szerint összességében az anyasági támogatások rendszerének átalakítása esetén sem indokolt rövid távon költségvetési megtakarítással számolni.

Javasoljuk a családi pótlék rendszerének olyan átalakítását, hogy a családi pótlékra való jogosultság függjön a gyermek iskoláztatásától, a munkavállalástól, továbbá a gyermeket nevelő család jövedelmétől.

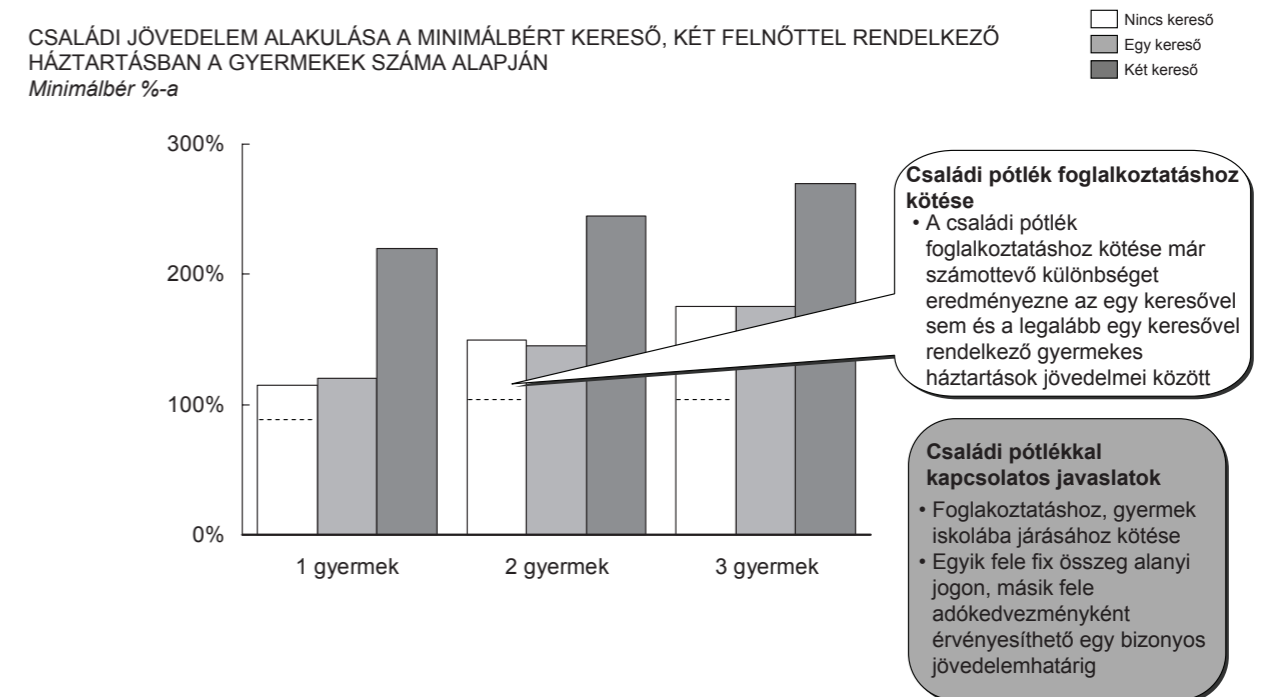
Ebben az évben a költségvetésben családi pótlékra fordítható összeg címén szereplő előirányzat 370 milliárd forint. Családi pótlékot 2006-ban 1247,5 ezer család kapott. Megítélésünk szerint sem szociális, sem népesedéspolitikai szempontból nem indokolt a családi pótlékra való jogosultság a legfelső jövedelmi kategóriákban.

A családi pótlék jogosultság foglalkoztatással való összekapcsolása azért is indokolt, mert a családtámogatások jelenlegi rendszere nem juttatja többletjövedelemhez egy kereső munkába állása esetén a családot. Ma a kisgyermeket (0-2 éves kor) nevelő családok egynegyedében egyik szülőnek sincs munkája. E támogatás foglalkoztatáshoz kötése már számottevő különbséget eredményezne az egy keresővel sem, és a legalább egy keresővel rendelkező gyermekes háztartások jövedelmei között.

A családi pótlék címén juttatott támogatások fenti elvek szerinti átalakításának általunk javasolt módja, hogy a családi pótlék mai értéknek fele járjon alanyi jogon a gyermek iskoláztatása esetén, fele pedig adókedvezményként legyen érvényesíthető 3,6 millió forint jövedelemig. Számításaink szerint ezekkel a változtatásokkal a családi pótlékra fordított összeg 2009-ben 79, 2010-ben 84 milliárd forinttal, azaz a GDP 0,3%-ával volna kevesebb.

E mellett a témában ismert szakértői véleményekkel összecsengően megfontolásra javasoljuk a pénzbeli támogatások egy részének természetbeni támogatásokká történő átalakítását. Átlátható módon rendezve a gyed, a gyes és a családi pótlék viszonyát, célszerű lenne még orrsúlyosabbá tenni a támogatást, és azokat az összegeket, melyeket ma a gyermek másfél-kétéves kora után készpénzes támogatásként fizetnek ki, a munkába lépés segítésére költeni, bővítve a gyestről visszatérők bértámogatására fordítható keretet. A megtakarítások egy részét célszerű lenne utazásra és/vagy bölcsődei költségekre fordítható utalványra költeni.

41. ábra: Családi jövedelem alakulása a minimálbért kereső két felnőttel rendelkező háztartásban a gyermekek száma alapján

Forrás: OECD Economic Survey Hungary, 2007

3.1.4 JAVASLAT A MUNKAERŐPIACI PROGRAMOKRA FORDÍTOTT KIADÁSOK ÁTALAKÍTÁSÁRA

Az elemzésben jeleztük, hogy a munkaerő-piaci programok - elsősorban a munkaerő-piaci képzések, a közhasznú foglalkoztatás és a bértámogatások növekvő költségei - és a gyér eredmények a munkaerő-piaci politika átalakításának szükségességét támasztják alá. Az elemzésben láthattuk, hogy az ily módon támogatottak elhelyezkedési esélyei nem javultak.

Az Oktatási Kerekasztal szakértőinek véleménye szerint is a pályakezdőknek tömegesen nyújtott bérszubszenciák torzítják a piacot, csökkentik a fiatalok és a képző intézmények érdekltségét abban, hogy a munkaerőpiacon jól értékesülő szakmát tanuljanak/tanítsanak, ami ellentmond az megfogalmazott célnak, hogy „erősödjének az oktatás és a munkaerőpiac közötti kapcsolatok”. Ugyanott kifejtik, hogy „a kisszámú, súlyosan elmaradott térségen komolyan segíthetne egy átmeneti, jelentős munkaerőköltség-csökkenést eredményező bérszubszenciós program, ami első lökést adhatna a később remélhetően elinduló autonóm fejlődésnek. Ennek forrásai a széles rétegeknek címzett, várhatóan hatás nélkül elcsorgó bértámogatások rovására megteremthetők.”
(http://oktatas.mholnap.digitalnatives.hu/wiki/Foglalkoztat%C3%A1spolitikai_eszk%C3%B6z%C3%B6k)

Az általunk javasolt adó-és járulékcsoökkentések figyelembe vételével a munkaerő-piaci programokra fordított kiadások racionalizálásán keresztül az összes kiadás 40%-a, azaz hozzávetőleg a GDP 0,3%-t kitevő 80 milliárd forintot indokolt megtakarítani.

3.1.5 JAVASLATOK AZ ÁLLAMI KIADÁSOK CSÖKKENTÉSÉRE

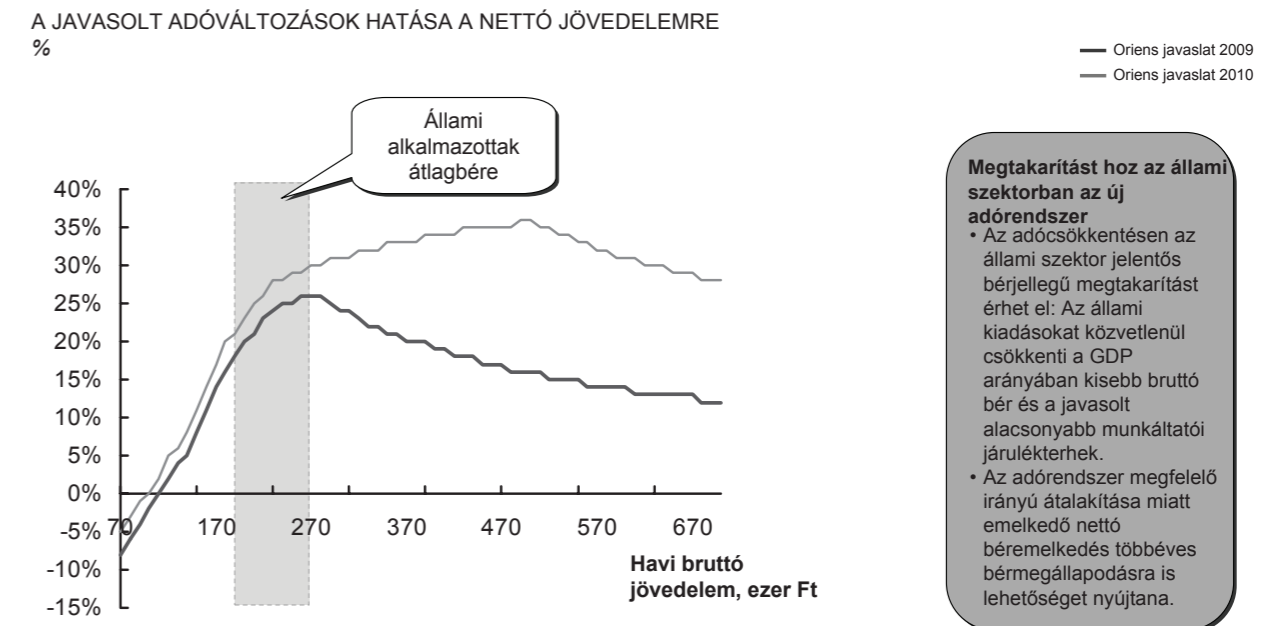
A nem szociális célú kiadások között az alábbi területekre vonatkoznak javaslataink.

1. Javasoljuk az állami alkalmazottak bruttó nominális béreinek két évre történő rögzítését.

Az adórendszer javasolt átalakítása lehetőséget teremt arra, hogy a munkavállalók nettó jövedelme változatlan bruttó bérek mellett is jelentősen emelkedjen. A javasolt adó és járulékcsoökkentő intézkedések számottevően, az állami szektorban jellemző átlagjövedelem környékén 15-30%-kal emelkedik a munkavállalók nettó jövedelme. Ez a nettó jövedelem növekedés megítélésünk szerint lehetőséget teremt egy több éves állami bérmegállapodásra, mely változatlan bruttó bérek mellett biztosítja az állami alkalmazottak nettó jövedelmének emelkedését. A bruttó bérek rögzítése egyfelől közvetlen megtakarítást eredményez a reálértéken kisebb mértékben emelkedő bruttó alaphér, és ezáltal a reálértéken hasonlóan csökkenő, bruttó bérral arányos munkáltatói terhek miatt. A munkáltatói terhek javasolt csökkentése további költségmérséklő tényező.

Számításaink szerint a bruttó bérek két évig tartó rögzítése esetén az állam által alkalmazottakra jutó összes bérjellegű kiadás 2009-ben 305 milliárd forinttal, azaz a GDP 1,1%-ával, 2010-ben 512 milliárd forinttal, vagyis a GDP 1,7%-ával csökkenne. Úgy véljük, az adórendszer átalakítása akár ennél nagyobb megtakarításra is lehetőséget teremt. Mivel a nettó bérek nem azonos mértékben, viszont egyes bruttó jövedelemszinteken jelentősen emelkednek, megfontolandónak tartjuk az állami bruttó bértarifa ennek figyelembe vételével történő, differenciált megváltoztatását.

42.ábra: A javasolt adóváltoztatások hatása a nettó jövedelemre

Forrás: Oriens IM

2. Javasoljuk a gazdasági társaságok számára juttatott támogatások politikájának megváltoztatását

Elemzésünk bemutatta, hogy nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő a költségvetés által vállalatok számára nyújtott támogatás: a mezőgazdasági és közlekedési vállalatok támogatásai nélkül is a GDP közel 1%-át teszik ki ezek a transzferek, szemben a régió többi országával, ahol ez az érték csupán a GDP 0,5%-át jelenti. Ezzel párhuzamosan jelentősen növekedett a vállalatok számára, különösen a nagy értékű beruházást megvalósító vállalatok számára nyújtott adókedvezmények mértéke, miközben ez a támogatási politika az elmúlt években már nem volt képes az adórendszer foglalkoztatást torzító hatásait ellensúlyozni. A munkát terhelő adók rendszerének átalakításával azonban okafogyottá válik a régiós szint feletti támogatás.

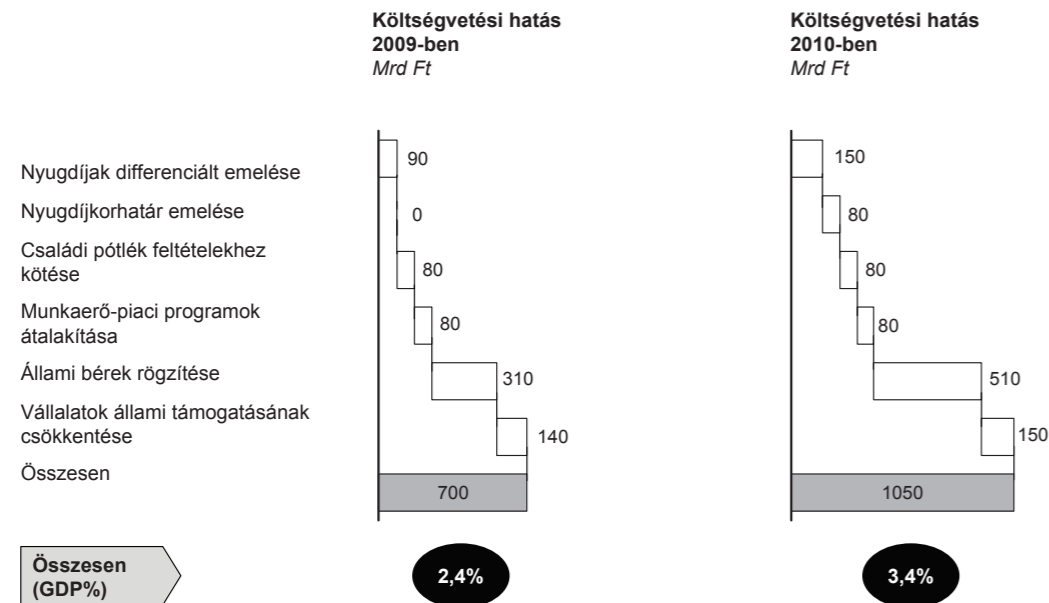
A modellezés során azzal számolunk, hogy a vállalatok számára ily módon juttatott támogatásoknak a környékbeli országokra jellemző szintre hozásával 2009-ben mintegy 144-154 milliárd forinttal, a GDP 0,5%-ával volnának csökkenthetők a költségvetés ilyen célú kiadásai.

3.1.6 AZ ÁLLAMI KIADÁSOKAT ÉRINTŐ JAVASLATAINK ÖSSZESÍTETT HATÁSA

A költségvetési kiadások átalakítását célzó javaslataink becsléseink szerint összességében 2009-ben 697 milliárd forinttal, vagyis a GDP 2,4%-ával, 2010-ben pedig 1056 milliárd forinttal, azaz a GDP 3,4%-ával csökkentik az állami kiadásokat.

43. ábra: A javasolt intézkedések költségvetési kiadásokat csökkentő hatása

A JAVASOLT INTÉZKEDÉSEK KÖLTSÉGVETÉSI KIADÁSOKAT CSÖKKENTŐ HATÁSA

Forrás: Oriens IM

3.1.7 ÉRTÉKELÉS A SIKERKRITÉRIUMOK ALAPJÁN

1. Sikerkritérium: Mennyivel, a GDP hány százalékával csökkennek tartósan az állami kiadások? A GDP hány százalékát teszi ki az állambáztartási hiány (v.ö. konvergencia program)?

Az állami kiadásokat a javasolt intézkedések 2009-ben a GDP 2,4%-ával, 2010-ben a GDP 3,4%-ával csökkentik. A kiadások hosszú távon is mérséklők az állami kiadásokat és az államháztartási hiányt. A hiány nem haladja meg a konvergencia programban tervezett szinteket, és hozzájárul a program fenntarthatóságához.

2. Sikerkritérium: a kiadáscsökkentés milyen mértékben csoportosít át az inaktívaktól az aktívok felé, mennyiben válik célzottabbá?

A két év alatt végrehajtott kiadáscsökkentés mintegy egy harmada érinti az inaktív csoportokat. A nyugdíj-jogosultság feltételeinek javasolt változásai, a családtámogatások és a munkaerő-piaci programok racionalizálása nagyságrendileg 8-900 ezer embert érintenek közvetlenül.

3. Sikerkritérium: Hány százalékkal változnak meg a munkával, illetve a munka nélkül (állami juttatással) szerzhető jövedelmek közötti arányok?

Amennyiben a javasolt intézkedések valósulnak meg a családtámogatások terén, a munka nélkül, azaz állami juttatásokkal szerzhető jövedelem arányai jelentősen csökkennének a munkával szerzett, mai minimálbér körüli jövedelemhez képest. A családi pótlék foglalkoztatáshoz kötése már számottevő különbséget eredményezne az egy keresővel sem és a legalább egy keresővel rendelkező gyermekes háztartások jövedelmei között. Míg ma ez a különbség ma alig 5%, a javasolt rendszerben ez 30-50 százalékra emelkedik.

4. Sikerkritérium: Hány embert aktivizálnak, tesznek foglalkoztathatóvá az intézkedések?

Rövid időn belül nem számíthatunk az összes, intézkedés által érintett személy gazdasági aktivitásának emelkedésére. A nyugdíjkorhatár emelése, egyes családtámogatások munkavállaláshoz kötése, az anyasági támogatások jogosultsági idejének rövidítése 4 éven belül 100-200 ezer emberrel növelhetik a foglalkoztatottak számát.

3.2. AZ ADÓRENDSZER ÁTALAKÍTÁSA

3.2.1 AZ ADÓRENDSZER ÁTALAKÍTÁSÁNAK CÉLJA

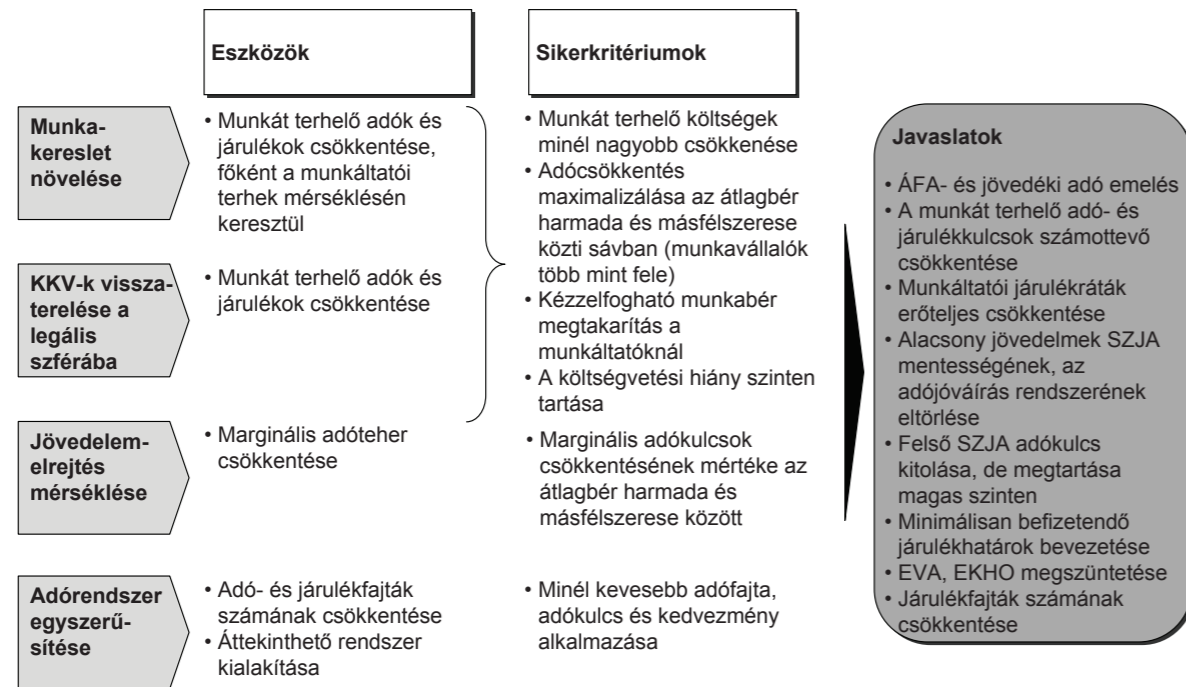
A magyar adórendszer átalakítása nélkülözhetetlen a gazdaság növekedési motorjainak beindításához, a jelenlegi adórendszer ugyanis számos ponton veti vissza a gazdaságot. A mai adórendszer a munkáltatók számára rendkívül költségessé teszi a foglalkoztatást. Ez egyrészt csökkenti a munka iránti keresletet és így a foglalkoztatást. Másrészt a jövedelem elrejtésére ösztönöz: a pótlólagos jövedelmek magas adóterhelése miatt nem éri meg a valós jövedelmet bevallani. Ez pedig a kis- és középvállalati szektorban versenyképtelenné teszi a legális üzleti modelleket. További hátránya a jövedelemelrejtésnek, hogy a költségvetés bevételeit csökkenti, s ezzel vagy a hiányt növeli vagy további torzítást eredményező adóemelést idéz elő. Emellett az adórendszer bonyolult, nem átlátható, ezért működtetése költséges.

Az adórendszer átalakításának a fenti problémákkal összhangban 4 célja van:

1. a munkakereslet minél nagyobb mértékű növelése,
2. a kis- és középvállalatok minél nagyobb mértékű visszaterelése a legális szférába,
3. a tényleges jövedelmek bevallásának ösztönzése,
4. és az egész rendszer lényeges leegyszerűsítése, kiszámíthatóvá tétele.

44. ábra: Az adóváltoztatások célja, eszközei és a sikerkritériumok

A JAVASOLT ADÓRENDSZER CÉL- ÉS ESZKÖZRENDSZERE

Forrás: Oriens IM

3.2.2 AZ ADÓRENDSZER ÁTALAKÍTÁSÁNAK SIKERKRITÉRIUMAI

A meghatározott célokból egyértelműen levezethetők azok a sikerkritériumok, amikkel egy adóváltoztatás hatékonyságát mérni lehet, illetve a különböző javaslatokat össze lehet hasonlítani.

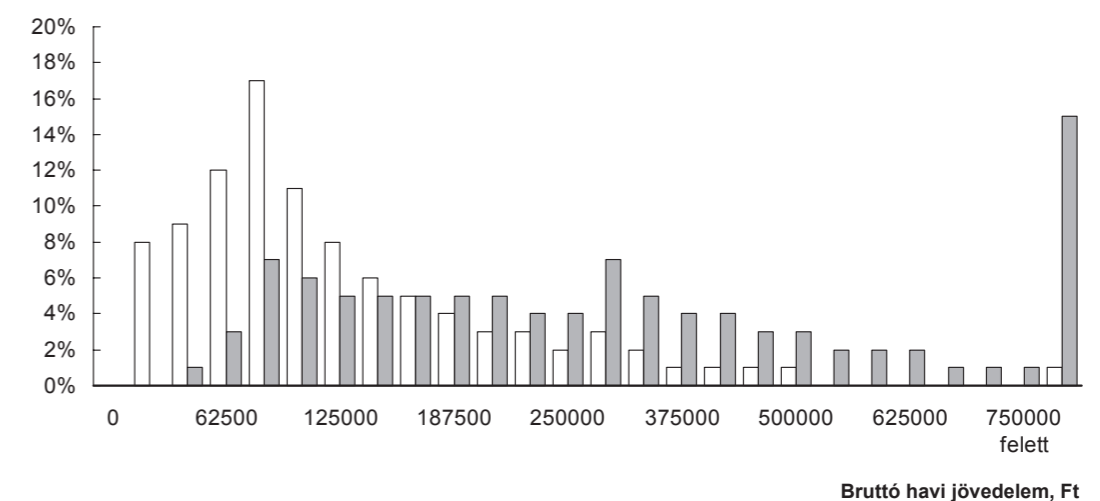
- 1. Az adóváltoztatásoknak egyértelműen az élőmunka terheinek csökkentésére kell fókuszálnia.** (Az első három kitűzött cél mindenképpen ezt követeli meg.) Annál jobb egy adóváltoztatás, minél inkább tudja a foglalkoztatás terheit mérsékelni, úgy hogy közben nem nő a hiány, és nem kell a középtávú növekedési célokkal ellentétes lépéseket tenni. *Sikermutató 1: a foglalkoztatást terhelő adó- és járulékbévétek százalékos csökkenése.*
- 2. Az adóreform a foglalkoztatás növelése szempontjából akkor hatékony, ha egyrészt jelentős tömegknél, másrészt különösen az alsóbb jövedelmi kategóriákban tudja a munkáltató költségeit érdemben mérsékelni.** A munkavállalói elvonások mérséklése nem csökkenti a költségeket, hiszen a bruttó bérek csökkentésére egy SZJA-, vagy munkavállalói járulékcsoökkentés esetén nem valószínű, hogy sor kerül. Emiatt a költségek csökkentésének hatékonyabb módja a munkáltatói terhek mérséklése. Ahhoz, hogy a foglalkoztatás-növelő hatás minél nagyobb legyen, érdemes a munkáltatói járulékrátákat úgy meghatározni, hogy (i) a lehető legnagyobb létszámú jövedelemkategóriában legyen érzékelhető mértékű a csökkentés, (ii) másrészt a foglalkoztatásban leginkább lemaradt, alacsony képzettségű rétegeket érintő alacsony jövedelmi kategóriáknál is kézzelfogható csökkenés mutakozzon.

Sikermutató

2: A foglalkoztatottak hány százalékát érinti a munkáltatói terhek csökkenése. Sikermutató 3: Milyen mértékű a munkáltatói terhek csökkenése az átlagjövedelem harmada és másfélszerese közötti sávban?

- 3. Az erőteljesen önfoglalkoztató kis- és középvállalati szektor szempontjából nemcsak a munkáltatói, hanem a teljes adóterh változásának is fontos szerepe van.** Azoknál ugyanis, akik saját magukat foglalkoztatják, az adóváltoztatás tényleges hatását az fogja megmutatni, hogy a teljes bérköltségből minden adó és járulék levonása után mennyit kap kézhez. A kvv szektor kifehéredése szempontjából fontos, hogy már viszonylag alacsony jövedelem-kategóriáknál csökkenjenek a terhek, és minél több ember legyen nyertese az adócsökkentésnek. *Sikerkritérium 4: A foglalkoztatottak hány százalékánál csökken az összes adó és a teljes bérköltség aránya? Sikerkritérium 5: Milyen mértékű a teljes tehercsökkenés az átlagjövedelem harmada és másfélszerese közötti sávban?*
- 4. A jövedelemelrejtés mérséklése szempontjából a marginális adóterhek csökkentésén kell, hogy legyen a hangsúly, minél kevesebbet kell ugyanis a pótlólagos bruttó bér után befizetni az államnak, annál kisebb az ösztönzés a valóságnál kisebb jövedelem bevallására.** Bár a fehéredés hatása a magasabb jövedelmű kategóriákban is jelentős lehet, a marginális adókulcsok csökkentésénél is első lépésben az alacsony és középső jövedelemkategóriát, vagyis a nagy létszámú jövedelemszinteket érdemes megcélózni. Minél több embernél csökken érzékelhetően a pótlólagos jövedelem adóterhe, annál nagyobb az esély, hogy jelentős elmozdulás történjen a tényleges jövedelem bevallása irányába. *Sikerkritérium 6: Mennyivel csökkennek a marginális adókulcsok az átlagjövedelem harmada és másfélszerese között?*
- 5. Minél kevesebb a különböző adófajta, adókulcs, kedvezmény, kivétel marad életben annál egyszerűbbé, és átláthatóbbá válik az adórendszer.** *Sikerkritérium 7: Hányféle adófajta, adókulcs, kedvezmény marad meg a változtatások után?*

45. ábra: Az adófizető jövedelem és befizetett adók szerinti eloszlása, 2006

AZ ADÓFIZETŐK JÖVEDELEM ÉS BEFIZETETT ADÓK SZERINTI ELOSZLÁSA, 2006
%Részeseadás az
összes adózóból

Forrás: Oriens IM

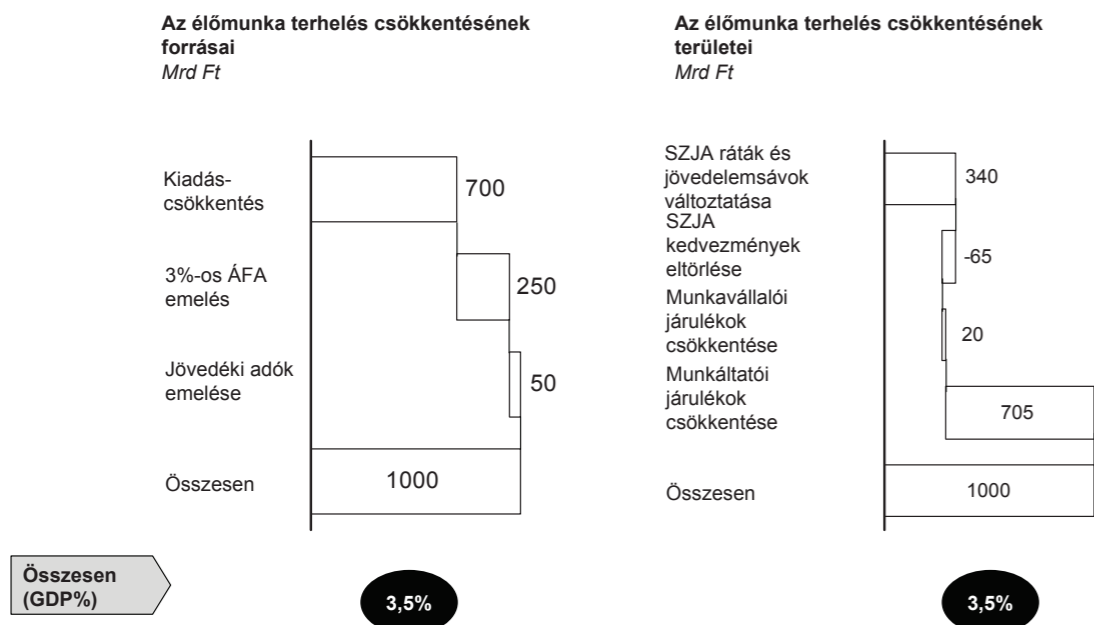
3.2.3 A JAVASOLT ÚJ ADÓRENDSZER

A javaslatok összegzése

A javasolt adóváltoztatások nemcsak adócsökkentést, hanem az adórendszer arányainak átalakítását is jelentik. Nő a nem a foglalkoztatást terhelő adók súlya, miközben érezhetően csökken az élőmunka terhelése. A teljes adóbevétel 700 milliárd forintos csökkenése mellett az ÁFA és a jövedéki adó emelése 300 milliárd forint többletbevételt generál. Ennek köszönhetően az élőmunka terhei 1000 milliárd forinttal, a GDP 3,5 százalékával csökkenthetők.

46. ábra: Az élőmunka terhelésének csökkentésének forrásai és területei

AZ ÉLŐMUNKA TERHELÉSÉNEK CSÖKKENTÉSÉNEK FORRÁSAI ÉS TERÜLETEI

Forrás: Oriens IM

A foglalkoztatás terhein belül elsősorban a munkáltatói járulékok csökkennek, ez a leghatékonyabb módja ugyanis annak, hogy mérséklődjenek a foglalkoztatás költségei és növekedjen a munka iránti kereslet. Az adócsökkentési program a munkáltatói járulékok csökkentésére mintegy 700 milliárd forintot fordít, miközben az első évben több mint 300 milliárd forinttal, két év alatt pedig mintegy 500 milliárd forinttal mérséklődik az SZJA terhelés. A munkavállalói járulékokból származó bevétel csak kisebb mértékben csökken, a nem hatékony SZJA kedvezmények eltörlése pedig némi többletbevételt jelent az államnak.

Adóprogramunk háromkulcsos SZJA rendszert tartalmaz. A 9, 18 és 36 százalékos kulcsok alkalmazásával elérhető, hogy az adóterhek csökkentése elsősorban a foglalkoztatási és fehéredési hatás miatt legfontosabb alacsony és a középső jövedelmi kategóriákra fókuszáljon. A járulékráták összességében 11 százalékpontos csökkentése mellett járulékbefizetési minimum bevezetését is javasoljuk. Ezzel célunk az, hogy a 70 ezer forintnál alacsonyabb havi jövedelmet bevallók körében szűküljön a befizetett járulékok, és az igénybevett szolgáltatások közötti rés, és a legalacsonyabb jövedelmi szinteken a járulérendszer ne ösztönözzön a jövedelmek elrejtésére. A járulékmínimum bevezetése emellett megteremti annak lehetőségét, hogy megszűnjön a minimálbér intézménye, és így a bérminimum ne legyen akadálya annak, hogy emelkedjen az alacsony képzettségűek foglalkoztatottsága.

1. Nem foglalkoztatást terhelő adók

A korábbiakban bemutatott kiadáscsökkentő lépések mellett egyes adófajták esetében adóemelésre is szükség van, hogy a foglalkoztatás terheit olyan mértékben lehessen csökkenteni, hogy az kellő lökést adjon a csapdahelyzetből történő kitöréshez. A rövidtávon kivitelezhető kiadáscsökkentés mértéke korlátozott, egy része – az állami bérek befagyasztása – pedig az adócsökkentés esetén lehetséges csak. Ahhoz, hogy a munka iránti keresletet, a jövedelemelrejtés, és a munkavállalás ösztönzőit alapjaiban változtassuk meg, a foglalkoztatást terhelő adók és járulékok kiadások által behatároltnál nagyobb mértékű csökkentésére van szükség. Mindez azt jelenti, hogy azon adónemek esetében, ahol az adóemelés a középtávú növekedési kilátásokat nem rontja, illetve az adókerülést nem erősíti túlzott mértékben, ott szükséges adóemelés is végrehajtani.

Az ÁFA 23 százalékra történő emelésével, illetve (elsősorban a dohány- és alkoholtermékeket terhelő) jövedéki adók emelésével növelhető az élőmunka terhek csökkentésének mértéke. Az ingatlan és vagyonadó bevezetése elsősorban kivitelezhetőségi problémák miatt nehézségbe ütközik, ezért hosszabb előkészítést igényel, és rövid távon érzékelhető bevételekre ebből nem igazán lehetne számítani. A szolidaritási adóval együttesen 20 százalékos vállalati adóterhelés további emelése pedig versenyhátrányt okozna régiós versenytársainkhoz képest. A fentiek miatt az SZJA jelenleg a GDP 29 százalékát kitevő adóalapjánál lényegesen szélesebb, a GDP felét is meghaladó adóalappal rendelkező ÁFA emelése tudja támogatni a foglalkoztatás terheinek nagyobb mértékű csökkentését. Az ÁFA-kulcs 20-ról 23 százalékra történő emelésével mintegy 250 milliárd forintnyi, vagyis a GDP 0,9 százalékának megfelelő többletbevétel érhető el. A 23 százalékos szint még nem jelent olyan mértékű különbséget a szomszédos országokhoz képest, hogy az az adóelkerülést lényegesen megnövelné. (A javasolt ÁFA emelésnek van ugyan egy átmeneti inflációs hatása, de a monetáris politika szempontjából releváns 1,5 éves időtávon a munkáltatói járulékok csökkentése mérsékli az inflációt.) Az ÁFA emelése mellett korlátozott mértékben lehetséges a jövedéki adók emelése is. Az olajár magas szintje miatt az üzemanyagokat terhelő adók emelése nem időszerű, a dohányzást és alkoholt terhelő adók esetében azonban látunk lehetőséget a GDP 0,2 százalékának megfelelő mértékű (kb. 50 milliárd forint) pótlólagos bevétel elérésére.

A vállalati nyereség adóztatását az effektív terhelés változatlanul hagyása mellett egyszerűsíteni kell. Véleményünk szerint a foglalkoztatás terheinek mérséklése hatékonyabban, szélesebb körben tudja támogatni a vállalati szektor bővülését, mint a 16+4=20 százalékos nyereségadó csökkentése, így a szolidaritási adót beépíteni javasoljuk a vállalati nyereségadóba. Ugyancsak a mintegy 200 milliárd forintnyi bevételt jelentő szolidaritási adó beépítése mellett szól az a fontos törekvés, hogy a tőke és a munka adóztatásának mértékét közelítsük egymáshoz. A szolidaritási és a vállalati nyereségadó adóalapja eltérő, a szolidaritási adó alapja szélesebb, mivel az adóalapból levonható költségek köre szűkebb. A szolidaritási adó társasági nyereségadóba történő beépítése éppen ezért mintegy 50-60 milliárd forinttal növelné a hiányt. Ezt ellensúlyozandó azt javasoljuk, hogy a jelenlegi a 16 százalékos hivatalos kulcsnál lényegesen alacsonyabb, 10,5-11 százalékos effektív TÁNYA kulcs kerüljön

megemelésre, oly módon, hogy a 2009-10-ben kifutó vállalati adókedvezmények nem, vagy csak részlegesen legyenek megújítva.

Az első nagy lépés: az elő munka terheinek 1000 milliárd forintos csökkentése 2009-ben

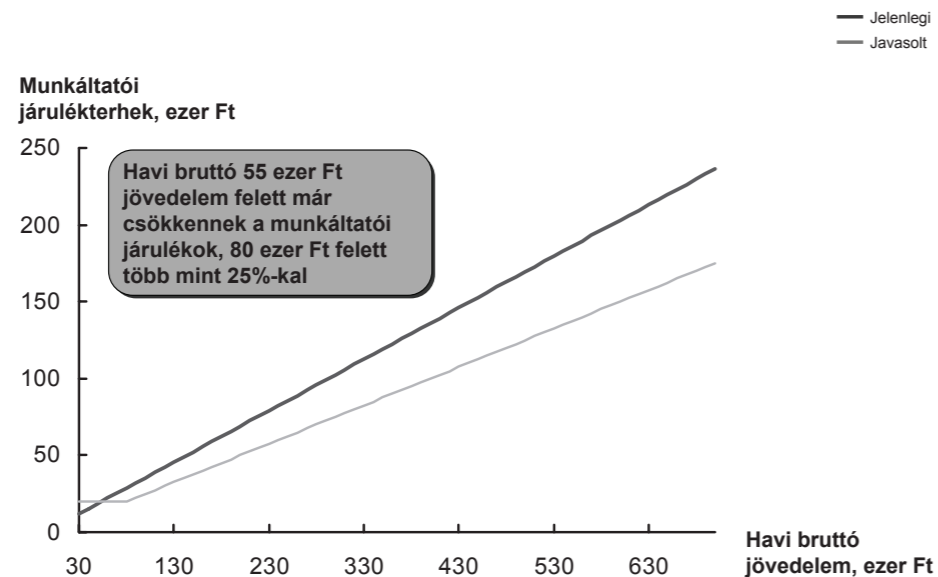
Figyelembe véve a kiadáscsökkentő intézkedéseket és a javasolt adóemeléseket, az élők munkája terhei első lépésben mintegy 1000 milliárd forinttal, a GDP 3,5 százalékaival csökkenthetők, ami a terhek közel 20 százalékos csökkenésének felel meg. A kiadáscsökkentő lépések első évi hatása mintegy 700 milliárd forint volt, míg az adóemelésekből további 300 milliárd forintra lehet számítani. Ha igen konzervatívan semmilyen pozitív foglalkoztatási és jövedelem-bevallási hatással nem számolunk, akkor így összességében 2009-es áron számítva a munkát terhelő adók és járulékok 1000 milliárd forintos csökkentésére nyílik lehetőség. Ez hozzávetőleg az élők munkája terheinek 17 százalékos csökkentését jelenti.

2. Munkáltatói és munkavállalói járulékok

A munkáltatói járulékok 8,5 százalékpontos csökkentése a munkáltatói terhek 25 százalékos és a teljes bér-költség 7-8 százalékos csökkentését jelenti. A javasolt adócsökkentési program, a rendelkezésre álló összeg több mint 60 százalékát a munkáltatói járulékok csökkentésére fordítja. Javaslatunk szerint a munkáltatói járulékok a mai 33,5 százalékról 25 százalékra, a mai érték háromnegyedére csökkennének. Emellett a fix összegű, 1950 forintos egészségügyi hozzájárulás helyett minimum befizetendő járulékként határoznánk meg. Ha változatlan bruttó bérekkel számolunk, akkor ez a teljes bérköltség 7-8 százalékos csökkenésének felel meg.

47. ábra: A munkáltatói járulékkerhek alakulása a jelenlegi és a javasolt rendszerben

A MUNKÁLTATÓI JÁRULÉKTERHEK ALAKULÁSA A JELENLEGI ÉS A JAVASOLT RENDSZERBEN

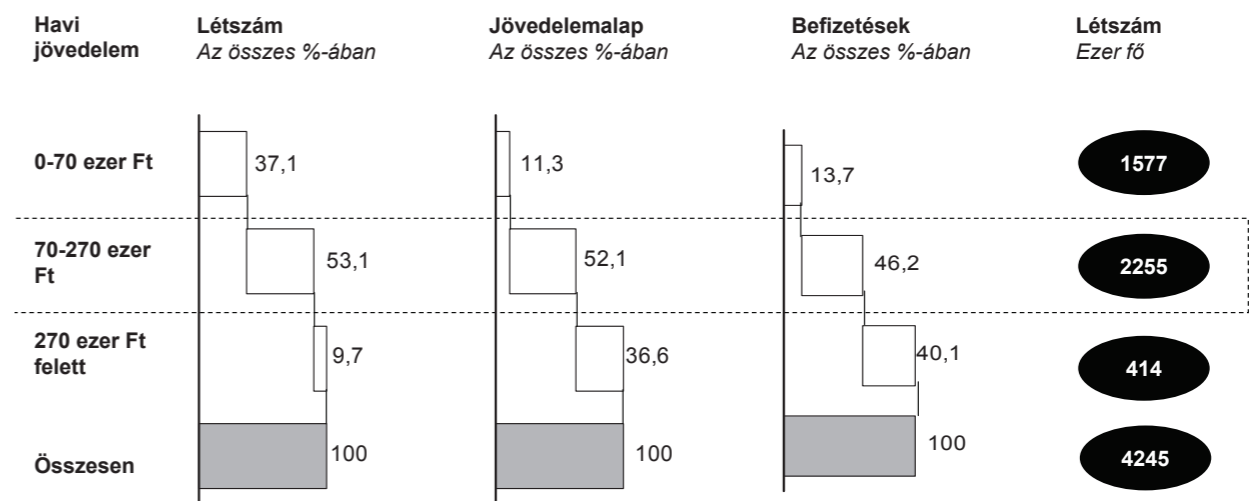

Forrás: Oriens IM

Első lépésben kisebb mértékű, mindössze 0,5 százalékpontos járulékcsoökkentésre nyílik lehetőség a munkavállalói járulékoknál, így az első évben összességében a teljes (munkavállalói és munkáltatói együtt) járulékráta a jelenlegi 51 százalékról 42 százalékra mérséklődhet. Mivel a fő cél a teljes munkaköltség mérséklése, a munkavállalóknál első fázisban kisebb mértékű, 17,5 százalékról 17 százalékra történő csökkentést javasolunk. Ez azt jelenti, hogy az első évben összességében 9 százalékpontos járulékcsoökkentést tartalmaz javaslatunk, ami közel 20 százalékos tehercsökkentésnek felel meg.

48. ábra: Az adózók és adóbefizetések megoszlása (2007)

A FŐBB JÖVEDELEMCSOPORTOK BECSÜLT ÁTLAGOS SZJA ÉS JÁRULÉKBEFIZETÉSE, 2007

A felső jövedelemkategóriában adózók jövedelmének több mint fele a 270 ezer forintig képződött rész, ezért az alacsony és átlagos jövedelmű csoportokra fókuszáló adócsökkentésnek jelentős hatása van a felső csoportra is

Forrás: Oriens IM

A bevallott jövedelmek nagysága több mint másfél millió járulékfizetőnél olyan alacsony, hogy az általuk befizetett összeg messze nincsen arányban az általuk igénybe vett egészségügyi szolgáltatással és jövőben igénybe veendő nyugdíjjal. A 2006-os jövedelem-eloszlás alapján 70 ezer forintnál kisebb havi átlagos jövedelmet vallott be 1,6 millió fő. Az ő, illetve az ő utánuk fizetett havi átlagos egészségügyi- és nyugdíjjárulék befizetésük 7, illetve 14 ezer forintra becsülhető. Ez egyrészt jelentősen elmarad az átlagos értékektől, másrészt jóval kisebb, mint az igénybevett szolgáltatás értéke. (Ha az egészségügyi kiadásokat leosztjuk az SZJA adófizetők számával, akkor 2006-os adatok alapján havi 24 ezer forint körüli összeget kapunk.) Ezen havi 70 ezer, évi 840 ezer forintnál kisebb jövedelmet bevalló kör nyugdíjjárulék-befizetése még 40 évi munkaviszony esetén is csak a nettó átlagbér 25 százalékánál kisebb, mai áron mintegy 30 ezer forintos nyugdíjra jogosítana. Nyilvánvaló, hogy a jövőbeli kormányzatok nem fogják hagyni, hogy széles tömegeknek ilyen alacsony legyen a nyugdíjuk, ezért ha azt szeretnénk, hogy a befizetett járulékok jobban összhangban legyenek az igénybevett jelenbeli (egészségügy) és jövőbeli (nyugdíj) állami szolgáltatások értékével, akkor célszerű egy minimum befizetendő összeget meghatározni. (Az eddig is alkalmazott nyugdíj-járulék plafon továbbra is megmarad.)

1. táblázat: A főbb jövedelemcsoportok becsült átlagos SZJA és járulékbefizetése (forint)

	0-70 ezer	70-270 ezer	270 ezer fölött
Létszám	1 576 601	2 254 599	413 634
Átlagos havi SZJA	3066	22441	163785
Átlagos havi munkavállalói járulék	8528	23614	79414
Átlagos havi munkáltatói járulék	17464	46966	171160
Összesen	29057	93022	414358

Oriens becslés az APEH 2006-os adatai és a 2008-ban érvényes adószabályok alapján.

A munkáltatói járulékoknál 20 ezer forintos, a munkavállalói járulékoknál pedig 10 ezer forintos minimálisan fizetendő összeget javasunk meghatározni. A program bevezetésének első évében a munkáltatói járulékok nagysága így 25% de minimum 20 ezer forint, a munkavállalói pedig 15% de minimum 10 ezer forint lenne. Ez a szabály mintegy 55 ezer forint körüli szinttől fölfelé a munkavállalói és a munkáltatói terhek csökkenését eredményezi. A szabály szerint a munkavállalói járulékok szintje közel 60, a munkáltatói járulékok szintje pedig 80 ezer forintig lenne változatlan, azt követően pedig a bruttó bér növekedésével arányosan változna. A hozzávetőleg 60 ezer forintig terjedő tartományban a járulékbefizetések nagyságának változatlansága azt jelenti, hogy a marginális járulékkulcs 0 százalék, vagyis a magasabb jövedelem bevallása nem jelent pótlólagos járulékkerhet.

A havi 30 ezer forintos minimális járulékbefizetés egyfelől fedezetet nyújt a nettó átlagbér mintegy 35 százalékát elérő nyugdíjra, és az egy SZJA adóbevallóra jutó egészségügyi kiadások 40 százalékára. A 2009-es várható nettó átlagbér 130 ezer forint körül alakul, ennek mintegy 35 százalékának megfelelő nyugdíjra fedezetet nyújtó járulékbefizetés havi értéke 20 ezer forint. A maradék 10 ezer forint az egy SZJA bevallóra jutó egészségügyi kiadások mintegy 40 százalékát teszi ki. A minimális járulékbefizetéssel elérhető, hogy a befizetett járulékok és az igénybevett állami szolgáltatások értéke valamelyest közelítsen egymáshoz, valamint az adófizetők mintegy harmadánál ma meglévő aránytalanságok mérsékelhetőek legyenek.

A minimális járulékösszeg elvárása hatékonyabb javaslat, mint a fix összegű járulék, hiszen ugyanakkora összegű járulékbefizetés nagyobb mértékű járuléksökkentést tesz lehetővé az átlagjövedelem körüli jövedelemkategóriáknál. Az eddigi rendszerben is szerepelt egy 1950 forintos fix összegű járulék, és korábban többen, többek között ezen tanulmány szerzői is szorgalmazták a fix összegű járulékok értékének növelését és a járulékráták csökkentését. Véleményünk szerint azonban még ennél is kedvezőbb megoldás a most javasolt minimálisan elvárt befizetési szint alkalmazása. Ugyanakkora bevételhez fix összegű járulék mellett alacsonyabb járulékráta tartozna, ami bár a marginális adórátát csökkentené, de igazából a kisebb létszámú, az átlagbérnél érzékelhetően magasabb jövedelemtartományokban fejtené ki hatását. Ezzel szemben a minimális összegű befizetés elvárásával már 55 ezer forintos bruttó bérszintnél a jelenleginél enyhébb terhelés érhető el és a fő kedvezményezett a 70 és 270 ezer forint közötti bruttó bérral rendelkező 2,3 millió fő.

A behajthatóság érdekében a TB kártya érvényessége a minimálisan elvárt járulék-befizetések beérkezéséhez lenne kötve, miközben a hivatalosan inaktívak esetében az állam gondoskodna az érvényesítésről. Javaslatunk egyik kulcsfontosságú eleme, hogy a minimálisan elvárt járulékbefizetések ténylegesen befolyjanak a költségvetésbe. Ezt az biztosítani, hogy az egészségügyi szolgáltatások igénybevételéhez szükséges TB-kártya érvényessége a minimálisan 30 ezer forintos járulékösszeg beérkezéséhez lenne kötve. A hivatalosan nem foglalkoztatottak, gyerekek, tanulók, munkanélküliek, GYES-en, GYED-en lévők, nyugdíjasok esetében az

állam az adott kategóriába tartozás alapján gondoskodna a TB kártya érvényességéről. Vagyis két esetben lehet érvényes TB kártyához jutni: (i) az előírt minimális összeg munkáltató és munkavállaló általi megfizetésével, (ii) az állam által is regisztrált inaktivitás, vagy munkanélküliség esetén.³

A nyugdíjrendszer fenntarthatóságának biztosítása miatt a járuléksökkentéseket elsősorban a nem nyugdíjhoz kapcsolódó járulékok csökkentésén, megszüntetésén keresztül lehet megvalósítani. A nyugdíjrendszernél külön ügyelni kell arra, hogy a nyugdíjalapba érkező befizetések biztosítsák a rendszer hosszú távú stabilitását. Ezért míg a többi állami kiadás esetében nem feltétlenül tartjuk szükségesnek az azokat fedező bevételek pántlikázását, a nyugdíjrendszer esetében van értéke annak, hogy a nyugdíjjárulék címén beérkező bevételek, és a jövőbeli elígérekések, kiadások között kapcsolat van. Mindez azt eredményezi, hogy a javasolt járuléksökkentések nem a nyugdíjjárulékokat fogják elsősorban érinteni. Véleményünk szerint a járuléksökkentéssel egy időben lehetőség nyílik több kisebb rátájú járulék megszüntetésére és a rendszer egyszerűsítésére, hiszen az ezen járulékok által finanszírozott kiadások a költségvetés bármilyen más bevételéből is finanszírozhatóak. Másképpen fogalmazva: míg a nyugdíjrendszernél a beérkezett bevételek és a kifizetések között jó, ha van kapcsolat, a többi kiadás esetén nem feltétlenül annak kell meghatározni a kiadások nagyságát, hogy mennyi járulék érkezik az adott címen.⁴

A járuléksökkentés után a munkavállalói és munkaadói járulékok száma kettőre csökkenne: csak egészségügyi- és nyugdíjjárulék maradna. A munkavállalói járulékoknál 5000-5000 forinttal részesedne az egészségügyi és nyugdíj kassza a minimum befizetésekből, a nyugdíjjárulék rátája 8, az egészségügyié 9 százalék lenne. A munkavállalói járulékoknál a minimum befizetésekből a nagyobb rész, 15000 forint a nyugdíjkasszába kerülne, és 5000 forint menne az egészségügyibe, míg a teljes 25%-os rátából 24% a nyugdíjkassza befizetéseit, 1% pedig az egészségügyi pénztár bevételeit gyarapítaná.

3. A személyi jövedelem adó

A személyi jövedelemadó rendszerét úgy kell kialakítani, hogy az többféle célt is támogatni tudjon.

1. Marginális adókulcsok csökkentése az átlagbér környékén

A személyi jövedelemadó legfelső, 36 százalékos kulcsa a jelenlegi szabályok szerint már jóval az átlagbér alatt belép. Ez, valamint az adójóváírás kifutása az egyik fontos oka az átlagjövedelem környékén tapasztalt kiugróan magas marginális adókulcsnak. A marginális adókulcsok csökkentésének kézenfekvő megoldása a felső adókulcs csökkentése, illetve megszüntetése (egykulcsos SZJA), valamint az adójóváírás rendszerének módosítása, megszüntetése.

2. Relatív alacsony jövedelemszintnél érzékelhető legyen az adócsökkentő hatás, az állami alkalmazottak jövedelemszintjénél számottevő legyen (fókusz a 70-270 ezres jövedelemsáv)

Mivel a kkv szektor szürke és fekete részének a visszahozása a legális szférába fontos cél, ezért az SZJA változtatásokat úgy kell meghatározni, hogy már viszonylag alacsony bruttó jövedelemszintnél emelkedjen a nettó bér. Ugyancsak emellett szól, hogy éppen az alacsony képzettségű, alacsony jövedelmű rétegeket szeretnénk jobban munkára ösztönözni. Emellett az is fontos szempont, hogy az állami alkalmazottak jövedelemszintjénél már olyan mértékű legyen az adócsökkentés, hogy az lehetővé tegye a bérek két éven át történő befagyaszthatását.

³ Az alacsony jövedelmű részmunkaidős foglalkoztatottak esetén ettől eltérő megoldást kell alkalmazni, annak érdekében, hogy a minimális járulék ne növelje meg túlzott mértékben a foglalkoztatás terheit.

⁴ Jelen tanulmány – az oktatásból, egészségügyből hasonlóan – a nyugdíj témájában sem bocsátkozik részletes szakmapolitikai kérdésekbe. A szerzők a nyugdíjrendszer jelenlegi logikájának keretei között teszik meg fenti javaslataikat a paramétereket, a befizetések mértékét illetően, és nem vizsgálják, hogy a rendszer struktúrája vajon optimális-e a jövőt illetően. Ezzel kapcsolatban a Nyugdíj és Időskor Kerekasztal végez hatásvizsgáló munkát.

(Hangsúlyozzuk, hogy az állami alkalmazottak nettó reálbére a két évre történő befagyasztás ellenére jelentősen, két év alatt mintegy 10-20 százalékkal nő.)

3. *Hatékonyság, vagyis az elért célokhoz képest ne csökkenjen túlzott mértékben a bevételek nagysága*

Az adócsökkentés első fázisában a legfelső adókulcs megszüntetése és egy egykulcsos adó bevezetése nem tűnik célszerűnek. Ez a megoldás ugyanis az adócsökkentésre fordítható összeg jelentős részét a 270 ezer forintnál magasabb jövedelmi szintekre osztja el. Ezzel nem azt kívánjuk mondani, hogy ezen jövedelmi szintek gazdagsága indokolja a magasabb adórátát, csak azt, hogy a rendelkezésre álló összegből nagyobb mértékű adócsökkentés lehet elérni a 70 és 270 ezer forint közötti havi jövedelemmel rendelkező mintegy 2,5 millió fő⁵ célcsoportnál, ha nem egykulcsos rendszert alkalmazunk. Nem egykulcsos rendszerrel, így nagy valószínűséggel nagyobb mértékű foglalkoztatási és fehéredési hatást lehet elérni.

Az átlagjövedelem körüli szinteken akkor érhető el a legnagyobb adócsökkentő hatás és akkor ösztönözhető leginkább a tényleges jövedelem bevallása, ha az alsó jövedelemszinteken sem nulla az SZJA terhelés. Az alacsony jövedelmek adómentessége és az adójóváírás rendszere erőteljesen arra ösztönöz, hogy ne a valós jövedelmeket vallják be. Nem véletlenül vannak széles tömegek ezen szint körüli, vagy ez alatti havi átlagos jövedelemszinteken. Ha a legalacsonyabb adókulcs nem a mai minimálbérig, hanem jóval magasabb szintig tart, akkor ez a torz ösztönző megszüntethető. Ez a legalacsonyabb kulcs ugyanakkor nem lehet túl magas, mert akkor túl magas jövedelemnél kerül sor adócsökkentésre, és túl magas jövedelemig jelent az új rendszer adóemelését.

A személyi jövedelemadó esetében a leghatékonyabb kombináció három adókulccsal érhető el. Ahhoz, hogy az adócsökkentés ne a legfelső, hanem a legnagyobb létszámú alacsony és középső jövedelmi kategóriákra tudjon fókuszálni, szükség van felső kulcsra. Ahhoz, hogy az átlagjövedelem körüli tartományban érzékelhető csökkenés legyen, ezen felső kulcs a mostaninál lényegesen magasabb jövedelemszinten kell, hogy kezdődjön. Ahhoz, hogy a valós jövedelem bevallását kellőképpen lehessen ösztönözni, kell egy nem túl magas alsó kulcs. Ezen elvárások három SZJA kulcs alkalmazásával illeszthetők össze. Éppen ezért 170 ezres havi jövedelemig 9 százalékos, 170 és 270 ezer forintos havi jövedelemig 18 százalékos, 270 ezer forint fölött pedig 36 százalékos SZJA kulcsot javaslunk.

Az SZJA rendszerében megmaradt – jórészt a hosszú távú megtakarításokhoz kapcsolódó – adókedvezmények nem bizonyultak hatásosnak, ezért eltörlésüket javasoljuk. Az elmúlt években jelentősen csökkent az SZJA kedvezmények köre. Ezen kedvezmények mára mindösszesen mintegy 60-70 milliárd forinttal csökkentik az adóbevételek nagyságát. Mivel azonban a megmaradt kedvezmények sem bizonyultak hatásosnak, javasoljuk, hogy a még megmaradt adókedvezmények is szűnjenek meg. (Részletes indoklás az 2.sz. keretes írásban található.)

2. *keretes írás: A hosszú távú megtakarítási kedvezmények megszüntetésének okai*

Gyakran vitatott kérdés, hogy a hosszú távú megtakarítások ösztönzésének megfelelő illetve szükséges eszköze-e az adókedvezmény. Jelenleg hazánkban léteznek még ilyen típusú kedvezmények (pl. nyugdíj-megtakarításra, életbiztosításra), ezek mértéke ma már a korábbi évekhez képest limitáltabb, és igénybevételi lehetőségük is mérsékeltebb (magasabb jövedelmek mellett erősen korlátozott).

Ugyanakkor a kamat- és tőzsdéi árfolyamnyereség adó közelmúltbeli bevezetésével (a nulla kulcs megszüntetésével) valójában a hosszú távú instrumentumok (nyugdíjpénztár, nyugdíj-előtakarékossági számla, befektetéssel kombinált életbiztosítás) eleve élveznek egy bizonyos adótámogatást: az ezeken képződő kamat- és árfolyamnyereség nem adózik, és az összeg végső felvételekor sem kell ezek után adózni. Azaz a rövidebb távú megtakarításokhoz képest fennáll egy nem jelentéktelen adóelőny, amely megkérdőjelezi, hogy a további direkt támogatásra van-e valódi szükség.

Annál is inkább, mert megfigyelhető, hogy ezek a kedvezmények nem túl jól céloznak. Az önkéntes nyugdíjpénztári tagok többsége olyan – nagyobb, gyakran multinacionális – munkahelyek alkalmazottja (vagy éppen állami alkalmazott), amelyek fontosnak tartják a dolgozókról történő ilyen formájú gondolkodást és/vagy ahol a képzett munkavállalóért folyó versenyben már ezt az eszközt is be kell vetni. Az önkéntes pénztári befizetések 70-80 százaléka a munkáltatótól érkezik. Eközben éppen azok, akik valóban égetően rá lennének szorulva majd a kiegészítő nyugdíj-forrásokra, mert élethelyzetükből adódóan állami nyugdíjuk rendkívül alacsony lesz, nem képesek félretenni, s így az állami támogatást sem tudják élvezni. A nyugdíj-előtakarékossági számla, amely egyébként fontos és előremutató öngondoskodási eszköz, és jelentősége nőni fog a jövőben, még inkább a jobb módúak és pénzügyileg műveltebbek terepe egyelőre.

Elmondható tehát, hogy míg a hosszú távú befektetések ösztönzése elengedhetetlen, a ma fennálló, állami kedvezményekre építő rendszer nem kívánatos újraelosztást jelent a valóban rászorulóknak felől azok felé, akiket némileg kevésbé kellene ösztönözni, miközben a hosszú távú instrumentumokban fennálló adóelőny elég előnyt jelentene önmagában is. Éppen ezért megengedhetőnek tartjuk a befektetési kedvezmények teljes megszüntetését is.

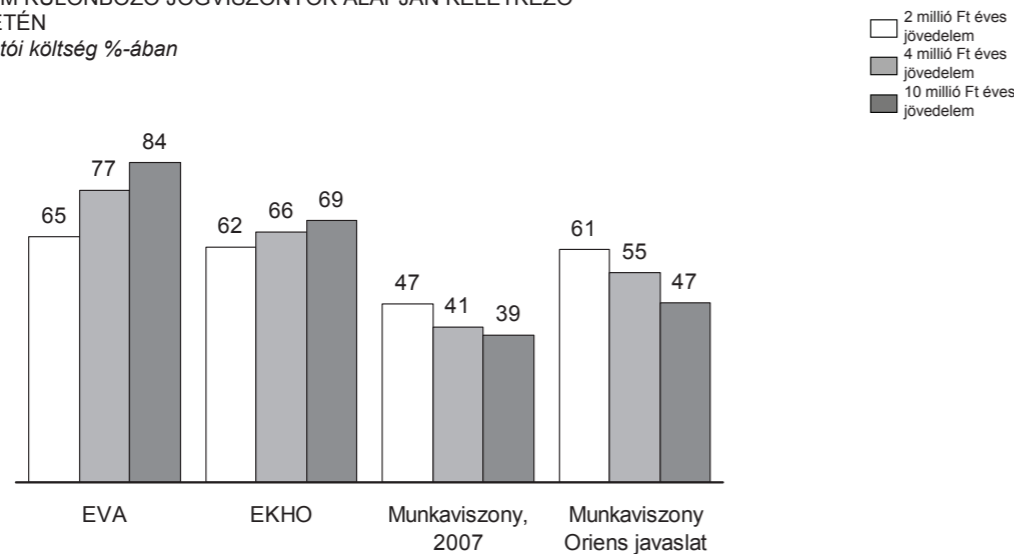
Megjegyezzük, hogy eközben a megtakarítási kultúra erősítése és a pénzügyi ismeretek terjesztése, oktatása továbbra is alapvető feladat, melyet az eddigieknél nagyobb hatékonysággal kell fejleszteni. Ez az állam és a pénzügyi piacok közös feladata és felelőssége. Enélkül nagy bajban lesz a nyugdíjrendszer néhány évtizeden belül.

Az SZJA és járuléksökkentésekkel egy időben javasoljuk az EVA és az EKHO eltörlését. Az EVA és az EKHO legálisan lényegesen kisebb adóterhelést jelent, mint az SZJA és a járulékok rendszere. A jelentős adócsökkentéssel, és a TB járulékok minimális befizetésére vonatkozó szigorításokkal egy időben javasoljuk ezen legális kiskapuk bezárását, megszüntetését. Mindezt az etikai megfontolásokon túl, az adórendszer egyszerűsítésének szempontja is indokolja.

⁵ A 2009-es bérek alapján ebbe a jövedelemkategóriába jóval többen tartoznak, mint 2006-ban tartoztak.

49. ábra: Nettó jövedelem különböző jogviszonyok alapján keletkező jövedelmek esetén

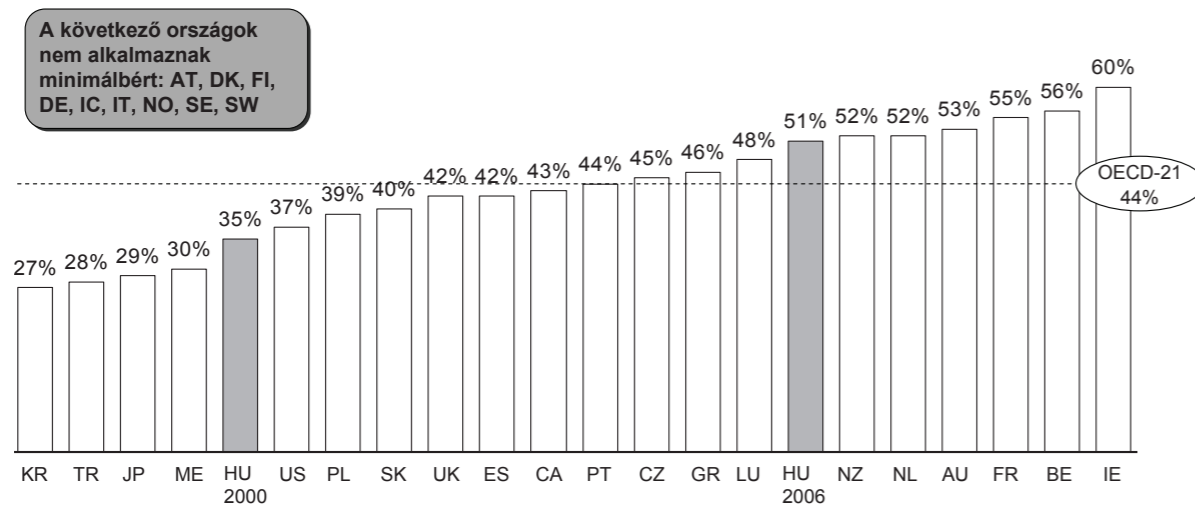
NETTÓ JÖVEDELEM KÜLÖNBÖZŐ JOGVISZONYOK ALAPJÁN KELETKEZŐ JÖVEDELMEK ESETÉN
Az összes munkáltatói költség %-ában

Forrás: Bakos Péter – Benedek Dóra – Biró Anikó – Scharle Ágota: A magyar adórendszer hatékonysága. 2007, Oriens IM

50. ábra: A minimálbér a nettó átlagbér százalékában

MINIMÁLBÉR A NETTÓ ÁTLAGBÉR SZÁZALÉKÁBAN
Százalék

A következő országok nem alkalmaznak minimálbért: AT, DK, FI, DE, IC, IT, NO, SE, SW

Forrás: OECD Taxing Wages, 2007

4. A minimálbér

A minimálisan fizetendő járulékok bevezetése lehetővé teszi a minimálbér intézményének megszüntetését. A korábbi minimálbér emelések egyik mozgatórugója, legalábbis az adórendszer szempontjából az volt, hogy ezáltal emelkedjen a minimálisan megfizetendő adó és járulékszint. Számos tanulmány kimutatta, hogy a minimálbér-emelésnek a foglalkoztatás költségeinek emelkedése miatt az alacsony jövedelmű és képzettségű kategóriákban foglalkoztatás-csökkentő hatása volt. A minimálbér emelés ugyan növelte a minimálbéren bejelentettek befizetéseit, és mérsékelte valamelyest a befizetések értéke közötti aránytalanságot, ugyanakkor kedvezőtlen foglalkoztatási hatással járt. Az általunk javasolt minimális járulék közel 60 ezer forintos szintig ugyanazt a járulékkerhet jelenti, tehát a magasabb jövedelem bevallásának egyetlen terhe a 9 százalékos SZJA kulcs. Vagyis az ösztönzés ebben a tartományban a ténylegesnél kisebb jövedelem bevallására lényegesen csökkent.

A minimálbér intézményének eltörlése lehetővé tenné, hogy a bruttó bért a munkáltató a munkavállaló termelékenységéhez igazítsa, ami segítheti az alacsony képzettségűek elhelyezkedését. A magyarországi minimálbér szintje nemzetközi összehasonlításban magasnak mondható. Emellett számos országban – köztük Németországban, Ausztriában, Olaszországban – egyáltalán nincsen minimálbér. A minimálbér alkalmazása ellen az az érv szól, hogy az állam nem tudja kikalkulálni, hogy az alacsony képzettségű munkaerőt a munkáltatónak milyen költség mellett éri meg felvenni. Ha az állam túl magasra határozza meg a minimálbér értékét, akkor az a foglalkoztatás rovására mehet. Ha nincs minimálbér, akkor ilyen foglalkoztatás csökkentő hatás bizonyosan nem lép fel, a bérszint a piaci alkufolyamat eredményeképpen alakul ki. Az állam által meghatározott minimálbér nem az alacsony jövedelmek, a munkáltató „túl erős” alkupoziciója ellen véd, hanem a bejelentett foglalkoztatás ellen hat.

51. ábra: A jelenlegi és a javasolt adó- és járulérendszer

A JAVASOLT ADÓ- ÉS JÁRULÉKRENDSZER FŐBB JELLEMZŐI

Kategóriák	Jelenlegi	Javasolt 2009	Javasolt 2010	
Adók	<ul style="list-style-type: none"> • SZJA • Szolidaritási adó • TÁNYA • ÁFA • EVA • EKHO 	<ul style="list-style-type: none"> • 0-62,5 eFt: 0% • 62,5-140 eFt: 18% • 140 e. Ft-tól: 36% • 500 ezer Ft felett 4% • 16% • 20% • Adóalap 25%-a • Adóalap 15%-a • 0,5+9,5% • 4,0% • 2,0% • 1,5% • - • - • 24,0% • 4,5% • 0,5% • 3,0% • 1,5% • 1 950 Ft 	<ul style="list-style-type: none"> • 0-170 eFt: 9% • 170-270 eFt: 18% • 270 eFt-tól: 36% • Beépítve az TÁNYÁ-ba • 20% • 23% • Megszűnik • Megszűnik • 17%, minimum 10 ezer Ft, ebből: <ul style="list-style-type: none"> – 8%, minimum 5 ezer Ft nyugdíj* – 9%, minimum 5 ezer Ft egészségügyi járulék • 25%, minimum 20 ezer Ft, ebből: <ul style="list-style-type: none"> – 24%, minimum 15 ezer Ft nyugdíj – 1%, minimum 5 ezer Ft egészségügyi járulék 	<ul style="list-style-type: none"> • 0-170 eFt: 9% • 170-500 eFt: 18% • 500 eFt-tól: 36% • Beépítve a TÁNYÁ-ba • 20% • 23% • Megszűnik • Megszűnik • 15%, minimum 10 ezer Ft, ebből: <ul style="list-style-type: none"> – 8%, minimum 5 ezer Ft nyugdíj* – 7%, minimum 5 ezer Ft egészségügyi járulék • 25%, minimum 20 ezer Ft, ebből: <ul style="list-style-type: none"> – 24%, minimum 15 ezer Ft nyugdíj – 1%, minimum 5 ezer Ft egészségügyi járulék
Munkavállalói járulékok	<ul style="list-style-type: none"> • Mnypt. tagdíj • Természetbeni egbj. • Pénzbeli egbj. • Munkavállalói járulék • Fix eü. járulék • Fix nyugdíjjárulék • Nyugdíjbizt. járulék • Természetbeni egbj. • Pénzbeli egbj. • Munkaadói járulék • Szakképzési hi • Fix eü. járulék 	<ul style="list-style-type: none"> • 17%, minimum 10 ezer Ft, ebből: <ul style="list-style-type: none"> – 8%, minimum 5 ezer Ft nyugdíj* – 9%, minimum 5 ezer Ft egészségügyi járulék 	<ul style="list-style-type: none"> • 15%, minimum 10 ezer Ft, ebből: <ul style="list-style-type: none"> – 8%, minimum 5 ezer Ft nyugdíj* – 7%, minimum 5 ezer Ft egészségügyi járulék 	
Munkáltatói járulékok	<ul style="list-style-type: none"> • Fix eü. járulék • Fix nyugdíjjárulék • Nyugdíjbizt. járulék • Természetbeni egbj. • Pénzbeli egbj. • Munkaadói járulék • Szakképzési hi • Fix eü. járulék 	<ul style="list-style-type: none"> • 25%, minimum 20 ezer Ft, ebből: <ul style="list-style-type: none"> – 24%, minimum 15 ezer Ft nyugdíj – 1%, minimum 5 ezer Ft egészségügyi járulék 	<ul style="list-style-type: none"> • 25%, minimum 20 ezer Ft, ebből: <ul style="list-style-type: none"> – 24%, minimum 15 ezer Ft nyugdíj – 1%, minimum 5 ezer Ft egészségügyi járulék 	

* Magánnyugdíjpénztári tagoknál ez az összeg a magánnyugdíjpénztárba megy
** A munkavállalói nyugdíjjárulék plafonja reál értelemben a jelenlegi szinten marad
Forrás: Oriens IM

A második lépés: további közel 300 milliárdos adó és járuléksökkentés 2010-ben

Mivel a 2009-ben meghozott ösztönző és kiadáscsökkentő lépések egy részének hatása csak 2010-ben jelentkezik, ezt érdemes az élők munkaterheinek további csökkentésére fordítani. Mivel az egyensúlyi problémából fakadó sebezhetőség jóval kisebb, mint a 2006–2007-es kiigazítás előtt volt, rövid távon a gazdasági szereplők motivációnak megváltoztatása, és az ösztönző-rendszer átalakítása élvez prioritást. Mindezek miatt azt javasoljuk, hogy a program második évében jelentkező kiadáscsökkenést még ne a hiány mérséklésére, hanem az élők munkaterheinek további csökkentésére fordítsuk. Növekedési programjunkt sikeresen megvalósító országok (pl. Írország) is ily módon forgatták vissza a további forrásokat a növekedés erőteljesebb felpörgetésébe. A program második évében a kiadások csökkenése miatt GDP 1 százalékának megfelelő, vagyis további közel 300 milliárd forint csökkentésre van lehetőség. Hangsúlyozzuk, hogy csak a nagy biztonsággal előrejelezhető közvetlen megtakarításokkal számolunk és nem az esetleges foglalkoztatás-növekedésnek köszönhetően felszabaduló összegekkel.

A 2010-es adócsökkentés két területre fókuszál: egyrészt az alacsonyabb jövedelemszintek nettó bérét kívánja emelni, másrészt a felsőbb jövedelemszinteken igyekszik ösztönözni a tényleges jövedelmek bevallását, a további fehéredést.

1. A 2009-es intézkedések hatására a munkáltatói terhek már egészen alacsony jövedelemkategóriában is csökkennek, a nettó bérek ugyanakkor csak a 110 ezer forint felett kezdenek el emelkedni. Jóllehet az alacsony jövedelemszinteken megfigyelhető mérsékelt nettó bércsökkenés a minimálbér 2002-es adómentessé tételének korrekciójaként fogható fel, a program második évében rendelkezésre álló források mintegy felét érdemes arra fordítani, hogy még több foglalkoztatott érezhesse az adócsökkentés kedvező hatását. A munkavállalói járulékok 17 százalékról 15 százalékra történő csökkentésével⁶ elérhető, hogy már 2010-ben 100 ezer forint bruttó bér felett az összes foglalkoztatott számára kedvező az adóváltoztatás. Ez a javaslat, amellyel, hogy szélesíti az adócsökkentés nyerteseinek körét, tovább csökkenti a marginális adóterhelést, így a gazdaság fehéredése irányában hat.

2. **2010-ben a felsőbb jövedelemszinteken a tényleges jövedelem bevallását két intézkedéssel is támogatni kívánjuk: (a) 500 ezer forintig javasoljuk kitolni a 18%-os SZJA kulcs felső határát, és (b) a legmagasabb jövedelemszinteken járuléklafont vezetnénk be.** Mivel az első évre javasolt intézkedések számottevő mértékben csökkentik a foglalkoztatás költségeit, a második évben nagyobb hangsúlyt lehet fektetni a magasabb jövedelemszinteken a tényleges jövedelmek bevallásának ösztönzésére.

A, A legfelső SZJA kulcs 500 ezer forintig történő kitolása jelentős mértékben csökkenti az átlagbér másfélszerese feletti jövedelemmel rendelkező mintegy 300 ezer ember marginális adókulcsát. Ez különösen az ebben a jövedelem-kategóriában nagyobb súllyal szereplő korábbi EVA-zók esetében jelenthet ösztönzést a valós jövedelmek bevallására.

B, A minimális járulékbefizetés mellett más országok gyakorlatához hasonlóan igen magas, éves 15 millió forintos jövedelemszintnél javasoljuk a járuléklafont bevezetését a munkáltatói befizetésekre is. A járulékok esetében az OECD országok fele alkalmaz járuléklafont. Az e mögötti megfontolás az, hogy a százalékos járulékráta miatt a magas jövedelműek jóval több járulékot fizetnek be, mint amennyi szolgáltatást igénybe vesznek. A szolidaritás elve alapján erre egy bizonyos mértékig szükség van, de egy határon túl nem érdemes még jobban távolítani a befizetett járulékok összegét az igénybevett szolgáltatás értékétől. Ha kellően magas szintre tesszük ezt a járuléklafont, akkor annak költségvetési hatása minimális, 15 millió forintos hatás

⁶ A 2 százalékpontos járuléksökkentése az egészségügyi járulékok 9-ről 7 százalékra történő mérséklésével valósulna meg. A minimum befizetendő járulékoszeg és a nyugdíjjárulékok rátája változatlan maradna.

esetében mindössze a GDP 0,2 százalékát teszi ki. Ugyanakkor fenti elvi megfontolások mellett a legfelsőbb jövedelemszinteken a fehéredés ösztönzése is a plafon bevezetése mellett szól. A munkavállalói nyugdíjjáruléklafonja javaslatunk szerint reálértelemben a mostani szint közelében maradna, ugyanis az ottani befizetők döntő többsége magánnyugdíjpénztári tag, és felesleges őket a biztos öregségi befizetéseket biztosító értékeknél nagyobb befizetésekre kényszeríteni a plafon emelésével.

Az adók szerkezetére és mértékére vonatkozó javaslatunk nem tér ki annak vizsgálatára, hogy az adórendszernek és a demográfiai jellemzőknek milyen összefüggései lehetnek. Ennek egyes szempontjait a 3. keretes írásban mutatjuk be röviden.

3. keretes írás: A demográfiai problémák és az adózás

Az ország tartós növekedésének (közép- és hosszú távon) meghatározója lesz a demográfiai trend is. A fejlődési dinamikát összevető nemzetközi összehasonlítások az egy főre jutó megtermelt nemzeti jövedelem arányait vizsgálják. A következő néhány évre történő GDP-növekedési trendek számításakor sem vesszük figyelembe a népesség-változást. Ugyanakkor tudnunk kell, hogy néhány évtizedes távlatban a nevező, vagyis a népesség alakulása már ugyanolyan erejű tényező lesz, mint a számláló: azaz még ha az egy főre eső GDP növekedési ütemét tartani is tudjuk, a GDP tömege csökkenni kezdhet.

Ráadásul, mivel az érett társadalmak legtöbbször általános jellemzője az önreprodukciós szint el neméréséből adódó népességfogyás mellett az öregedés is, az inaktív aránya a legjobb foglalkoztatási politikák mellett is trendszerűen romlik majd, a fejlett országokban is. Ez sem magyar sajátosság: Németország esetében is olyan előrejelzések vannak, miszerint az évszázad második felére már mind a GDP-tömeg, mind az egy főre eső GDP is csökkenni kezd majd.

Éppen ezért a közép- és hosszú távú fejlesztési, növekedési stratégiák elemét kell képezze az a kérdés, hogy lehetséges-e és kívánatos-e a demográfiai jellemzőkön, a fogyatkozó és öregedő társadalom keretfeltételein változtatni. Az utóbbi kérdéssel, a kívánatossággal egyáltalán nem foglalkozunk, a lehetőségesség kérdésével kapcsolatban pedig csak felvillantunk két szempontot, amelyek nem szerepelnek részletes vizsgálatainkban, számításainkban és javaslatainkban, de érdemes lehet tovább elemezni a bennük rejlő lehetőségeket.

Az első ilyen a családi adózás témája. Tovább vizsgálendő, hogy jelenthet-e fenntartható termékenységi ösztönzést egy olyan logikájú személyi jövedelem-adórendszer, melynek alanya nem az egyén, hanem a család. Eldöntendő az is, hogy ilyen ösztönzőket célszerű-e és lehetséges-e az adórendszeren keresztül nyújtani.

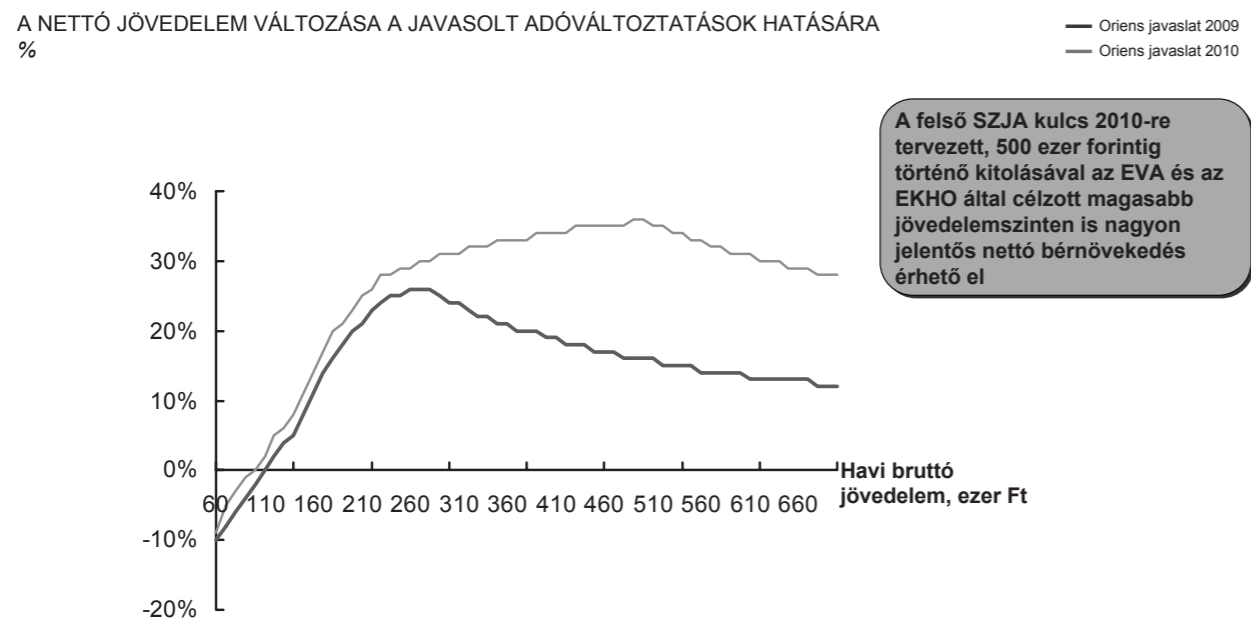
A második pedig az a kérdés, hogy a gyermekvállalást, a gyermekbe történő „befektetést”, amely mind a szülő, mind a társadalom számára előnyös lehet (a jövő adó- és járulékfizetőiről beszélünk), honoráljuk-e a nyugdíjrendszerben, a nyugdíjak számításakor. A fentiekhez hasonló kérdéseket kell itt is megválaszolni. Léteznek-e kimutatható ösztönzők, lehet-e és érdemes-e a családtámogatási és a nyugdíj-rendszereket ily módon összekötni.

A jelen tanulmány tehát a téma felvetésénél nem megy tovább. Mindkét kérdéskörben már készültek kutatások Magyarországon is, melyek további vizsgálata javasolható.

3.2.4 AZ ADÓVÁLTOZTATÁSI JAVASLAT ÉRTÉKELÉSE

A javasolt adóváltoztatások az élő munka terheit két év alatt 22 százalékkal csökkentik. Az első 2009-es áron 1000 milliárdos adócsökkentés az élőmunka terheinek 17 százalékos mérséklését okozzák, amit a 2010-es áron közel 300 milliárd forintos csökkentés további 5 százalékponttal növel meg. A megcélzott 70 és 270 ezer forint közötti jövedelemkategóriába eső mintegy 2,5 millió fő terhelése ennél is nagyobb mértékben, összességében 26 százalékkal csökken.

52.ábra: A nettó bérek változása

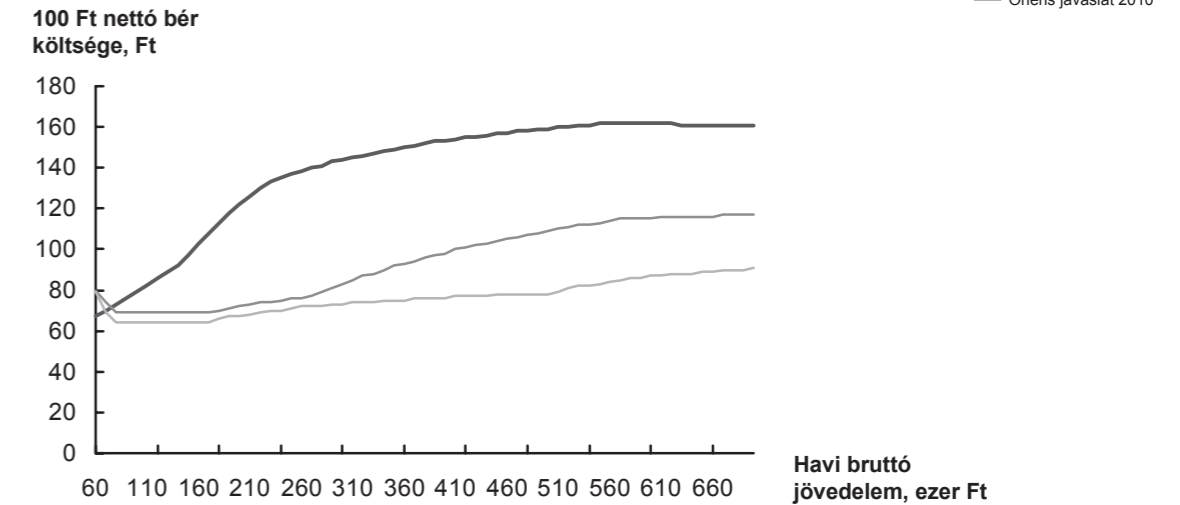
Forrás: Oriens IM

A munkáltatói terhek 55 ezer forintos bruttó fizetés felett minden kategóriában csökkennek, 80 ezer forint fölött a csökkenés mértéke 25-30 százalék, ami a teljes bérköltség 7-8 százalékos csökkenését jelenti. A munkáltatói terhek csökkenése a becslést 2009-es eloszlás alapján mintegy 3,5 millió adófizetőt, vagyis az adófizetők több mint 80 százalékát érinti, az átlagjövedelem harmada és másfélszerese között a terhek csökkenésének mértéke meghaladja a 25 százalékot.

Az adóváltoztatás a 100 ezer forint feletti bruttó bérrel rendelkező munkavállalóknak egyértelműen kedvező, ezen szint fölött, vagyis a 2010-es bérek alapján legalább 2,5 millió főnél emelkednek a nettó bérek. Az állami alkalmazottak és az átlagjövedelem szempontjából releváns 200-220 ezer forint körüli szinteken a nettó bér növekedésének mértéke eléri a 20-30 százalékot.

53.ábra: 100 forintnyi bér kifizetésének költsége a különböző jövedelemszinteknél a jelenlegi és a javasolt rendszerben

100 FORINTNYI NETTÓ BÉR KIFIZETÉSÉNEK KÖLTSÉGE A JELENLEGI ÉS A JAVASOLT RENDSZERBEN

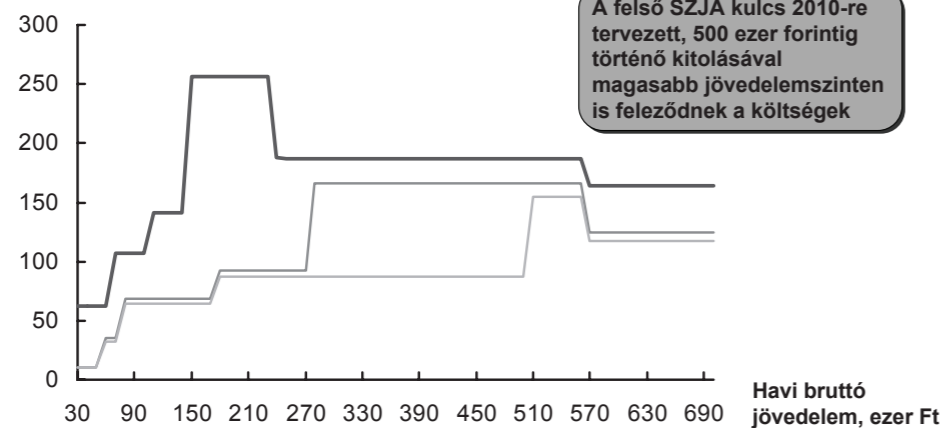

Forrás: Oriens IM

A nettó bért terhelő költségek 70 ezer forint bruttó jövedelemtől kezdve mindenütt csökkennek, vagyis összességében több mint 3 millió adózót érint a terhek csökkenése. A 200 és 500 ezer forint közötti sávban a költségek lényegében megfeleznének. Az átlagjövedelemhez tartozó jövedelemnél a mai rendszerben 100 forint nettó bért 130 forint adó és járulék terhel, vagyis összességében 230 forintot kell fizetni, hogy a munkavállaló 100-at megkapjon. Ezzel szemben a javasolt rendszerben 100 forint nettó bérre az átlagjövedelemnél csak 70 forint teher rakódik.

54. ábra: 100 forint pótlólagos nettó bér kifizetésének adókölsége a jelenlegi és javasolt rendszerben

100 FORINTNYI PÓTLÓLAGOS NETTÓ BÉR KIFIZETÉSÉNEK KÖLTSÉGE A JELENLEGI ÉS A JAVASOLT RENDSZERBEN

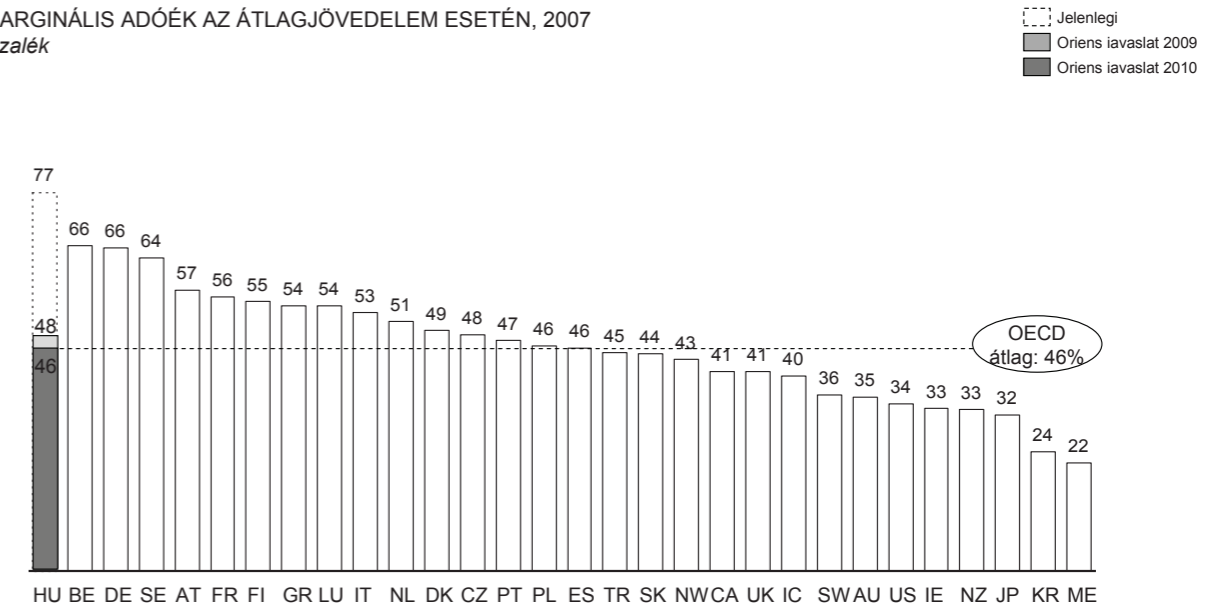
100 Ft pótlólagos
nettó bér költsége, Ft

Forrás: Oriens IM

A 70 és 270 ezer forint közötti jövedelemkategóriában átlagosan harmadára csökken a pótlólagos nettó bér kifizetésének költsége. A tényleges jövedelem bevallása szempontjából fontos, hogy mekkora költsége van annak, ha 100 forinttal szeretnénk növelni a munkavállaló által kézhez kapott összeget. A javasolt adócsökkentés hatására ez a pótlólagos költség minden jövedelemszintnél csökken, de különösen így van ez az átlagbér környékén. A jelenlegi adószabályok mellett 100 forint kifizetésének 256 forint költsége volt, ez az összeg harmadára, 87 forintra csökken.

Javaslataink a világ legmagasabb pótlólagos adóék szintjét két év alatt az OECD országok átlagára csökkentik. Az átlagbérhez tartozó pótlólagos adóék, vagyis az a szám, ami megmutatja, hogy 100 forint teljes bérköltség növelésből mennyit visznek el az adók és járulékok a fejlett világban jelenleg a legmagasabb, 77%. Vagyis 100 forint pótlólagos költségből mindössze 23 forint jut a munkavállaló zsebébe ennél a jövedelemszintnél. Javaslataink ezt az értéket 77 százalékról 2009-ben 48, majd pedig 46 százalékra, az OECD országok átlagára csökkentik.

55. ábra: Az átlagbérhez tartozó marginális adóékek különböző országokban

A MARGINÁLIS ADÓÉK AZ ÁTLAGJÖVEDELEM ESETÉN, 2007
Százalék

Forrás: OECD Taxing Wages 2007

Jelentős mértékben egyszerűsödik az adórendszer. Megszűnik az EVA, EKHO, a vállalatokat és a személyi jövedelmet terhelő szolidaritási adó. Megszűnnek az SZJA kedvezményei, 6-ról 2-re csökken a munkáltatói és 4-ről 2-re a munkavállalói járulékok száma.

Az összegzés, értékelés befejezéseként ki kell emelni, hogy adóváltoztatási és egyéb javaslataink számos alapvetően fontos szakmapolitikai kérdésre természetükből fakadóan nem tudnak kitérni, azokat nem helyettesíthetik. Ezeket mutatjuk be röviden a 4. keretes írásban.

4. keretes írás: A javaslatok megvalósítási hatékonyságát befolyásoló egyes további kérdések

Magyarország növekedését és fejlődését már középtávon is számtalan olyan szakmapolitikai tényező befolyásolja alapvetően, amelyek kívül esnek a jelen tanulmány által vizsgált kérdéseken. Elemzésünk elsősorban arra fókuszál, hogy milyen pontokon lehetséges már rövid távon beavatkozni, és az ösztönzők mainál célszerűbb strukturálásával érdemi változásokat elérni mind munkakeresleti, mind munkakínálati vonatkozásban. Az alábbiakban ezért csak felvillantunk néhány területet, ahol további döntés-előkészítő munkára van szükség. Jellemzően van mire alapozni, az előkészítő tevékenység több területen elindult.

Tudatában kell lenni, hogy a társadalom egy részének képzettségi, egészségügyi és egyéb adottságai rövid távon hatással lesznek arra, hogy mindazon ösztönzők, amelyekre javaslatunk alapulnak, milyen hatásokkal mennek át valódi növekedésbe. Ezzel kapcsolatban (is) felhívjuk a figyelmet arra a – tanulmány más pontján is leírt – megközelítésre, hogy konzervatív módon egyáltalán nem számolunk olyan pozitív hatásokkal a költségvetésben (adó- és járulékbévételek), amelyek – az egyébként nagy valószínűséggel várható – foglalkoztatás-bővülésből következnek.

Érdemben kell beavatkozni a közoktatási rendszerbe annak érdekében, hogy középtávon már ne termelődjen újra az a nagyfokú lemorzsolódás és igen alacsony szintű képzés, amely praktikus foglalkoztathatatlan embereket termel az esetek 20-25 százalékában (a mai adatokra alapozva). Amint kimutattuk, a nemzetközi tapasztalatok alapján nem lehetetlen már néhány év alatt az előrelépés első megnyilvánulásaihoz eljutni, de alapvetően itt kemény, fókuszált, hosszú munkára van szükség.

A lakosság általános egészségügyi helyzetén is számottevően kell javítani. Számos esetben az egyébként is nehéz életkörülmények hatnak oda (és vissza) az egészségügyi állapotra, sok más esetben azonban egyszerűen az a hatás jelentkezik, hogy a rendelkezésre álló szűkös forrásokat ezen a területen is szuboptimálisan, pazarlóan költjük el, és az általános egészségügyi helyzet nem javul. Szemléletváltásra is szükség lesz, amely a megelőzésre a mainál sokkal nagyobb hangsúlyt helyez.

Nem megkerülhető, hogy az állam a fejlesztési forrásai egy részét a kiemelten hátrányos helyzetű térségekre és rétegekre fókuszálja. Tanulmányunk nem tér ki részleteiben a hazai cigányság problémakörére, a kiemelten hátrányos helyzet tekintetében fennáll egy erős átfedés, mely ugyanakkor nem teljes: nem csak cigányokról beszélünk, és a cigányok egy része is kívül esik ezen. Mindez szintén olyan szakmapolitikai kérdéskör, amely komplex és még az eddigieknél is fókuszáltabb kezelést igényel, mivel éppen ebben a körben lesz a legnehezebb átvinni a változásokat, és az idő sem nekünk dolgozik.

Végül megemlítünk egy olyan kérdést is, amelyről ma még szinte egyáltalán nem folyik közgondolkodás, pedig középtávon szintén meghatározó lesz. Ez az idősödő és idős emberek témája. A növekvő várható élettartammal párhuzamosan egyre inkább lesz fontos és megkerülhetetlen az idősödő rétegek bevonása a foglalkoztatásba, benntartása a munkaerő-piacon. Ennek rugalmas formái 60-65 év felett szinte egyáltalán nincsenek még kialakítva, s ennek csak egy része történik majd meg magától: célzott gondolkodás és megvalósítás szükséges hozzá. A kérdés másik vetülete pedig az, hogy az egyre idősödő társadalom ellátására sem vagyunk felkészülve: miként tudjuk minél tovább aktívan és magukat hasznosnak érzően tartani idős polgártársainkat, majd hogyan alakítjuk ki a leghatékonyabb, humánusabb, ugyanakkor költség-kímélőbb infrastruktúráját az utolsó évekre annak az időskori ellátásnak, amelynek kiadásai GDP százalékokban lesznek mérhetőek.

3.3. FORGATÓKÖNYV A FOGLALKOZTATÁS EMELKEDÉSE ÉS A JÖVEDELMEK FEHÉREDÉSE ESETÉN

Tanulmányunkban konzervatív módon nem számoltunk a javasolt intézkedések foglalkoztatási hatásával⁷, noha meg vagyunk győződve arról, hogy a javasolt változtatások serkentőleg hatnak majd a foglalkoztatásra, a valós jövedelmek bevallására, és ezáltal a gazdasági növekedésre, valamint a költségvetési hiányra. Arra számítunk, hogy a gazdasági szereplők ösztönzőinek, motivációjának megváltoztatásával beindulnak azok az önerősítő folyamatok, melyek eredményeként a magyar gazdaság egy magasabb növekedési pályán, kedvezőbb egyensúlyi feltételek mellett bővíthet.

Ahhoz, hogy meg lehessen becsülni, hogy a konzervatív alappályánkhoz képest milyen mértékű lehet az eltérés, az alábbiakban a várt kedvező hatások lehetséges mértékét érzékeltetjük egy érzékenységvizsgálat formájában.

A rendelkezésre álló becslések alapján az általunk javasolt program két év alatt mintegy 100 ezer fővel növelheti a foglalkoztatást. A munkaerő iránti kereslet érzékenysége vonatkozó hazai becslések alapján a képzetlen munkaerő iránti kereslet jóval nagyobb mértékben reagál a teljes bérköltség változására, mint a képzett munkaerő iránti kereslet. A számítások szerint rövidtávon a bérköltség 1%-os csökkenése 0,4-0,5%-kal növeli a vállalatok keresletét, míg a képzetlenebb munkaerő esetén a növekedés legfeljebb 0,2%-os. Ha átlagosan a munkaerő iránti kereslet 0,3 százalékos reagálásával számolunk, és figyelembe vesszük, hogy javaslatunk a teljes bérköltség legalább 7-8%-os csökkenését eredményezi⁸, akkor két év alatt a foglalkoztatás 2-2,4%-os emelkedésére, azaz 80-100 ezer új ember munkába állására lehet számítani. Mivel a munkaerő kínálat területén javasolt intézkedések is a foglalkoztatottság növekedése irányában hatnak, inkább 100 ezer körüli foglalkoztatás-bővülés tűnik az első két évben reálisnak.

A foglalkoztatottak számának 100 ezer fős bővülése jelentős mértékben csökkenti a költségvetés hiányát. Egyrészt növeli az állam adó- és járulékbévételeit, másrészt csökkenti a nem foglalkoztatottak ellátására fordított kiadások nagyságát. Attól függően, hogy melyik inaktív körből származik a foglalkoztatottság növekedése, és milyen bruttó bért keresnek az újonnan elhelyezkedők, a költségvetési hiány mérséklődésének mértéke hozzávetőleg 200-240 milliárd forint, vagyis a GDP 0,7-0,8%-a körül alakulhat. A foglalkoztatottak növekvő száma egyúttal magasabb gazdasági növekedéshez vezetne, kb. 100 ezres létszámbővülés hozzávetőleg 1,2%-kal emelné a GDP növekedését.

Mivel a marginális adókulcsok jelentősen csökkennek, a bérköltség-változás foglalkoztatásra gyakorolt várhatóan pozitív hatásain túl a javasolt intézkedések adóköteles jövedelemre vonatkozó hatásait is érdemes figyelembe venni. Az SZJA adóalapja és a tényleges pénzbeli fogyasztás közötti jelentős eltérés alapján, 1000 milliárd forintot meghaladó lehet a nem bevallott jövedelmek nagysága. Az adóelkerülés mérséklődésének költségvetési hatása tehát kedvező esetben igen jelentős lehet. A becslések szerint az adóterhek csökkenésére az átlagbér körüli és a fölötti kategóriában erősebben reagálhatnak az adózók, mint alacsonyabb jövedelemszinteken. Mivel javaslatunk szerint a második évben már 6 millió forintos éves jövedelemszintig tart a 18 százalékos SZJA sáv,

⁷ Az egyetlen foglalkoztatási hatás, amivel számoltunk, az a férfiak javasolt nyugdíj korhatár emeléséhez kapcsolódik, és mindössze 20 ezer fő.

⁸ Ha a munkáltatók a SZJA csökkentés nettó bérnövelő hatását és az állami bérek befagyasztását kihasználva mérséklik a bruttó bérek emelésének ütemét, akkor a teljes bérköltségben elért csökkenés a 10 százalékot is elérheti.

ezért a bevallott jövedelmek, és így az adóalap is számottevő mértékben nőhet. Figyelembe véve a javasolt adókulcsok nagyságát a bevallott jövedelem 100 milliárd forintos növekedése mintegy 50 milliárd forint pótlólagos adóbevételt generálhat.

IRODALOMJEGYZÉK

- ÁSZ: Jelentés a gazdaságfejlesztésről, 2008.
- Bakos-Benedek-Bíró-Scharle: A magyar adórendszer hatékonysága, 2007.
- Bakos Péter, Benczúr Péter, Benedek Dóra: Az adóköteles jövedelem rugalmassága, Becslés és egy egykulcsos adórendszerre vonatkozó számítás a 2005.évi magyar adóváltozások alapján, Közpénzügyi Füzetek 22., 2008. május
- Bewley – Dorsett – Haile: The Impact of Pathways to Work, 2007
- Cseres-Gergely – Scharle: Jóléti ellátások és munkakínálat, Közelkép, 2007.
- EC Directorate General for Competition: State Aid Control, 2006
- EC Directorate General for Employment and Social Affairs: Undeclared Work in an Enlarged Union, 2004.
- EC Eurobarometer: SME Access to Finance in the New Member States, 2006
- Elek-Scharle-Szabó: A bérekhez kapcsolódó adóelkerülés Magyarországon, 2008. március
- Frideriksson: What is so Special About Education in Finland?, Institute For Labor Market
- Jan M.Hoem: Why does Sweden have such high fertility?
- Lelkes – Scharle: Miért inaktív az 50 éves magyar férfiak egyharmada? – A gazdasági aktivitás és a jóléti ellátások összefüggéseiről
- Policy Evaluation, 2006.
- MNB, Elemzés a konvergenciafolyamatokról, 2008. március
- Nickel, Stephen: Employment and Taxes, 2003
- OECD Babies and Bosses, 2007
- OECD Benefits and Wages 2007
- OECD Economic Survey Hungary, 2007
- OECD Employment Outlook, 2007
- OECD Labour Force Survey
- OECD Pensions at a Glance, 2007
- OECD Social Expenditures Database, 2006
- OECD Taxing Wages, 2007
- OECD Working Paper 2006/23: Poland's Education and Training
- ONYF Évkönyv, 2007
- TÁRKI Monitor Jelentések 2008: Köz, teher, eloszlás
- World Economic Forum: The Global Competitiveness Report, 2007-2008
- Wisniewski: Secondary Education in Poland – 18 years of changes, 2007
- World Bank EU8 Quarterly Economic Report, 2005: Labor Taxes and Employment in the EU8
- World Bank: Fiscal Policy and Economic Growth, 2007

